

XII

36

DRUŽIN
SKI LIST

MLADIK

ŠT

7

V S E B I N A J U L I J S K E Š T E V I L K E

LEPA POLJANA Dobravski bogovi (Venceslav Winkler) // Blaž Vončina (Joža Bajec) // Obkošnji (Francè Kunstelj) // Hribovec se ženi (Bogdan Kazak) // Iz nižav in težav (Ivan Zorec) // Kralj Svetopolk (Ivan Stodola) ★ PESMI Ob razbitem mozaiku (France Novšak) // Bolnikov privid (Vinko Žitnik) V samoti (Draga Krajnc) // Križi (Leopold Stanek) // Uspavanka (Vinko Beličič) // Boječa ljubezen (Vinko Žitnik) ★ PISANA TRATA Stoletnica rojstva Josipa Stritarja (dr. Tine Debeljak) // Prof. Alojziju Resu v slovo (Stanko Vuk) // Človek v gorah (Ivan Bučer) // O instrumentih (Ludovik Puš) // Naše slike // Nove knjige ★ DOM IN DRUŽINA Preljubo veselje (Joža Likovič) // Beg z dežele (Krista Hafner) // Sladoled v prehrani (Š. H.) // Kuharica (M. R.) ★ ZABAVA IN ŠALA Anekdote // Čarodejeva delavnica // Uganke in mreže ★ SLIKE Peter Žmitek: Hiša št. 29 v Stari Fužini; Hiša v Stari Fužini; Hiša v Malem Obrežu št. 27; Prvotna oblika lesene leve v Bohinju (risba) // Božidar Jakac: Damski portret // Miha Maleš: Med rožami (lesorez); Moja rojstna hiša na Jeranovem pri Kamniku; Stari židovski stolp v Mariboru // France Gorše: Vinski bratci; Josip Stritar (spominska plošča v rodni vasi) // Mira Pregelj: Dekle // Fotografije: Stavka (Fr. Krašovec); Tobakar; Za dan nove maše; Sence (Smolej); Južina v senožeti // Prof. Alojzij Res (k opisu)

KROJNA POLA Nekaj pripomb o ročnem delu; O gospodinjskem poklicu; Deset zapovedi za matere; Otroška hišica; Red — toda kar je prav; Gospodinja — zdravnik; Kdaj in kako jemljimo zdravila; Limone in pomaranče za zdravje in lepoto; Nega dežnikov

DO B I L I S M O V O C E N O

Slovenska pesmarica. Besedilo za ljudsko petje. Sestavil Anton Anžič. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celju, 1936. ★ Knjižice, časopis za duhovno probudo in prosveto, leto III, št. 25 a do 31 a in od 25 b do 30 b z naslovi: Duhovni koledarček 1936, Besede, napisal p. A. Lukas, Sveti križev pot, Dar svete spovedi, Božje usmiljenje, Pomoč od zgoraj, Prvi petki, Rdeča šola, Versko zedinjenje, Papež in proletarci, Komunizem, Framasoni, Novo poganstvo.

MLADIKA se tiska v Celju in izhaja točno prvega dne vsakega meseca ★ NAROČNINA za Mladiko je letno din 84.—, s krojno prilogo vred din 100.—. Da uprava ustreže najširšim slojem, sprejema naročnino tudi polletno (din 42.—) in četrletno (din 21.—). V INOZEMSTVU pa stane din 100.—, s krojno prilogo din 116.—; v Ameriki dol. 2.—, s krojno prilogo dol. 2.40 ★ ČEKOVNI RAČUN imamo za Jugoslavijo v Ljubljani št. 11.412 Družba sv. Mohorja, Celje, za Italijo v Trstu št. 11/1675, za Avstrijo na Dunaju D 160.150.

NAROČNINO IN REKLAMACIJE je pošiljati na naslov: UPRAVA MLADIKE V CELJU. Reklamirati se more vsakikrat le zadnja številka ★ ROKOPISI naj se pošiljajo na naslov: dr. Jože Pogačnik, tehnični urednik publikacij Družbe sv. Mohorja, Ljubljana, Kolezijska 1, telefon 31-91 ★ UGANKARSKO GRADIVO sprejema Janko Moder v Dolu pri Ljubljani. Na isti naslov je pošiljati tudi rešitve ugank ★ IZDAJA Družba sv. Mohorja (dr. Franc Kotnik) v Celju. Za uredništvo: Fran Milavec, Celje. Tiska Mohorjeva tiskarna, registrirana zadruga z omejeno zavezo, v Celju (Fran Milavec, Celje)

Venceslav Winkler

DOBRAVSKI BOGOVI

13.

V nizko Kerinovo sobo je dremavo legal mrak. Nace Frnatek je pobobnal s koščenimi prsti po vratih, pokukal v sobo, se zasmeljal, nato pa vstopil in vrgel klobuk po mizi.

»Dober dan vsem skupaj!«

»Bog daj!« se je oglasil Kerin.

»Brrr! Zebe!« je krenil k peči.

»A, ti si!« je rekel gospodar malomarno.

»Hehehe! Jaz, jaz!«

Zasmeljal se je in za njim so se zasmeljali vsi pivci. Zazdelo se jim je, kot da je v mračno dolino posijalo sonce. Pretegnili so si ude in se spogledali. Trije ali štirje so sedeli pri veliki mizi in tožili o slabih časih, eden, menda voznik, ker je držal v roki bič, je stal pri oknu in pazil na voz pred hišo. V kotu je sam zase sedel Hrastarjev France. Prehodil je popoldne nekaj vasi in je zdaj obsedel pri županu.

»Midva sva si najbolj podobna, midva sva najpametnejša,« je dejal bebec in sedel k njemu.

»Na, pij!« je odgovoril mirno France in porinil predenj kozarec vina. Bilo mu je nerodno, kakor da ga je prišlec zbudil iz pomembnih misli. Bebec je pograbil kozarec in izpil. Obraz mu

je zardel, oči so se mu zaiskrile, zamižal je in mlasknil z jezikom.

»Dobro vino!« je rekel čez trenutek.

»Kaj misliš, da točim birso?« je zagodrnjal župan pri peči.

»Hehehe!« je nenadoma bušil Nace v smeh. »Birso, birso!«

Pivci so prisluhnili. Naslonili so se na mizo ter čakali. Zdajle bo nekaj novega, so pomislili. Pa bebec se ni zmedel. Obrnil se je, si nalil vina iz Francetove steklenice in ga v dušku izpil. Nato si je obrisal usta z rokavom.

»Pa povej kaj, Nace!« ga je bodril France.

»Ne vem nič,« se je odrezal bebec.

»Kaj bo novega!« se je jezno oglasil eden izmed pivcev. »Svet se obrača, draginja raste. Nekaj pravijo, da bo živina zrasla.«

»Moka tudi,« je revsnil drugi.

»Kje si to slišal?« se je zbudil župan in posluhnil.

»Povsod govorijo,« je nadaljeval oni. »Kdor hodi po svetu, vidi, kako kupujejo in prodajajo. Ne veste, kaj vse je danes naprodaj. Včeraj je bil semenj v Dragi, živine na izbiro, denarja pa malo. Vse je naprodaj, še ljudje. Župani, ti so bili pa že tako zmeraj.«

»Kaj čenčáš?« se je razhudil Kerin.

»Nič, kar sem slišal. Ljudje so nerodni pa hudobni in marsikatero uganejo.«

Pivci so se nehali smejati. France jih je pogledal izpod čela. Uveli obrazi so jim zardeli, stisnjene ustnice se krčevito gubale.

»Prekleti gobci!« je udaril župan po mizi.

Nace, ki je pravkar hotel nekaj reči, se je stresel. Začudeno se je ozrl v župana. Pogledal je še po preplašenih obrazih in videl same vprašujoče oči. Počasi je obračal stol in ga potegnil bolj v kot, kakor bi se umikal. V kotu se je počutil varnega. »Kaj mi more kdo!« ga je spreletelo in začel je žvižgati in bobnati po mizi, sprva rahlo, nato zmeraj glasneje.

France se je sklonil nad kozarcem, da bi mu nihče ne videl v obraz. Kerin je dobil svoj delež, lahko bi se spomnili še nanj. Oglasiti se ni hotel. Župan je nemirno hodil od okna do peči.

»Bog ve, kdaj sem se prodal in komu?« je vrgel nenadoma iz sebe, obstal sredi sobe in pogledal po pivcih. Roke je stisnil v pesti in jih pomolil ljudem.

Pivci so se spogledali in povsili oči, voznik pri oknu je v zadregi udaril z bičem po tleh. France je malomarno vzdihnil, kakor bi ga nič ne brigalo, in otroško gledal župana. Nace se ni niti ozrl in je enolično žvižgal svojo pesem.

»Komu sem se prodal?« je vprašal župan še enkrat.

Zdaj je tudi bebec umolknil, se malo dvignil, oprijel oglov pri mizi in zagledal v Kerina.

Medtem se je počasi oglasil France:

»Kdo vam je pa kaj rekel, gospod Kerin?«

»Saj res, kdo pa je mislil na vas!« so hitro in veselo pritrdili pivci.

Kerin jih je belo pogledal, stisnil zobe in pobledel. Videl je pred seboj zasmehljive obraze in že je hotel zakričati. Toda tam v kotu je sedel Hrastarjev fant in ta bi vse drugače razumel. Ne-koč so bili orožniki pripravna stvar, zdaj so na Dobravi drugačni časi. Zato se je obvladal.

Zamrmral je nekaj in se umaknil v vežo.

»Lenka!« je zaklical. »Pojdi v hišo!«

»Pa je res gnusno,« je spet zrasel eden izmed pivcev, »kako so nekateri zdaj z burjo zdaj z jugom. Obrnejo se, kot bi preoblekel kamižolo.«

France je povsili glavo in molčal. Razumel je, da bi se z vsako besedo izdal. Toda navsezadnje je dom le dom in kar tako ga tudi ne more zatajiti.

»Ali si zaspal?« ga je sunil bebec. »Pij!«

Fant ga je pogledal z zamišljenimi očmi, kakor bi ne vedel, kaj mu hočejo.

»Pij!« so mu klicali od vseh strani.

Roka se mu je tresla, ko je dvignil kozarec.

»Sem prisedita!« so ju vabili. »Bomo zapeli ali kaj vrgli.«

»Vi vsega tega prav nič ne razumete,« je povzel besedo France in vlekel stol za seboj. »Svet se spreminja in mi z njim. Tudi pri nas na Dobravi bo kmalu drugače. Mora biti! Pomagati si moramo sami, a ne z besedami, tega smo že siti, združiti se moramo in zares nekaj napraviti. Seveda morajo vsi, ki so sposobni, biti zraven. Kaj naj tepci vodijo ljudi?«

»Pijmo!« je kričal Nace. »Prvič, drugič, tretjič! Kdo da več? Kdo da več?«

»Saj tepci nas že dolgo vodijo,« je ropotal eden, »zato pa je svet tako zmešan. Pravico v roke, pravico!«

»Ne norčuj se!« je rekel voznik, ki je odhajal. »Lahko bi te kdo oplazil.«

»Ta je modra! Nagobčnike si bomo nataknili!« so kričali za njim.

»Nagobčnik, nagobčnik!« se je zasmel bebec in veselo zaploskal. Naslonil se je na stol, razprostrl roke in zapel, kolikor je mogel. Nihče ni razumel niti besedice, tudi melodije niso razločili, le njega samega so gledali, kako so mu trepetale ustnice in gorele oči. Mišičaste roke so mahale po zraku in France je ves čas mislil, kako

bo zažvenketalo, ko bo udaril po mizi. Gledal ga je, se vsesal v njegov obraz in skušal mirno določiti, kakšno pesem poje. Groza je rasla v njem.

»Tako bo, kadar se bodo ljudje zbudili,« se je zganil.

Zdaj se mu je v trenutku razjasnilo. Nedelje se boji. On in oče sta odslej eno in v obeh je isti strah. Pritajen molk ždi po vaseh, a oči povedo več kot sto besed. Nasmehnil se je in krčevito stisnil pesti. Zdaj je prepozno, da bi se umaknil, tudi če ni kaj prav. Pa saj je mogoče ljudi spet pregovoriti in jim razložiti, kako in kaj.

Nemirno si je nalil vina in pil. Nace je pa ves čas pel in pel.

Zunaj je voznik odvezoval vajeti.

»Kaj razsaja?« ga je vprašal krčmar, ki je stopil za njim.

»Norec je norec. Ni mu zamere,« je skomizgnil kmet.

»Ven bi ga vrgel, a kaj bi — zažge mi in bom še večji revež kot sem.«

»Pustite ga! Huda zima se sama unese.«

Župan ni odgovoril. Obrnil se je in poslušnil. Nace Frnatek je pel, a to ni bila pesem, bilo je nekaj drugega. Kerin se je nehote zganil od groze, rad bi se umaknil ali zbežal kamorkoli. A kam? Nikjer ni takega prostora, povsod bi ga dosegla bebčeva pesem. Povsod.

Voznik je nemiren pognal konje, da je voz zaropotal, kakor bi se nekaj podiralo.

Župan je ostal pred hišo in preplašen poslušal bebčovo pesem.

14.

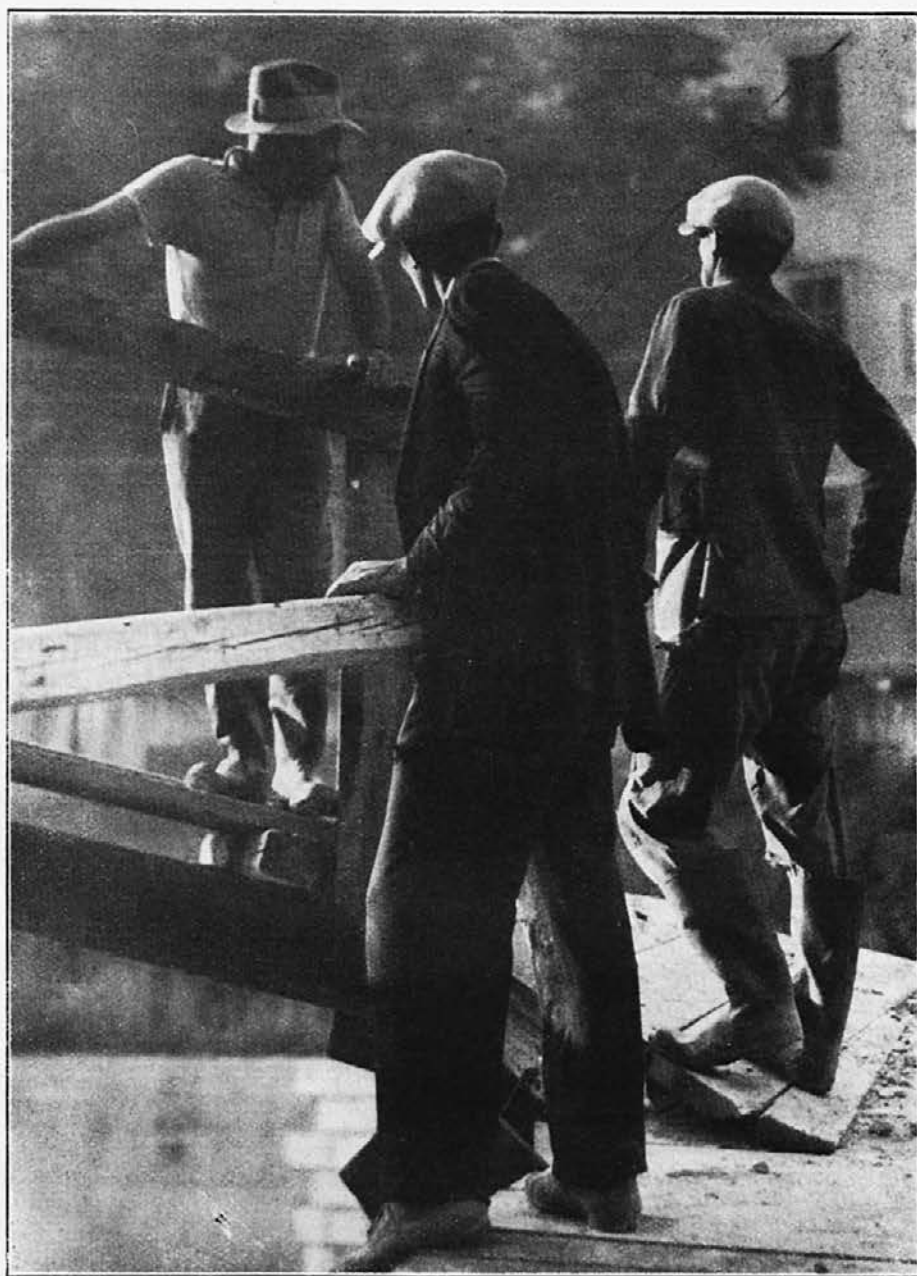
Blaž Tonejc je osupnil. Po vaseh so hodili Hrastarjevi ljudje in govorili kmetom o zadruzi. Tako so mu prišli tožit prijatelji.

»Križani Bog!« je vzkliknil Tonejc in tekell pravit v župnišče. »In v nedeljo imajo že sestanek!«

Gospod Andrej se je nasmehnil: »Kaj si spal, Blaž? Saj so že dober teden na delu. Nič se ne boj, primemo o pravem času. Žagarju sem že povedal, kaj naj napravi, Gorniku tudi. V tiste zakotne vasi, kar jih je pod svetega Primoža zvonom, bom šel sam. Ti se pa po Dobravi ozri. Kar pridejo naj ljudje h Kerinu! Pa ti se pripravi! Mene ne bo, morate sami opraviti. V soboto se pomenimo, kako kaže, da se ne bi kje zaleteli, potem pa — kar Bog dá!«

Blaž je majal z glavo in se čudil: »Tega pa res nisem pričakoval.«

»Morajo tako,« je resno razložil župnik. »Če bi mi ne bili pripravljeni, bi se jim posrečilo. Mogoče vendarle koga ujamejo. Pravijo, da po-

Stavka. (Fot. Fr. Krašovec.)

birajo podpise. Treba je pojasniti ljudem, naj gledajo, kaj podpišejo.«

Domov grede se je oglasil Tonejc pri Andrejcu.

»Ali ti kaj veš o tem?« ga je vprašal.

»Seveda.« se je hahljal kmet. »Saj je že Hra-star včeraj razkladal, kako imenitna stvar bo to. Vsi smo mu pritrdjevali. Da bi nas ti videl! Kar srce se mu je tajalo, ko nas je poslušal.«

»Čudno delate...« se je bal Blaž.

»Vi ste prepočasni. Vidiš, na veliki boben so udarili in v nedeljo bo nič koliko ljudi pri Kerinu. Če jim ne izvijete vsega iz rok, boste imeli dolg nos.«

»Ti si z nami?« je dejal boječe Tonejc.

»Pojdi no, pojdi! Še vprašaj! S Petrom sva že marsikoga pregovorila in ga še bova.«

»Prijeli bomo!« je dejal živo Tonejc. »Kar reci, naj pridejo. Samo pamet!«

Tonejc je hitel po vasi. Pred Kerinovo gostilno je stala gruča ljudi. Na steno je bil pribit velik lepak in na njem je bilo zapisano z velikan-skimi črkami:

»Kmetje, združimo se!«

Možje so slovkovali besedo za besedo, počasi se jim je jasnilo. Kerin je pozabil na vso grozo, hodil je okrog ljudi in jih navduševal.

»Združiti se moramo, združiti,« je ponavljal brez prestanka. »Kaj takega še niste videli, kakor

bo v nedeljo. Za gospodarski napredek je treba poskrbeti. Le pridite in pristopite. Zadruga bo pregnala stisko.«

Večina jih je radovedno poslušala, sem in tja je kdo zaklel in zagodrnjal:

»Kaj nas kličeta ti in Hrastar? Ko bo treba, se bomo že sami znašli.«

Kerin je bistro pogledal govorečega in si ga zapomnil. Pri vsaki opazki se je zganil, kot da visi vse delo na tanki niti. Kdor je videl njegov pogled, se je umaknil ali pa z navdušenjem pritrjeval, da se je treba združiti...

Tonejc je ujel Petra Hribarja in Mramorja ter jima razložil, kako je s stvarjo. Peter si je pomel roke in rekel, da bo že za vse poskrbel. Takoj je začel šteti na prste, koliko Dobravcev bo šlo s Hrastarjem.

»Pet ali šest, nič več,« je ugotovil.

Ko je zvedel topolski Gornik, kaj se je zgodilo, se je razgabil:

»Krščeni Matiček, še tega nam je treba, da bi za druge zidali, sami pa pod kapom ostali. Ne boš!«

Oblekel se je in stopil po vasi.

»Ti greš z nami, Matjaž, kajne?« je stopil v hišo. »Daj roko, da boš držal besedo. Pojdemo tudi mi v nedeljo na zborovanje, ampak bomo svoje postavili, veš.«

Tako je šel po vseh hišah, le v dve ne. »Ta dva tako ne bosta ne sem ne tja,« si je mislil.

Pozno zvečer so ga prišli klicat. Opravil se je in stopil k sosedu.

»Glej,« so mu rekli, »tukaj je Hrastarjev fant. Vabi nas, naj bi nekaj podpisali. Pa bo treba plačati. In da bi v nedeljo prišli h Kerinu.«

Gornik je počasi pogledal papir in prebral: »Kmečka prodajna in nakupovalna zadruga na Dobravi. Pristopnica.«

Pogledal je Franceta, ki ga je zasmehljivo meril od nog do glave.

»To bo dobra stvar, možje. Ali vam je razložil vse?«

»Saj sedi že celo uro tukaj!« je rekel eden.

»Koliko bo pa treba plačati?« so vprašali. »Tisto, tisto!«

»To boste pa v nedeljo določili sami, če pridete. To bodo deleži. Nič se ne bojte, da bo preveliko!«

»Bog vé, če lahko zaupamo?« so si mežikali nekateri.

»Saj je župan tudi zraven,« je hitel France. »Kaj naj začnem kar od kraja. Saj zdaj gre le za to, da se bo videlo, koliko bo vseh članov.«

»Pa jih je že dosti?« so bili radovedni.

»Dosti. Štečila pa ne vem tako natančno. Čez petdeset jih je pa gotovo.«

Možje so se spogledovali. Gornik je dolgo vrtel v rokah pristopnico, vprašal še zdaj to zdaj ono, nato pa rekel:

»Pa se podpišimo. Mogoče bodo res kaj dvignili ceno.«

Šest kmetov se je nerodno podpisalo. France se je smehljaj. Nato jim je pomolil še drugo listino:

»To pa, če bi morda v nedeljo koga manjkalo,« je rekel. »To je le bolj zaradi pregleda.«

Gornik je bliskoma preletel papir in ga odrinil: »Kar spravi to, saj bomo vsi prišli. Praviš, da bodo tudi govori?«

Tudi drugi so pritrjevali. Fant je spravljal papirje, se lepo zahvalil in odšel.

Doma je zbudil očeta, mu kazal podpise in pravil, kako so Topolci navdušeni za zadrugo. Nemirni Hrastar je pregledoval ime, se čudil in zadovoljno hvalil sina.

Drugi dan je šel še sam po Dobravi. Najprej je potrkal pri dolžnikih.

»Dober dan!« je rekel. »Lepo vreme, kaj? Drv se bo dalo napraviti zlahka. Kaj sem že hotel? Zaradi tistih tri sto sem prišel, saj veste.«

»Da, da,« je mencil v zadregi kmet. »Davki, slaba letina, spomladi je voda pobrala krompir...«

Peter Žmitek: Hiša št. 29 v Stari Fužini.

»Saj nič ne rečem, nič ne rečem, le omenil sem. Ljudem je treba pomagati. Ustanovili bomo zadrugo, saj že veste. V nedeljo bo pri Kerinu zborovanje, boste prišli, kajne?«

»Prišel, prišel, kakopa! Brez skrbi!«

»Tole še podpišite!« mu je tiščal Hrastar.

»Ali bo treba kaj plačati?« je strahoma vpraševal kmet.

»Zdaj še nič. V nedeljo boste videli, če pride te zraven. To je le zato, da vemo, koliko nas bo. Potlej bo pa treba plačati delež, a več kot dva kovača ne bo.«

»Dva kovača!« je zamrmral kmet in se spomnil tistih tri sto dinarjev, ki jih je dolžan in jih ne more plačati. Molče se je podpisal, da pristopa k zadrugi in da pooblašča gospoda Hrastarja, da glasuje namesto njega, če bi slučajno ne mogel priti.

»Bomo že napravili, da bo prav. Kar pridite!« se je poslavljajal Hrastar in mu stiskal roko.

V soboto zvečer je naštel pet in šestdeset ljudi. Prestavljajal je pristopnice, prebiral pooblastila in bil zadovoljen. Le Luka Bertonec je opravil slabo. Čevljar Boštjan na Vrhu ga je vrgel skozi vrata, Kozmankar ga je nagnal z vilami.

Tudi Potokar se ni ganil. Molčal je, posedal doma, kakor da ga vse skupaj nič ne briga. Hrastar ga je klical, a ni prišel. Gospa Milena mu je sporočila, da je bolan.

»Prekleta bolezen!« je vzkipek Miha. »Vsaj štirinajst dni bi še počakal.«

Velik lepak na Kerinovi hiši je ves čas mamil: »Kmetje, združimo se!«

15.

Kerinova vélika soba je bila polna ljudi, nekaj se jih je stisnilo v malo sobo, tudi veža je bila zagačena. Človek se je tiščal človeka, pritajeno mrmranje je ugašalo in spet naraščalo, zdaj in zdaj se je kdo zasmejal ali zahteval vina. Pa v gneči ni bilo mogoče piti, zato so kozarci kmalu izginili. Nemirno pričakovanje se je zgostilo v hrup, ki pa so ga resnejši skušali krotiti. Kerin je bil na delu. Zvijal se je kot jegulja in pazil na ljudi, hodil med njimi, se šalil in resno pritrjeval v pogovor zapletenim možem, ki so tožili o velikih bremenih. Na obrazih niso pokazali, zakaj so prišli. Govorili

so o vsem, kar jim je prišlo na misel, kakor bi se hoteli izogniti tisti nerodni stvari, ki je prikrito utripala v vseh srcih. Začetna plahost pa je zmerom bolj popuščala, tu in tam je padla trda beseda; počakali so, če bo kdo odgovoril nanjo, ko so pa videli, da nihče ne ugovarja, se jih je lotila veselost, razgibali so se in začeli glasno razgovarjati.

Prav v kotu je stal Blaž Tonejc z gručo sosedov.

»Mislim, da bo dobro,« je dejal Tomaž. »Ljudje čakajo; ko bo prilika, bodo povedali.«

Med možmi se je preril Žagar.

»Ali si jih preštel?« je vprašal Blaža.

»Čemu?«

»Prešteti jih je treba. Vsaj približno moramo vedeti, na koliko naj računamo. Tudi Hrastar šteje.«

»Večina je tako naša,« je ugovarjal Blaž. »In še prihajajo. Glej Gornika!«

Gornik je dobrovoljno prišel s svojimi. Nasmehnil se je in se preril v sobo.

»Ali bo vroče!« je dejal. »Tesno je.«

Možje so začeli o vremenu, nekaj mlajših je bilo nestrpnih. Začeli so kričati, naj že začnejo.

»Začnimo! Kaj pa čakamo?«

»Začnimo!« je zahrumelo od vsepovsod.

Ko je stopil v sobo Hrastar, je vse utihnilo. Bil je nemiren, čeprav se je smehljal. Rahlo je pokimal Tonejcu, pogledal Žagarja in še nekaj drugih, nato samozavestno rinil k mizi. Njegov obraz je ves čas gledal po ljudeh, kakor bi iskal, ali so prišli vsi, ki jim je ukazal. Tudi Potokar je bil tu. Bil je res bolan, a vendar svest si zmage.

Peter Žmitek: Hiša v Stari Fužini.

Za Hrastarjem je prišel črno oblečen, tuj gospod. Ko je prišel do mize, si je slekel suknjo in jo položil čez stol, si popravil naočnike in pogledoval ljudi.

»Veliko vas je,« je pokimal Hrastarju.

Hrastar je molče pritrdil. Nerodno je premetaval razne papirje, iskal nečesa in v zadregi gubal obraz. Premišljeval je besede, da bi začel z govorom. Ljudje so utihnili, le nekje pri vratih so nemirno topotali z nogami.

»Možje!« je potrkal Hrastar s kozarcem. Bil je ves zardel in glas se mu je tresel. »Možje! Vsem vam je znano, čemu smo se zbrali. Težki časi nas kličejo, združiti se moramo, da bomo lažje živeli...«

»Da nas boste lažje odirali!« je kriknil nekdo iz veže.

Po kratkem smehu je vse utihnilo. Hrastar se je zmedel, besede so se mu zatikale, zato se je izmikal in rekel, da bo ves načrt in delo pri takih zadrugah razložil gospod Gorjanec.

»Kdo pa je to?« so se oglasili nekateri.

Gospod Gorjanec se je dvignil in priklonil.

»Proč s škrici!« se je zadrhl nekdo v veži. Vsem se je zdelo, da je to čevljar Boštjan.

»Ta pač ne bo reševal kmeta!« so godrnjali pri vratih.

Hrastar je pobledel in udaril po mizi:

»Mir! Kdor ni za zadrugo, naj se odstrani!«

»Mir! Mir!« so se začeli oglašati tudi drugi.

Gospodu Gorjancu je bilo nerodno. Začel je govoriti. Spočetka se mu je glas tresel, a kmalu se je znašel in govoril, kakor je znal. Govoril je, kako se je treba združiti, kako se je treba otresti starih pomislekov in prijeti za skupno delo.

»Skupnost naj reši človeka. Skupnost naj mu dá pogum. V skupnosti bo naša rešitev! Če boste složni, se boste rešili. Posebno v gospodarstvu je sloga potrebna. Ne tako, da bi oče gradil in nosil na kup, sinovi pa razmetavali. Vsi za svoj dom, za domačo hišo! Tak dom naj vam bo tudi nova zadruga!«

Glasno so mu pritrdjevali.

Nato se je za trenutek oddahnil in začel razkladati, kako je vsaka zadruga urejena. Govoril je o delu v zadrugi in o vodstvu.

»Treba bo izbrati načelstvo. Izberite najbolj poštene može, take, ki jim res zaupate. Zadruga bo imela opravka z blagom in denarjem, zato izberite previdne ljudi.«

»Tako je! Poštene ljudi!« je kričal Boštjan v veži.

Gospod Gorjanec je začel brati pravila. Za naslov so se hitro pogodili, pri deležih so se ustavili.

»Ne previsoko!« so kričali nekateri.

»Tako je,« je rekel gospod Gorjanec, »če bodo deleži visoki, jih bo malo pristopilo; če bodo nizki, jih bo več.«

»Predlagam dvajset dinarjev!« je rekel Kerin.

»Deset!« je zakričal Ogradar. »Mojdunaj, dvajset dinarjev je že denar.«

»Deset!« jih je potrdilo nekaj.

»Dvajset!« so kričali drugi.

»Glasujmo!« so se oglašali pri vratih.

Večina jih je bila za dvajset dinarjev. Po glasovanju je gospod Gorjanec dejal:

»Zdaj bo treba napraviti seznam članov.«

»Saj ga že imamo!« se je vmešal Hrastar. »Vse je že urejeno.«

»Res?« je rekel gospod. »No, pa ga preberite, mogoče še kateri ni vpisan in se bo prijavil.«

»Saj so vsi vpisani.« se je branil Hrastar, potem se je pa le vdal in začel mrmraje brati imena.

»Glasneje, glasneje!« so se oglasili ljudje.

Nejevoljno je Miha povzdignil glas. Ko je končal, se je dvignilo še kakih dvajset rok.

»Še mi! Še mi! Mi še nismo vpisani!«

Hrastar se je obotavljal, Kerin pa je vzel papir in jih mirno vpisal.

»Čim več vas bo, tem bolje.«

Potokar si je grizel ustnice in bil še bolj bled kot po navadi, Miha je pa sedel in čakal.

»Kaj pa ima župan opraviti pri tem?« ga je grizlo.

Ko so bili vsi vpisani, je Gorjanec še enkrat preštel imena. Bilo jih je dva in osemdeset.

Nekaj mož je zamrmrало. Tudi Hrastarju se je zdelo, da je preveč ljudi. Dvignil se je in vroče mu je prihajalo.

»Zdaj moramo izvoliti načelstvo,« je rekel. »Najprej načelnika. Prosim kak predlog!«

Vse je molčalo, nekateri so hrkali in se spogledovali.

»Prosim kak predlog!« je ponovil Hrastar suho in se oziral po ljudeh. Kerin je gledal v tla. Nekaj ljudi je šepetalo med seboj.

Stari Gornik se je počasi dvignil in dejal:

»France žagar z Vrha naj bo!«

Hrastarjev France se je zganil in planil pokoncu. Začuden je gledal v starca.

»Tako je! Žagar naj bo!« so zahrumeli ljudje. Kerin je prebledel in se ozrl v Hrastarja. »Še kak predlog?« je ponavljal Hrastar.

Kerin je bil v zadregi, jecljal je, začel je pravi, da bi bilo treba to drugače urediti. Mirno so ga poslušali in čakali.

»Še kak predlog?« je s tresočim se glasom ponavljal Hrastar. Rdečica je izginila z njegovega obraza, glavo je stisnil nekam med ramena.

»Predlog! Imena!« so kričali nekateri v Kerina.

»Nima pomena!« je rekel kratko župan in sedel. Bilo mu je vroče, obrisal si je čelo z robcem in kakor v megli je videl pred seboj hrumče ljudi.

Zdaj šele se je dvignil Luka Bertoncely.

»Miha Hrastar naj bo!« je rekel plaho.

Nekateri so se zasmeli, trenutek nato je nastala silna tišina. Hrastar se je oddahnil, sovravno pogledal Kerina in zaškrilpal z zobmi.

»Glasujmo!« je zavpil rezek glas v ozadju.

»Glasujmo!« so ponovili vsi.

Hrastar je pomignil Francetu in županu.

»Kdor je za Žagarja, naj dvigne roko!«

Vse polno rok je sunilo kvišku.

»Živio, Žagar!« se je drl nekdo v veži.

Gospod Gorjanec je začel šteti. Roke so se gibale, štel je počasi in težko. Tudi drugi so šteli in drug drugega popravljali. Hrastar je strmел v ljudi, v vseh očeh je videl zasmehljivo bleščanje.

»Dva in štirideset, tri in štirideset,« je štel glasno Gorjanec.

»Dosti, saj je večina!« je zakričal nekdo.

Hrastar ni mogel več stati. Sedel je in se čudno smehljaj. Kako so ga prevarali!

»Tri in petdeset!« je končal Gorjanec.

»Sedem in petdeset,« je popravil Blaž Tonejc.

»Živio, Žagar!« so se drli v veži.

»Vrag vzemi vse skupaj!« je nenadoma udaril Hrastar po mizi, pobral nekaj papirjev in klobuk ter začel riniti ven. Gorjanec je začudeno gledal za njim. Ljudje so se mu režali v obraz.

Oddahnil se je, ko je stopil na prosto. Sivo nebo je tiščalo k tlom, mrzlo je vleklo od hribov. Globoko je zasopel in hotel kreniti skoz vas. Takrat sta prišla iz hiše še Kerin in Gorjanec.

»Tega ne morem razumeti,« je rekel gospod Gorjanec. »Mislil sem, da imate najmanj pol fare za seboj.«

»Hujskači!« je skomizgnil župan.

Skozi okna je hrumel močan glas. France Žagar je govoril: »Mi hočemo delati, mi hočemo prodajati. Pošteno primimo, pošteno delajmo!«

»Tako je!« so grmeli ljudje.

Hrastar je utekel spred hiše.

Hrastarjev France ni vedel, ali bi se smejal ali jezil. Kakor pijan se je vračal od Kerina. Do večera je pil in se prepiral. Videl je ljudi, ki so zmagoslavno vstajali od miz in še sam bi bil rad tak...

Pred vasjo se je ustavil. Pri fari je bila deset. Gnalo ga je nekaj posebnega, zavil je za vrtovi, iskal nerodno stezo, dokler ni prišel do Tonejčevega vrta.

Ob ograji sta stala dva človeka.

»Dosti si imata povedati,« si je mislil. Potem ga je zazebló: »Marička!« V trenutku mu je začelo srce utripati močneje, zameglilo se mu je.

Počasi je prišel do njiju.

»Dober večer!« je pozdravil zamolklo.

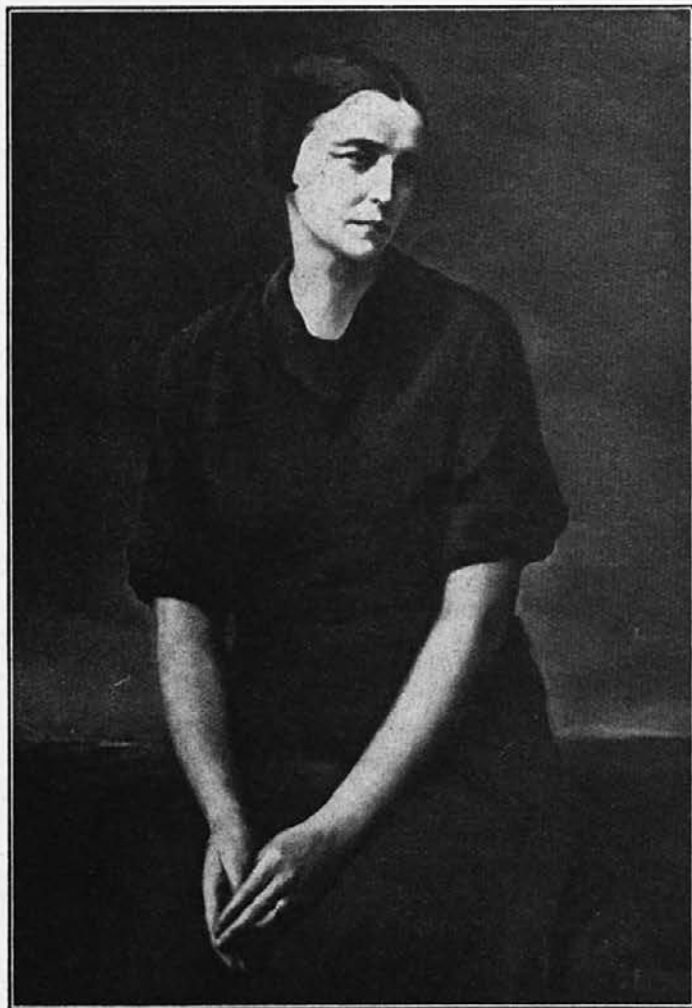
»Bog daj!« je odvrnil krepek fantov glas. Spoznal je Žagarjevega Štefana.

Ustavil se je, hotel je nekaj reči, toda fantove oči so se tako uporno srečale z njegovimi, da je povetil glavo in odšel.

Oblaki so pritiskali griče k tlom, viseli so nad zemljo kot ptice s črnimi krili. V tem trenutku bi ne mogel zavriskati. Fant je hotel prekričati vse, zavriskal je, a tako nerodno, da se je Štefan glasno zasmel. France si je potisnil klobuk na čelo in zbežal na polje. (V drugo naprej.)

Tobakar.

Božidar Jakac: Damski portret.

Joža Bajec

BLAŽ VONČINA

O starem Vončini, tovarniškem vratarju, niso vedeli povedati drugega, kakor da veliko po nepotrebnem govori. In najsi je bilo tudi nekaj resnice na tem, danes, kakor da se je zaklel, ni nihče spravil besede iz njega.

»Kaj neki mu je?« je leno ugibal starejši možak v žakljevinastem predpasniku, potem ko je nekoliko bolj pognal mimo svoje zgarane voli, s katerimi je vozil rdečkasto brozgo v opuščeno gramozno jamo. Do vrha naloženi vozički, katere sta izmučeni živali komaj še vlekli za sabo, so se nagnili, nato pa silovito treščili drug v drugega.

Drugikrat bi se bil Blaž drl, kakor da se tovarna podira zaradi teh voznikov; nikdo mu ni prav vozil.

»Temule se prav nikamor ne mudi,« se je vsajal navadno. »Leze, da bi lahko z volmi vred dremal med potjo. Onile pa se zopet drvi kot kak norec in nima niti toliko pameti, da bi vedel,

da se mu vozovi lahko iztirijo; saj so tračnice že tako slabo spete. Ali misliš, da ti jih bom jaz spravljal nazaj?«

Naslednji spet zavore ni imel v redu. In tako dalje od jutra do večera.

Delavci so ga dobro poznali in mu niso zamerili, če je kdaj koga takole ošvrknil. Ker so vedeli, da ni zlobe v njem, so mu še nalašč odgovarjali in se prepirali z njim, samo da je imel priliko za jezljanje.

Danes se pa še zmenil ni za nikogar.

»To pač ne bo težko uganiti,« je šele zdaj odprl usta zavirač, ko sta bila z voznikom že precej daleč od vratarja. »Prav taka ga tare kot mene ali pa koga drugega sedajle. Fanta ima, če se ne motim celó dva, eden menda z mojim hodi v šolo. Jutri bodo dobili izpustnice. Kam pa pojutrišnjem? To je tisto, kar nam beli glave. Fant bi najrajši to, žena spet drugače in ti imaš tudi nekaj svojega. Navsezadnje pa prideš do tega, da ne moreš ne tako in ne tako. Zdaj izbiraj, če ti ostane kaj,« se je zamislil možak in na obrazu se mu je videlo, da trpi.

Sicer je bil Blaž dober človek. Rad je prisedel k mizi, če ga je kdo povabil, pa tudi sam ni bil toliko umazan, da ne bi katerikrat dal za pol litra pijače.

Danes je že od jutra na nogah. Neprestano hodi gor in dol po cementnem pločniku in le tu pa tam kaj zabrunda sam zase, da ga živ krst ne razume. Trikrat je že šel in na stežaj odprl, a ni bilo nikogar pred vrati; opoldne pa je sedel na ušesih, da je moral ravnatelj dvakrat zahupati, preden se je Blaž zganil.

Ob enih je prinesla Minka južino: zelje in koruzne žgance. »Še Bog, da je to,« je dejala včasih žena, kadar je oče mrdal. — Blaž je stresel jed vkup, jo razkopal, potem pa pustil. Minka se je bila medtem nekoliko odstranila, da ne bi očetu gledala pod zobe. Stari bi morda videl, da punca še ni kosila, mati bi bila pa potem gotovo huda. Sebi in otrokom je že pol leta belila z lojem, le za moža je še kod dobila žlico masti. Pa ni marala, da bi on za to vedel.

Blaž je poklical otroka:

»Minka, pojdi sem pa snej!«

»Saj sem že jedla,« se je lagala.

»Jej, je dobro,« je zamahnil stari.

Minka se je končno le lotila kosila. Če bi tako nadaljevala, kakor je začela, bi bilo v nekaj minutah vse v kraju. Tudi krožnik bi bil prècej polizan. Pa ni končala.

»Zakaj ne sneš?« jo je vprašal oče.

»To bo za mater,« je odgovorila. »Že opoldne je rekla, da se ji kar vrti pred očmi. Najbrž že od davi ni nič jedla, če ni celó še tešče.«

Minka je položila lončka v cekar, ju pokrila z ruto in odšla.

»Zbogom, ata!«

»Počakaj, Minka. Ko bo štiri, pridi pome,« je kričal za njo.

»Saj bo v tovarni tulilo!«

»Nič ne dé, kar pridi. Pa ne smeš pozabiti!«

»Ne bom.«

Blaž Vončina je pomislil: Novih čevljev je potrebna. Čez poletje bo že še kako šlo, ker bo večidel bosa, ampak za zimo jih mora na vsak način imeti. Samo merit jih pojdeva. Plačati pa zdajle, kakor obračam, ne morem. Še z onima dvema ne vem, kako bo. — Mislil je pri tem na Ivana in Poldeta, ki bosta prihodnji teden stopila v življenje.

Drevi se jima bo usoda odločila. Drevi bo moral Blaž spregovoriti. Zato je bil danes tak, da mu ni šla nobena stvar od rok.

V tistem predmestnem okraju je bila namreč navada, da so imeli očetje na dan, ko so določili otrokom poklice, nekakšen govor, ki se je od začetka po navadi sukal bolj okoli skrbi, katere imajo starši z otroki, in nehvaležnosti, katero največkrat prejmejo od njih za dobroto, na koncu pa je moral vselej izzveneti v upanje na boljšo prihodnost. Oče in mati sta sedela ob taki priliki v prazni obleki na sredi, otroci pa so od največjega do najmanjšega posedli okoli njiju.

Vončina je položil desno nogo na prazen zaboj in se zamislil.

Takrat, ko sta bila prišla z Mino v Šupo, jima je še kar šlo. Razmeroma dobra plača, pogostokrat čezurno delo, še prihranila sta lahko tu pa tam kak dinar. Ali ko so začeli prihajati otroci in se začeli krčiti prejemki, jima je marsikaterikrat tudi trda predla. Vendar zavoljo tega nista nikoli obupala.

»Bo že kako,« je dejal Blaž in se lotil če treba tudi kuhe, kadar je Mina pri sosedovih čedila ali prala.

»Prvo je, da je človek pošten in da ga ni sram delati,« je učil otroke ter jih navajal k delu.

In kolikor bolj je minevala šola, toliko bolj se ga je lotevala skrb, kaj naj napravi s fantoma. Ivan naredi te dni malo maturo, Polde pa dve meščanski. Da bi še nadalje študirala, je nemogoče, naj kakorkoli obrača pritrgane beliče. Minka in Fani sta še za njima, štirje hkrati pa na noben način ne morejo v šole.

Za dan nove maše.

»Ivan, kaj neki naj naredim s tem fantom? Zmerom je zelen in cele noči kašlja. Kajpak, če bi imel drugačno hrano in boljši zrak, gotovo ne bi bil tako zanikrn. Čevljar naj bo, sedel bo zmeraj lepo na stolčku, poleti v senci, pozimi pa pri zakurjenem gašperčku, in nabijal po podplatih. Tu, se mi zdi, bo še najmanj trpel. Polde, ta je pa bolj čokat in lačen je zmerom; ta bo pa kakor nalašč za peka. Saj se mi je že Vrhnjak sam ponudil, da ga bo vzel, če bo maral.«

»Tako bo,« se je Blaž naposled oddahnil.

»Preklicana reč, kdo bi si mislil, da dá takale stvar toliko misliti. Končno to tudi ni kar tako: fanta sta še mlada in ne razumeta, kaj hoče življenje od njiju. Za to mora biti pač še nekdo drugi, da jima uravna pot.«

Tako je modroval s svojo počasno pametjo in pri tem skoraj pozabil, da bi bilo dobro tudi otroka vprašati, kaj in kako mislita.

Zdaj je bil pa v trenutku ves iz sebe. Vsi načrti, katere je v potu svojega obraza napravil, so bili nenadoma postavljeni na glavo. Mislil je, da je vsa stvar že v kraju in da si z njo ne bo več belil glave, na, zdaj pa še to! Bil je spet tam, kjer je bil pred dnevi, ko še niti misliti ni začel o tem.

Nekajkrat se je še opotekel po razritem tlaku, nato pa hipoma obstal, kakor da se mu je po-

svetilo: »Seveda, kam bomo pa prišli, če bo vsak sam odločal? Jaz sem bil včasih tudi tako prismojen in mislil, da sem za vse kaj drugega kakor za to, kar sem. Pa hvala Bogu, da nisem smel takrat sam odločati. Bog vé, kod bi se sedajle potepal. Tako sem pa srečen, ker delam in ker vem, zakaj.«

Nato si je zadovoljen pomel roke ter znova umeril korak.

*

Dopoldne je bilo doma vse narobe. Ribali in čistili so kakor za največje praznike.

Fanta sta prišla zgodaj domov. Mati ju je težko pričakovala. Od davi jih ni videla, pa sta se ji zdela pri kosilu že kar odrasla. Z nekakšnim ponosom se je danes sukala okoli njiju:

»Ali sta že dobila izpustnice?«

»Ne še, jutri jih dobimo,« je odgovoril Polde.

»Mama, Rojina pojde k vojakom za trobentača,« se je oglašil Ivan.

»Tako?« se je začudila mati.

»In Plevnikova pojdeti oba v gimnazijo,« je nadaljeval Polde.

»Kaj pa Dolinškov?« jo je zanimalo.

»V meščansko bi rad, pa mu je učiteljica rekla, da mu niti tja ne svetuje.«

Umolknili so.

»Kaj je oče doma?« se je obrnil Ivan okoli sebe.

»Ni ga. Zakaj vprašaš?«

»Nič, kar tako,« se je branil deček.

Mati je videla, da je zardel, pa se je rajši naredila, kakor da ni nič opazila. Saj je sama že zdavnaj uganila njegovo misel.

»Drevi se bo odločilo,« je rekla nenadoma s spremenjenim glasom.

Fanta sta se očitajoče spogledala. Kdo je stavil to vprašanje? Niti sama se nista upala meniti o tem. Mati je opazila njuno zadrego, zato je skušala zasukati pogovor v drugo smer, da bi ju zopet spravila v besedo:

»No, kaj bi bila pa vidva rada?«

»Mama, ne začenjajte tega,« jo je skoraj prosil Ivan.

Oba sta povabila glavi.

»No, pa vendar,« se je opravičevala. »Kaj bi bil ti rad, Ivan?«

»Učitelj,« je ponevedoma zinil fant.

Mati je zaprla veke, da bi tako potlačila solzo.

»Kaj se tudi to ponavlja?« je planila iznenada in pritiskala dečka k sebi. Ivan se ji je boječe iztrgal iz rok. Fanta je nista razumela. Nikoli jima ni pravila, kako vroče je nekoč sama želela, da bi postala kdaj učiteljica.

Poldeta si ni upala več vprašati. Bala se je, da ne bi še ta razkril svoje želje. On pa, kakor da je ni razumel, je stopil naprej in se razkoračil: »Mama, jaz bom inženir.«

Ivan ga je očitajoče ošinil z očmi. Takoj nato sta se spogledala še z materjo. Ona si je v zadregi mencala od luga razjedene roke, potem pa se obrnila vstran in odšla za opravič.

*

»Tako bo še najbolje. Drevi, po večerji, ko bomo vsi zbrani, jima bom povedal,« je godrnjal stari sam s seboj in mahal z rokami. Potegnil je veliko nikljevo uro iz žepa: »Tri četrti na štiri. Preklicana reč, kako gre danes počasi čas. Kakor nalašč,« je nadaljeval.

V resnici mu je bilo pa kar prav tako.

Blaž je bil že star; soldate je že Bog vé kdaj odslužil in pretrpel že marsikatero bridko uro, pa vendar ni bil še nikoli tako na trnju kakor danes. Najmanj petkrat se je že naučil, kako bo drevi govoril, a vselej je sproti pozabil. In čim bolj se je bližala ura štirim, tem bolj je postajal raztresen. Sedaj se niti začetka ni mogel več spomniti.

Blaža je jezilo. Prej, ko je znal še ves govor na pamet, so se kazalci kakor polž pomikali naprej, zdaj pa, ko ga je že petič pozabil in bil primoran zbirati besede znova, so se začeli skoraj vidno premikati. Sedel je na iztirjenem vagončku in premišljeval.

Mimo so se vračali delavci iz tovarne, on pa jih ni videl.

»Ata, kaj še ne greš?« je vprašal nenadoma droben glasek.

Stari se je zdrznil, kakor da se je zbudil iz dremavice.

»Kaj pa bi ti rada?«

»Saj si rekel, naj te pridem klicat.«

»Kaj je že štiri?« se je prestrašil Blaž in segel v žep.

»Da, štiri je že in deset minut čez,« je računal na glas, potem pa zopet ponavljal: »Štiri in še deset minut čez.« Bal se je, da bi mogoče zvečer niti ust ne mogel odpreti. Ta bi bila lepa. Brž si je odvezal predpasnik in se šel javit v pisarno.

Kmalu se je vrnil. Ko je prišel do vrat, je zagledal Minko, ki ga je še zmerom potrpežljivo čakala.

»Kar pojdi naprej, bom prècej za tabo!« Ni se več spomnil, zakaj jo je prav za prav naročil. Dekle je poslušno steklo domov.

Oče je ustavljal korak. V prsih ga je nekaj močno stisnilo, da mu je za hip ustavilo dih. Glo-

boko je zajel sapo, nato pa pospešil korake. Danes je bila pot še enkrat daljša kot po navadi.

Onstran tračnic je bil njegov dom. Bog vé, koliko sto ljudi je že prebivalo tod pred njim. Še sedaj, ko je on v njem, jih je blizu sto. Ko je stopil na dvorišče, se je vse ozrlo vanj. Bil je sključen, noge je komaj še vlekel za sabo.

Blaž se je umiril. Drugekrati se je tudi preobul, če je šel potem na njivo; danes se mu pa niti tja ni ljubilo. Kar obsedel je na klopi in se kislo držal.

Mati si je dala opraviti v kuhinji, fanta sta pa križem rok zabila popoldne. Druge dni sta ob takem času nabirala jagode na Golovcu, danes se pa tudi njima ni nikamor hotelo.

Končno je oče počasi vstal, se površno okrtal in odšel. Redkokdaj se je to zgodilo. In če se je, je bilo znamenje, da kaj važnega preudarja. Po navadi se je spotoma oglasil pri »Dalmatincu«. Ni bil sicer pijanec, ampak kozarec vina je le rad zvrnil, da si je pogasil žejo in poplahlil grlo.

Tudi danes je zavil tja. Ne da se ne bi bil mogel premagati, šel je, da bi si olajšal glavo. Na srečo je že vrhu stopnic otipal, da je pozabil denarnico.

»Šmentana reč,« je zagodrnjal in mislil uteči.

Ogorel krčmar, ki je pravkar prihajal s polno steklenico iz kleti, se mu je na široko zasmejal in prikimal.

»Blaž, k nam prisedi, danes plačam jaz,« se je ustil širokopleč tovariš in ga vabil k mizi.

»Ampak samo na en kozarec,« mu je odvrnil Blaž ter se rinil skozi goste.

»Kaj bi z enim kozarcem, saj nisi več otrok. Če ta čas mleko skipi, saj imaš babo doma. Ali ni res tako?« je silil oni vanj, že precej okajen, in mu od daleč molil kozarec, da sta trčila.

Blaž mu ni odgovoril. Ni ga imelo, da bi se z njim pregovarjal, poznal ga je. Vstal je kmalu in odšel rajši domov. Družba je bila hrupna in glasna, da niti opazili niso, kdaj je vstal in jih zapustil.

Mati je medtem postavila na mizo večerjo: močnik in krompir v oblicah. Nikomur ni šla jed v slast. Oče je samo brskal po krožniku, pa tudi fanta sta brž odložila žlici; le Minka se je nocoj preko navade najedla.

Še preden so končali, je Blaž vstal in si nataknil suknjič. Vsi so se vprašujoče ozrli vanj. Celó ženi ni šla stvar v glavo. On pa si je nažgal viržinko kakor samo ob nedeljah, se nekajkrat obrnil okoli sebe in spregovoril:

»Mama, pridi bliže, pa zapri vrata, da se ne bo shladilo.«

Žena je postavila krožnike na klop in pomignila otrokom. Minka je odnesla skledo in pogrnila mizo. Nato so vsi posedli okoli očeta.

Mračilo se je. V štedilniku je še po malem prasketal ogenj, medtem ko je nje zagrnila tema.

Blaž še vedno ni mogel začeti. Žena je položila roke križem in se polagoma predala svojim mislim, otroci zraven nje pa so pridrževano dihal.

Stari je bil zmerom tak: če ni bilo treba, je veliko govoril, kadar pa bi moral odločno nastopiti, ni imel poguma, ali pa primernih besedi ni mogel najti. Boril se je kakor jecljavec za sleherno besedo.

Ogenj v štedilniku je medtem zamrl. »Ali naj prižgem?« se je oglasila Minka.

»Ni potreba, saj se lahko tudi v temi porazgovorimo,« je zamahnil oče. Potem so zopet molčali.

Blaž je bil Minki zelo hvaležen, da je pretrgala molk.

»Za zimo dobiš čevlje,« je zdajci nenadoma spregovoril in se obrnil k deklici.

Minka ga je dvomljivo pogledala. Že lansko jesen ji je tako obetal, pa ni bilo nič. Ostali so se spogledali. Ne da bi bili deklici nevoščljivi, le nihče ni tega pričakoval.

Peter Žmitek: Hiša v Malem Obrežu št. 27.

Vončina je že tretjič našgal viržinko. Materi se ni zdelo, da bi čakala vso večnost. Predobro je poznala moža, da bi se lahko še precej časa zastonj mučil, preden bi spravil besedo iz sebe.

»Jutri dobita izpustnice,« je sama načela.

»Saj res,« se je popraskal stari. Ti besedi je spregovoril tako čudno, kot da se še svoj živ dan ni ukvarjal s tem. Precej nato pa se je spet zakopal v svoje misli.

»Plevnikova bosta šla v gimnazijo,« se je vmešal Ivan.

Mati ga je sunila, naj molči.

Blaž mu ni odgovoril.

»In naša dva?« se je zdaj oglasila mati.

»Da, da, saj res,« je izpuhnil stari. »Ivan bo šel k Plešku, Polde pa k Vrhnjaku.«

Fanta sta prebledela in se naslonila na zid. Tudi mati je spremenila barvo. Nihče ni rekel besede.

Očetu je medtem zopet ugasnila viržinka. Niti dihanja ni bilo slišati v izbi, kakor bi ne bilo žive duše v njej.

»Ivan bi bil rad učitelj,« se je spozabila deklica, a njen glas je ostal brez odziva. Stari je otreseł pepel in pljunil. Nato se je le znašel.

»Ivan, vem, da bi ti rad še naprej študiral, in Polde, da bi rad naredil vsaj štiri meščanske. A kaj hočeta, če ne moremo, pa ne moremo. Sedaj niso več taki časi, da bi izbirali. Danes moraš biti zadovoljen z vsako stvarjo, ki se ti ponudi. Tudi jaz v vajinih letih sem bil tak, pa hvala Bogu, da so drugi odločali.«

Glas mu je bil suh, pritajen, brez krvi.

»Nobenega dela se ne smeta sramovati!« je poudarjal oče in bobnal po mizi.

»Ivan, poglej mater. Tudi ona je hotela postati učiteljica, pa ni mogla zaradi doma. Pa jo vprašaj, če ji je kaj žal zato.«

»Nič,« se je tiho vmešala mati in vstala ter odšla pomivat.

Fanta sta molčala. Oče je nadrobil še nekaj pretrganih naukov, nato pa odšel spat. Ivan in Polde sta v temi še dolgo molče čepela za mizo.

Čez dva dni sta odšla prvič na delo.

France Novšak

OB RAZBITEM MOZAIKU

Vedno bomo tako hodili
po večernih ulicah,
tuji ljudje nam bodo svetili,
tuje ceste žgal nas prah.

Slepi bomo srečo iskali,
lačni čakali boljših dni,
svoje nazore mirno prodali
bomo za milost višjih oči.

Sebi bomo življenja želeli,
vsemu iskali zadnjega dna,
v ozkih bomo mejah razumeli
komaj utripe lastnih želja.

Naših iskanj brezplodni odmevi
kažejo nam spoj prazni obraz.
Ali moči ni? Ali pa dnevi
še le pokažejo, kaj nosi čas?

Vinko Žitnik

BOLNIKOV PRIVID

Moj čas se krči,	ko bele risbe
moj grod se oži ...	od onstran prikazni
Po vinu toži	rasto koščene ...
se mi, a vrči	Zrem jih in čutim:
so že vsi prazni,	s tem molkom krutim
V mrak moje izbe —	gredo po mene ...

Draga Krajnc

V SAMOTI

Zunaj je noč.	V vetru hrepenenje ihti.
Noč in vihar.	V noč bi, v vihar
Tema brez zvezd,	k tebi veslala,
V dalji žar	v temi brez žarka
bornih, samotnih lučic gori.	lučko prižgala,

naj na samotni poti ti sije,
v dušo vere, upanja lije!
Dalja je črna.
Lučk več ni.
V vetru tiho,
tiho ihti.

M. Maleš: Med rožami. (Lesorez.)

Vinko Žitnik

BOJEČA LJUBEZEN

Rdeča luč tli v nama,
Nihče je ne vidi.
le midva jo zreva,
toplo zanjo veva.
Ko sva najbolj sama
ob zatonu dneva,
v molku, mraku hrama
kličeva si: Pridi!

Ti bi rada k meni,
jaz zrem žejno k tebi.
Rada kje v zeleni
loki bi hodila
in ljubezen pila
z ustnic si iskrenih,
pa v željah meglenih
veneva vsaksebi.

Leopold Stanek

KRIŽI

Pri nas povsod zdaj ognjec cvete.
Krvavo žolt je kakor sonce. —
Žanjice si zastrejo čela,
da slani pot manj žgal oči bi
in usta suha, rjavo lice:

»Trpeči Jezus iz mejice!
O, kdaj prebredemo že klasje,
da v senci Tvojih lip košatih
otremo lica si z rokavci,
pojužinamo kvasenice?«

Zvečer — v molitvi mati kima,
prijeten hlad lakti ji boža.
Še oče šteje v mislih križe,
ki Jezus čuva jih na polju,
še mami glas ga prepelice ...

Vinko Beličič

USPAVANKA

Spi, moja deklica, spi —
V soncu bleščijo se breze,
zrelo jim listje drhti.

Mah je pod tabo kot volna mehak.
Zemlja in ti sta se v dihu ujela,
vse je zasenčil hiteči oblak.

Cvetke zvene na ustnih gore.
Roka na tvojih zaprtih očeh je obstala:
zdaj mi ne vidiš, ne vidiš v srce ...

Spi, moja deklica, spi —
Breze in resje in beli oblaki
sanjajo daljno skrivnost kakor ti.

Svojo svetlo srečo
svetu rada skrila
bi oba in rdečo
rožo utajila —
saj kdo s smehom zlobnim
bi lahko jo ošinil;
hm, še z nespodobnim rekom
lahko bi oslinil ...

OB KOŠNJI

No, ali ti kaj dobro reže?« se je oglasil Minčenk in se ustavil ob lazju.

»E, je salamensko trda! Pa gorko, gorko bo zdajle tja do kakih dveh, treh popoldne.«

Slapar je naslonil svoj dolgi in goli komolec ob koso, kot bi se hotel za hip oddahniti, kajti mahal je že, odkar se je začelo daniti. Zdelalo ga je; saj bi vsakega. Taka suša, da bi pest lahko pomolil v zemske razpoke. Pa puste krtine, druga za drugo, da ti kosa kar sama odskoči. Potem pa brusi in brusi za vsakim mahom, če se ti ljubi, sicer pa ne boš dosti opravil. Najslabše pa je to, da čez noč ni padlo nič rose, da bi osvežila in omehčala trde bilke.

»Koliko je pa kaj ura?« je podrezal Minčenka, ki se je leno sklanjal nad škarko v mehki senci košatega hrasta.

»Pol enajstih bo vsak čas,« mu je Minčenk odgovoril z neko nejevoljo in ko ni imel kaj drugega več povedati kakor o vremenu, je bilo res bolje, da je šel naprej in ni motil pridnega kosca.

»E!« si je mislil Slapar, »predjužnik sem si že zaslužil, ni vrag.« Trudno se je sklonil in zgrabil šop trave in potegnil z njim po kosi. Ostrina se je živo zabliskala v žgočem soncu. Odpasal si je

Francè Goršè: Vinski bratci.

roževinasti oselnik in počasi odšel v prijazno senco pod mehko zeleneče hrastiče.

Utrujen je bil dodobra. Včeraj jo je rezal skoraj ves popoldan, zvečer pa, dokler se je še videlo. Potlej pa je prikukal mesec iznad visokega Rasovca in razlil mehko svetlobo čez prostrane in valovite laze, sanjajoče v samotnih Kepah pod Snežnim gričem in Strmico. Slapar je vstal, se v mesečini spustil v rob, začel mahati ter kosil do enajstih ponoči. Tedaj pa se mu je stožilo po spanju, da je moral v kopico, kjer je trdno zaspal in smrčal, ne da bi se prebudil, tja do svita. Že okoli štirih, ko je od nekod zazvonilo jutro, se je spet dvignil. Nadležne mušice so se mu zaganjale v glavo in mu silile v lase. Venomer je moral kaditi, da je z ostrim tobakovim dimom odganjal siten mrčes.

Použil je skromni predjužnik, ki mu ga je že zjutraj obenem z zajtrkom prinesla mala Mimi. Četrť rdečega si je privoščil in dolg kos svežega pšeničnika. Za košnjo so imeli pri hiši še zmeraj veliko peko.

»Preklemano je letos slaba,« je premišljeval, ko si je zvijal zadnjo cigareto. Dolge vijuge dima so se mu pletle okoli redkih, sivorjavkastih las.

»Miha pa Janez služita kader, Francelj, ki je še ob vsaki košnji pomagal, jo je popihal na Francosko; mali dve pa še nista za rabo, pa še tista neumna šola vsak dan! Če bi katero hotel že kaj porabiti, je pa Bog se usmili! Denarja pa nič pri hiši, da bi koga najel. Tako je, sam bom moral vse podreti, ne kaže drugače. Da bi le še kaj hujšega ne prišlo! Če ne bo kake nesreče, se bomo že pretolkli.«

Po pravici se je lahko jezil. Saj so ga čakale še cele štiri doline, pa globoke! Tista gori tik pod cesto je najbolj nerodna za koso. Skoraj klečati moraš v ostrem robu in drugače moraš poprijeti koso, če hočeš, da ti roka prehitro ne omaga. Pa kako bodo še sušili? Bo držalo takole jasno vreme ves teden? Pa kdo bo kaj pomagal? Sama s Hano se bosta morala pretegovati po teh robovih.

Zleknil se je, si del dolge in koščene roke pod glavo in skoraj bi zadremal, da ga ni poklicalo delo.

»Pa pojdim v božjem imenu,« je zazdihnil, ko se je ugodno pretegnil, da se mu je prijetno občutje razlilo po vseh udih in sklepih.

Spet je brusil, da se je rezko trgalo izpod ceste in zgubljal onstran globoke doline. Spet je mahal, da je ječalo, kot bi sama smrt podirala zrelo življenje.

Neznosna vročina je puhtela in migotala kakor žerjavica. Najmanjše lise ni bilo opaziti na

prostranem nebu, obzorje je bilo težko, motno megleno od sopare. Ni bilo niti ene sapice, ki bi jo človek ujel pod razpeto srajco, da bi mu mameče obliznila potne prsi in pazduhe; le od gostega smrečja tam doli se je včasih utrgalo malo vetra. Tiho je bilo vsenaokoli in čudno mirno. Kuščarji, modrasi in gadi so se leno sončili po ostrih škarpah, marsikateri se je že umaknil neznosni vročini. Tudi ptiči so utihnili, le plašna kukavica je sem ter tja otožno zapela z visoke hoje, a se kmalu naveličala.

»Za dobra dva voziča je moram danes naklestiti,« je pomislil, ko je za sabo premeril dolgo redovje in si z rdečim robcem otrl pot, ki mu je silil v oči.

»Ataaa!« se je komaj slišno, slabotno in jokajoče utrgalo tam iz goste in visoke trave na drugi strani laza.

»Jooo!« se je odzval z visokim, zategnjenim glasom, češ, otrok je, prinesel je že južino, nisem si mislil, da je že toliko ura. Se je že spet kaj potolklo po krempljih, otroče nerodno, ko hodi zmeraj boso. Saj pravim, zdaj se ti pa cmeri, revše zanikrno!

Pa jok je postajal resnejši.

Ozrl se je v ono smer, češ, kaj vruga je, saj ne more biti tako hudo.

Mala Mimi je gazila kar scela skoz visoko travo, da jo je komaj zapazil. Milo je vzdihovala in upehano kričala; kaj, pa ni bilo mogoče razumeti. Vsa premočena je bila revica. Svetli in gosti kodrast lasje so se ji od znoja sprijeli na sencih, pot ji je curljal in se mešal s solzami, ko se je brisala z modrim predpasnikom.

»Kaj pa je?« je skoraj v skrbi vprašal in obstal s koso.

»Ataaa... Domooov!«

»Tak zini no, kaj je?«

Mimi sama ni vedela, kako bi povedala, kajti bala se je strogega in resnega očetovega pogleda, ki jo je ošinil že od daleč. Obrisala si je razgreta, rožasto nadahnjena lica, da so se ji v soncu zabiskale mokre oči, in spustilo se je iz mladega grla pretrgano govorjenje:

»Telica se je zadušila, hitro pojdite!«

»Bog se usmili, pa menda vendar ni že...?«

»Hitro pojdite, so dejali mama!«

»Ali...?« Samo besedo je zastavil, dalje ni mogel vprašati.

Mimi je še jokala, drobne solze so ji lile iz mokrih oči.

Vrgel je koso v grmovje. Sam ni vedel, kaj bi počel, tako ga je zmešal otrokov jok. Kot bi ga kdo udaril po razgreti glavi, se mu je zazdelo.

Pobral je spet koso, jo vrgel čez ramo, vzел izpod grmovja telovnik in obnošeni suknjič, ki ga je imel ponoči za mehko podzglavje, se ogrnil in odbrzel v dolino. Otrok je počasi capljал za njim, dohajati ga ni mogel.

Iz gostega prahu, ki se je dvigal z bele ceste in se plazil v težki sopari nad grmičjem, se je še trgalo upehano Mimino jokanje, doli za dolgim ovinkom pa se je plašno porazgubilo daleč za njim.

Slapar je pridirjal do doma. Pred hišo je stalo vse polno otročajev, ki so se natepli iz vse vasi in čudno tiho stirmeli proti pragu. Zavaljen mesar v belem, od krvi oškropljenem predpasniku je pravkar nabrusil dolg nož, ko je prisopihal v gnečo Slapar.

»Ali je že konec?« je vprašal s skrbečim, na pol ubitim glasom. Vse je zrlo v njegov resni obraz, otročad se je boječe umikala. Iz kuhinje je prišla žena, ko ga je zaslišala. Srečala sta se z žalostnim pogledom.

»Tak kaj ste pa počenjali?«

»Saj veš, cunje je žival pograbila.«

»Pa kaj vas ni toliko, da bi jih ji potegnili iz gobca, Bog se usmili vendar!«

»Mene ni bilo doma, na lehi sem nabirala za prašiče, otroka pa tudi nista videla!« je hitela z izgovorom, pa jo je že on prehitel:

»Saj pravim, ob vse me boste spravili,« je siknil že skoraj z jokajočim, surovim glasom, pa precej se mu je zazdelo, da ni bilo prav, ko se je prenaglil, kajti videl je, da se je žena vsa prepadla umaknila nazaj v kuhinjo.

»Je vrug, če ti žival cunje žre,« sta modrovala soseda, ki sta prišla, če bi bilo treba kaj pomagati, ko bodo telico obešali.

Smolej: Sence.

Čuden duh po krvi je napolnil vse dvorišče. Umakniti so se morali v steljnjak, da ne bi muhe silile v meso.

Slapar skoraj ni zinil več besede. Tudi mesar je bil bolj tih pri svojem opraviilu, saj ni vedel, kaj bi dejal, da bi gospodarja potolažil.

Telica! Junica, pa tako lepo rejena kot še nobena pri nas! Primojdunaj, si je mislil Slapar, te je bilo pa bolj škoda kot ne vem kaj! Čez poldrugi mesec bi imela že storiti, telička bi dal mesarju, nekaj bi mi že vrgel, vsak dinar bi stisnil, saj smo jih tako krvavo potrebni. Na! Zdaj pa se takole zaduši! Pa še tak čas, ko je pri hiši dela čez glavo!

»Nesreča res nikoli ne počiva,« se je Slapar počasi sprijaznil z mislijo, da je pač moralo tako biti. »Je že tako, zmeraj pa tudi ne bo tako, se bo že kako obrnilo.« Tako se je vdal, pristna slovenska potrpežljiva duša. Garač! Le nejevoljno se je še obregnil ob Mimico, ki je stala še vedno solzna pred obešeno telico in mu bila v napoto.

Bogdan Kazak

HRIBOVEC SE ŽENI

V soboto je bilo po tisti zamočeni nedelji, ki sem jo zadnjič opisal. Vreme se je zasukalo na stanovitno lepo. Brez premišljevanja sem se odpravil na izlet tja, kjer se mi je pred tednom dni sfrtičil zavoljo vremena.

V trdem mraku sem se pripeljal do postaje in začel ubirati pot navzgor do izhodišča, oddaljenega debelo uro hoda po strmem klancu. Kmalu me je dohitel droben možiček, nesoč na rami precejšnjo butaro sadnih drevesc. Pozdravil me je in se ponudil, da mi ponese nahrbtnik v hrib.

Zahvalil sem se mu za vljudnost, češ da še sam nimam kaj nositi, njegovo breme pa je že samo sedemkrat težje od mojega. Tako čudno znan se mi je zdel njegov glas.

»Mi hribovci smo vajeni, da nam delajo rame, če počivajo roke, vas pa tista vreča gotovo preveč greje v hrbet. Nočete? Pa spremljati vas smem?«

Nisem ga odgnal. Na svojih izletih se ogibljem navadni družini, ker se mi med tednom nabira in zapleta toliko misli, da jih na samotnih pohodih komaj razmotavam in urejujem, rad pa se pogovarjam s hribovci že radi njihove pristne govorice, še bolj pa radi njih zdrave pameti.

Hodil sem počasi naprej, sveteč si znano pot z ročno svetilko. Za menoj je komaj slišno stopal hribovec in pripovedoval, da je šel danes po sadno drevje za novi laz, ki ga je letos napravil

iz leščevja, hoteč napraviti poskus, če ne uspeva v hribovskih legah sadje boljše vrste. Hvalil sem njegovo prizadevanje in odobral njegovo izbiro, ki se je zdela zelo primerna tudi meni, ki se mi od daleč nekaj sanja o umnem sadjarstvu.

Spremljevalec za menoj je vodil razgovor in ga speljal na živinorejo. Samozvestno mi je razkladal na podlagi svojih izkušenj in uspehov, kako hribovsko govedo plemeni in vzdržuje dolinsko, ki bi propadlo brez hribovske krvi.

Videč, da me to poglavje ne zanima, je brž preokrenil svoje govorjenje na hribovce same in me spraševal, kaj sodim kot dolinec o njih. Morda je možiček slutil, da sem naravnost zaljubljen v hribovce, morda je celó pričakoval slavošpeva na svoj hribovski rod, kdo ve! Naštel sem mu vse, kar sem si mogel domisliti omalovaževalnega in poniževalnega za hribovce.

Hribovec se je zadovoljno zahehetal. »Naše zvrsti ste, človek, ki ne nosi srca na jeziku! Prav kakor naša mati, ki otroka rajši graja kakor hvali in kadar je najbolj zadovoljna z njim, ga opominja, naj bo še bolj in zmeraj priden. Kajne?«

Zasmejal sem se in rekel: »Še hvalim naj vas, hribovce, ki ste preveč ošabni in domišljavi!«

»Pustiva tisto in pomeniva se kot moža še o drugi hribovski stvari!« je nadaljeval zgovorni hribovec. »Vi kot učen človek gledate in presoimate naše življenje iz daljave, iz mesta. Ali ni velika razlika med nami hribovci in dolinci? Mislim namreč glede življenja samega, njegove dolgosti in klenosti.«

Pritrjeval sem mu, ko mi je razkladal hribovsko trdoživost v primeri z dolinsko pomehkuženostjo. Razlika je v hrani in obleki, v delu in navadah; hribovec živi trdo življenje, zori počasi in se počasi stara; pri dolincu je drugače, laže živi, naglo zori in zgodaj ostareva. Po hribovskih kmetijah je manj otrok kot po dolinskih, a odrasča jih toliko in še več; dolinski otroci radi pomro, hribovski se ravnajo. Kakor pri sadnem drevju: če ima jablana preveč cvetja, se obilno trebi in donaša manj vredno sadje. Dolinec je lahkoživ in potraten, hribovec pa preudaren in varčen v vseh zadevah. Hribovec ne pozna bolezni; če ga ne doleti nezgoda, umre zavoljo starosti.

Proti vrhu se mi je začel s hreščanjem in cviljenjem oglašati pretegnjeni pljučni meh. Vesel sem bil, da je govoril večinoma hribovec sam. Navzlic težkemu bremenu in neprestanemu govorjenju je stopal čvrsto in dihal mirno, meni je bilo hoje že davno dovolj. Dospevši vrh klanca, odkoder so se videle lučke nekaj streljajev oddaljene vasi, je stopil gorjanec vstric ali skoraj pred

mene, kakor da bi me hotel ustaviti, in me iskreno in sramežljivo vprašal: »Kdaj se postara mož? Kaj berete v učenih knjigah in kaj sodite po svojih skušnjah?«

Zazdelo se mi je, kaj tišči moža. Malomarno sem mu odvrnil, da je človek prav toliko star, kolikor hoče po pameti biti.

»Tisto bo že tako, kakor pravite. A jaz bi hotel zvedeti nekaj drugega. Žena ima življenjske čase določene. Kako pa je s takimi časi pri možu?«

»Kakor je mož! So mladi starci, ki onemorejo zgodaj, že okoli petega križa, so starejši mladci, ki se držé čvrsto dosti dalje.«

»Tudi do sedmega križa?«

»Tudi do osmega in čez!«

Prišla sva v župno vas in krenila v gostilno. Hribovec je šel na dvorišče, da spravi breme, jaz sem jo mahnil naravnost v hišo.

Gostilniška soba je bila prazna, čedno pospravljena; sredi bele javorove mize je stala lična lončena posoda, polna cvetočega resja, teloha in volčina. Ropotal sem in klical, nikogar nisem priklical. Prvi se je prikazal moj potni spremljevalec, ki sem ga prepoznal šele pri luči gostilniške svetilke.

»Vi ste, Jurij Drčar?« sem se zavzel.

»Vi ste pa dohtar,« se je odrezal hribovec.

»Odkod me poznate?«

»Dobro sem si vas zapomnil, kako ste se zadnjo nedeljo z onegale zapečka rezali našim norčijam! Danes sem vas pa čakal, da se porazgovorim z vami.«

»Odkod pa ste zvedeli, da pridem semkaj, ko sem se sam odločil šele popoldne za ta izlet?«

»No, gostilničar Štefan vas pozna, da prihajate vsako pomlad in obredete naše hribe, in sicer tako stanovitno, da če vam izpodleti danes, se vrnete čez teden dni ali dva, kakor je vreme.«

»Bes vaju plentaj, dobro sta me pogodila!«

»Tako sem vas sprežal in od vas zvedel, kar mi niso znali povedati vsi zdravniki, ki sem jih zadnjič naštel — vrag jih pretiplji huje, kakor so oni mene, ti presneti puhloglavci gosposki, ki so me okanili za sedem jurjev!«

»Oni vas, vi pa mene, prekanjeni navihaneč!«

»Tisto pa že nikoli! Midva si ostaniva prijatelja, ker vem, da po najini družini ne bo bolela glava mene in menda tudi vas ne!«

Zavriskal je objestno kakor mlad fant na vasi. Takoj so se odprla vrata. Gostilničar je postavil bokal vina na mizo in mi segel v roko rekoč: »Jutri pa bo vreme za vas!«

Ni me vprašal, kakor navadno, kaj naročam, ampak kar prinašal je krožnike in skleda, ki so mu jih podajali na vratih, in odšel, mežikajoč Drčarju z »Bog vama blagoslovi večerjo«.

»Kaj me gledate tako srepo, dohtar! Pripraviti sem dal za vas hribovsko večerjo in vas povabim nanjo. Kar začnite!«

Zavedal sem se smešnega položaja, zašel sem v past, ki mi jo je spretno nastavljal prebrisani hribovec. Uvidel sem hkrati, da bi bilo še bolj smešno, ko bi se hotel izmuzniti iz pasti, ki mi ni bila niti zoprna. Prav teknila mi je prašičja juha z debelimi rezanci, tudi prekažena svinjina s kislo repo mi je šla v slast.

Moj gostitelj Jurij Drčar je pridno zajemal in se zadovoljno režal, kažoč mi usta, polna zdravih zob, da sem ga kar zavidal. Bil je dobre volje in mi kar zaporedoma nazdravljaj: »Pijte no, da vam prašič ne obleži v želodcu! Pijva no, saj vidite, da v hribih ne gre brez moče, ko se ženimo!«

»Bog daj srečo, Drčar! Ali jo imate že izbrano?«

»Seveda, seveda!« je hitel besedovati. »Najbrhkejši dekljč je v naših hribih, kakor nalašč za Drčo! Za Drčo mi gre! Dokler je živela Meta, me je znala potolažiti zavoljo kmetije, po njeni smrti pa sem kar obolel zavoljo žalosti, kaj bo po moji smrti s starodavno Drčo, kjer kmetujejo samo Drčarji, in sicer kot svobodniki od časa, dokoder segajo graščinske knjige nazaj. Pa mi je šinila misel v glavo, kaj ko bi sam poskusil oteti Drčo, preden jo prepustim negotovi usodi, da jo razkopljejo? Saj veste, tudi v hribih je žlahta raztrgana plahta.«

»Živio, Drčar!« sem mu napil z občudovanjem. Drobni, šegavi hribovec mi je kar pred očmi rasel v samoraščega korenjaka. »Kavelj ste, Jurij! No, kako mislite speljati svoj načrt do konca?«

»No, drugo že veste kolikor toliko. V nedeljo sem pravil, kako sem kolovratil okoli zdravnikov. Saj ni bilo radi bolezni! Drčarji ne umirajo zavoljo bolezni. Moji predniki so se poslovili od Drče večinoma vsi bliže devetemu kakor osmemu križu. Od zdravnikov sem hotel zvedeti, kar sem nocoj zvedel od vas. Tisti direndaj v nedeljo sem nalašč napravil, da prehitim in zavežem sikave jezike, ki jih je tudi v hribih od sile, največ pa da pomirim Polono, ki bi jo gotovo begali in plašili, češ, vardevala bo piškavega ali trhlelega starca, da bo še sama splesnela ob njem.«

»Katero Polono? To, ki služi v tej hiši?«

»Prav to Polono, ki pa ne služi, ampak samo pomaga teti, gostilničarjevi gospodinji.«

»Čvrsto dekle! Kakor nalašč za vas, Drčar! Za kdaj pa sta zgovorjena?«

»Saj s Polono nisva govorila o tej zadevi še nikoli! Pri nas hribovcih imamo drugačne šege. Svojo misel sem zaupal gostilničarju Štefanu, Štefan jo je sporočil svoji ženi Špeli, Špela jo je razodela nečakinji Poloni. Po isti poti sem dobil odgovor, da se ne brani postati Drčarica, nocoj pa ji jaz povem naravnost, da jo popeljem s seboj na Drčo. Tako je, vidite,« je povedal Jurij in zavriskal.

★

Kmalu se je prismebljal gostilničar in poizvedoval, s čim naj še postreže veselima gostoma.

»Kaj se daš prositi, Štefan! Saj vidiš, da nama pohaja vse! Daj, pospravi tole šaro in postreži nama s čim boljším! Šentjanževca na mizo in še kak prigrizek daj! Pa gospodinja naj prisede! In še Polono povabi!«

Jurijeva naročila so se izvršila po vrsti in počasi. Šentjanževce je bil brž na mizi. Slovesno je Štefan odprl steklenico in previdno napolnil lepo pisane čaše. Jurij je srebnil, malo pocmakal in oblizujoč se pohvalil: »Bo! Odkod ga imaš, Štefan?«

»Še rajni župnik mi ga je naročil s Trške gore! Škoda, kmalu bo po njem.«

»Za mojo poroko ga deni dvanajstico na stran, da bom imel s čim postreči tudi gosposkim svatom, kakor je tale naš dohtar, ki nas gotovo pride počastit na Drčo? Kajne? Na zdravje!«

Mož je bil vse dodobra preračunal!

»Vse prej ko gotovo! Saj se vam lahko vse razdere, Polona se utegne skujati!« sem ga podražil.

»Polona? Mar menite, da je Polona kaka dolinska pritepenka? Hribovsko dekle je, z dobre kmetije na Lazu!« Med pokušanjem šentjanževca in čakanjem obeh povabljenk sem zvedel od moža-

kov Polonino zgodbo. Mati se ji je ponesrečila pri porodu, ko je povila sedmega otroka, ki pa je ostal pri življenju. Poloni, najstarejšemu otroku, je bilo takrat petnajst let. Oče Lazar je obupaval, kaj naj počne s kopo otrok in veliko kmetijo brez gospodinje. Ko pa je videl, kako čvrsto in vešče je zagrabilo mlado dekle za vse materinske in gospodinjske posle, je opustil misel, da bi se vdrugič oženil. Nekaj let kasneje so ga pripeljali mrtvega domov, v gozdu mu je hoja, ki jo je po-

Mira Pregelj: Dekle.

diral, strla oprsje. Tako je morala Polona še gospodariti na Lazu. Ostala je na domu, dokler ni odrasel najstarejši brat, prevzel kmetijo in se poročil. Polona je odšla k teti. Prej na domu je zavračala tudi vsečne snubce, mlade hribovske kmete, češ da ne sme zapustiti Laza, dokler se ne bo mogel sam držati pokoncu, zdaj pri teti se komaj otepa snubcev, ki so največ dolinski rokodenci in obrtniki, češ da gre trda kmetica samo na dobro kmetijo. Zato Drčarja ni zavrnila.

Jurij je postal nestrpen, da je gostilničar vstal in šel gledat, zakaj se obe ženski tolikanj mudita. Jaz sem Jurija dražil, da je Polona bržkone pobegnila na Laz, ki je v obsežni župniji na nasprotnem koncu Drče.

Bilo je že kasno, velika stenska ura je hreščeč odbila deset, ko je nastal zunaj velik ramovš; krik, vrisk, harmonika in klarinet so se združili v divji hrum. Gostilničar se je vrnil v sobo in postavil na drugo mizo dva bokala vina. Oba godca in jata fantov se je zgnetla okoli nje. Prišla je gospodinja, noseč na velikem krožniku okrašeno pogačo, za njo Polona, praznje oblečena, z lesenim pladnjem, naloženem s čašami, ki jih je porazdelila na drugi mizi. Potem je prisedla k naši mizi, in sicer Juriju nasproti.

Zavladal je molk. Jurij se je svečano dvignil in molče ponudil svojo čašo Poloni. Tudi ta je vstala, izpila požirek iz čaše in jo vrnila Juriju, ki jo je izpraznil do dna. Nato sta zopet sedla in si čez mizo podala desnici. Gostilničar Štefan se je vzravnaval in dvignil svojo orjaško desnico nad oba in rekel slovesno: »Bog in božji blagoslov z vama obema!«

Nastal je trušč, vzklikanje, čestitanje in nazdravljanje, vmes sta še godca napenjala svoji godali, da sem kar ogluševal. Zavladalo je razposajeno veselje, le gostilničarka se je kremžila, češ da izgubi svojo desno roko.

Obe ženski sta se kmalu umaknili. Jurij, prej tako gostobeseden, je kar onemel, z iskrečimi se očmi se je upiral v daljavo, kakor da sanja, obraz se mu je razlezel v blažene gube.

Hotel sem oditi, ker me je čakala drugi dan dolga hoja. Jurij pa me je prijel za rokav, veleč: »Ostanite, da še kaj pomožujemo!«

»Imenitno, kakor v gledališču! Kdo vam je pripravil to predstavo hribovske zaroke, kdo je igro vodil?«

»Kdo neki! Pri nas se take reči napravijo zmeraj kar tako!«

»Kaj pa, če bi ne bilo nocoj mene, ki pravite, da sem pri tej igri nekaj sodeloval, dasi ne vem s čim?«

»Če bi vas ne bil nocoj zalotil, bi ne bilo nocoj nič. V ponedeljek bi prišel k vam v mesto in se z vami posvetoval. Tako pa sva opravila nocoj gredoč. Jutri štiri tedne bo poroka, s Polono vas za trdno pričakujeva kot svata!«

»Hvala za vabilo, Jurij, dovolj sem se navese-lil že na vaši snubitvi in zaroki. Prišel pa bom, če bo tudi božja volja, ob letu pogledat na Drčo, kako — zibljeta.«

Ivan Zorec

IZ NIŽAV IN TEŽAV PO STARIH PAPIRIH KOTARJEVEGA NANETA.

25. Dobrotniki.

V šoli mi je bilo kaj sitno. Sošolci so mi bili zgolj otroci osmih, devetih let. Z njimi sem se moral učiti stvari, ki sem jih že zdavnaj znal. Naša domača šola je res imela le dva razreda, vsak razred pa spet dva oddelka. Po svojem znanju sem torej prekašal vse te otroke, le v nemščini ne, saj so jo nekateri že zdoma kar dobro poznali.

Med njimi mi je vendar bilo prebiti veliko veliko ponižanje. Poredni, otročji so bili, jaz pa že v pravega fanta zoreč fantin; radi so mi nagajali in me vpraševali, ali bi temu in temu šel za botra, pa otročeta vendar nisem mogel zavriniti ne tako ne tako, kakor mi je bilo hudo; za malo se mi je zdelo.

A najhuje mi je bilo, kadar smo se morali zvrstiti po dva in dva in iti k šolarski maši. Bil sem med njimi kakor stara smreka med gabrjem. Ob takih prilikah bi bil ne vem kaj dal, če bi bil vsaj za dober komolec manjši, tako mi je bilo sitno, ko so počestna zijala vame kazala in se mi režala.

Če nikoli ne, tačas sem se učil ponižnosti in premagovanja samega sebe.

Tudi v Ljudski kuhinji, kamor sem opoldne hodil kosit za Jeranove tri marke, sem nekatero bodečo slišal. Dijaki, sami siromaki, so me pustili v miru, le ženske, ki so nam oblastno delile hrano, so rade jezik brusile obme.

»Lojza,« je avšasta kuharica pikala zavaljeno in nekoliko šlevkasto pomivalo, »tale hrust bi bil zate, vidiš, le primi se ga, sicer ti jeseni uide v lemenat!«

Najrajši bi ji bil pod noge treščil tiste tri uboge marke, pa mogel nisem, saj sem že tako stradal kakor star volk. Zajtrka nisem imel nobenega, za večerjo zgolj skupni rožni venec, živel sem le ob skledici nedolžne juhe vsak dan.

Poginil bi bil od lakote, pa me je otel petošolec.

»Ali znaš ministrirati?« me je že čez nekaj dni vprašal.

»Znam,« sem trenil vanj.

»Z menoj pojdi, večerjo ti preskrbim; tako ne vzdržiš, prej zbolíš.«

In me je tiral na porto uršulinskega samostana.

Brez dolgih besedi nama je redovnica velela, naj vsak dan pridem večerjat, vsako jutro prav zavred pa ministrirat.

Ná, pa sem bil rešen, čast Bogu in hvala ti-stemu pametnemu petošolcu!

Ko sva se vračala, sem hodil pokoncu, kakor bi bil voli prodal na sejmu. Pred škofijo sva se ustavila ob neki pekarni.

»Brez kruha tudi ne pojde,« se mi je mladi dobrotnik nasmehnil. »Tule notri so dobri ljudje, kruha ti vsak dan dado; še zmlatiš ga ne, če si še tako ješč.«

Vstopila sva. Poznali so ga. Govoril je zame, sam tačas še nisem znal prositi, beračiti. Gospa se je smehljala, češ, tak mlad in čvrst fant res ne more živeti brez kruha, naj se le vsako jutro oglasim, pa bo.

Zdaj mi res ni nič manjkalo, še ponižanja v šoli in v Ljudski kuhinji mi ni bilo več dosti mar.

Ali je prišla zima in ugriznila, kakor da ne misli več odnehati, jaz pa v navadni obleki, brez suknje, brez toplega perila! Saj ne rečem, utrjen sem bil, ni me zeblo, da bi dejal; pozimi tudi doma nisem nikoli bil bolj oblečen, a ljubljanska zima

je imela hujše zobe; strahovito sem zmrzoval le ob jutrih, ko sem hodil ministrirat in klečat na mrzel kamen v mrzlo cerkev.

Nekoč sem srečal dr. Ivana Janežiča, bogoslovnega profesorja. Bil mi je rojak, ob njegovih počitnicah v Šentvidu sem mu večkrat ministriral.

Pozdravim ga, pogleda me, ne spozna, opazi menda le, kako neprimerno sem oblečen za tako zimo.

»Odkod pa si, fant?« se ustavi.

Povem vse.

»Kaj pa zmrzuješ po cestah?«

Spet povem. On pa, naj se prej ko prej zglašim pri njem v Marijanišču.

Ko sem prišel tja, sva se lepo menila o tem in onem.

»Kadar boš kaj potreboval, zglesi se pri meni!« mi je naposled velel in mi stisnil nekaj dvojca. »Ali se boš?«

Jaz da se že bom, če se res smem.

»Pa da se ti ne bo treba precej vrniti v strupeni zimski mraz, kar zdajle še nekoliko počakaj,« se je nasmehnil in počasi stopil v drugo sobo. Ko se je vrnil, je imel čez roko črno suknjo. Mislil sem, obleči jo hoče, pa sem pristopil, da bi mu jo podržal.

»Čakaj no, pomeriva, ali bi bila prav tebi,« je dejal in mi jo sam podržal, »meni je, to vem.«

Veselo sem se ustrašil, a suknja je že bila na meni.

»Glej no,« se je gospod smejal, »koliko te je! Čez pleča se te kar lepo prime, le čez pas te ne pobere prav na polno; gospodinjo prosi, da ti gumbe prešije, pa bo.«

Kakor sem bil jezičen, zahvaliti, kakor mi je velelo srce, se pa le nisem znal, tako me je zmešala prevelika in nepričakovana dobrota.

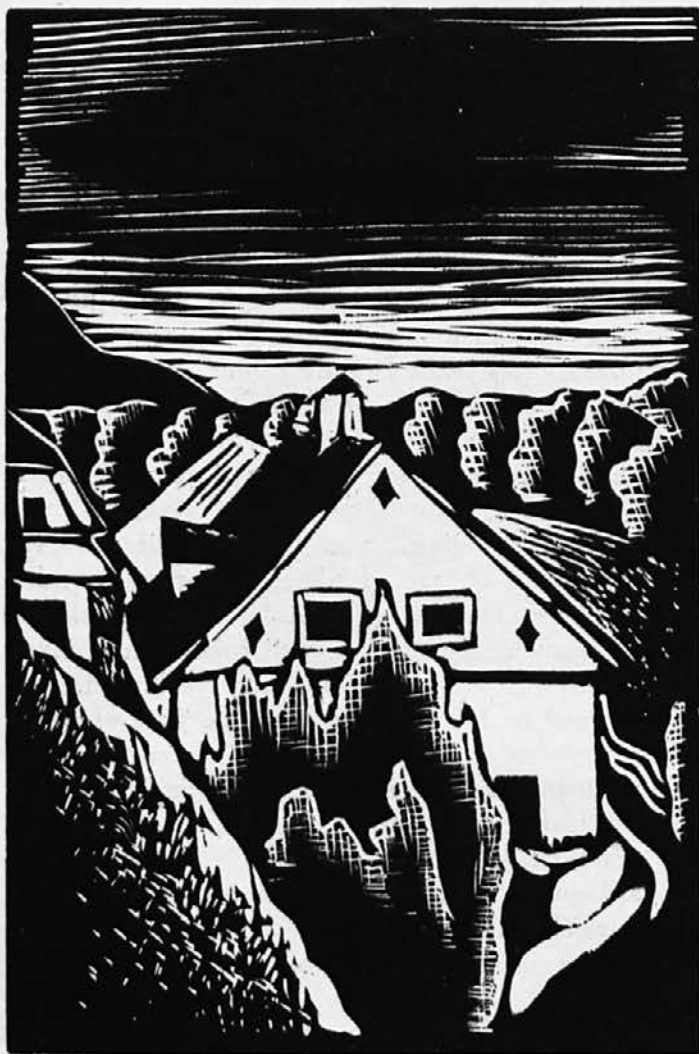
»E, kaj!« se je branil. »Da te le zeblo več ne bo, to je poglavitno.«

26. Domače naloge.

Težave učenega življenja smo doma in v šoli prenašali lahko ali težko, kakor je pač bilo.

Spoprijateljil sem se z več dijaki, ki so bili rojaki ali sošolci mojim sostanovalcem. Skoraj vsi so že bili v višjih razredih. Prvošolček mi je razodel skrivnost, kako se spozna dijak že večje šolske učenosti.

»V prvi in drugi šoli so ti knjige velike in brez barvane obreze,« me je bistril; »v tretji in četrti so že manjše, tanjše in nekatere z rdečo obrezo; višja ko je šola, manjše in lepše so knjige, vse pa polne velike učenosti.«

M. Maleš: Moja rojstna hiša (na Jeranovem pri Kamniku).

»Oh, ko bi že skoraj tudi jaz hodil v gimnazijo!« mi je ušlo.

»Eh, veš, gimnazija je težka!« je vzdihnil.

»Hm,« sem pritegnil, ker sem gledal, kako težko mu jo lajša instruktor petošolec.

Fante se je učilo vse na glas. Če sem le utegnil, sem ga zvesto poslušal. Instruktor ga je potlej spraševal. Nekoč sta se bola z zgodovino starega veka. Gulil se je pridno, zapomnil pa ubogo malo. Instruktor je bil hud in prav nejevoljen.

»E, to bi pa res lahko znal,« sem ga potlej karal tudi jaz. »Saj še jaz znam, pa nisem v gimnaziji.«

»Kdo te je naučil?« me je debelo gledal.

»Bral sem Mohorjeve knjige o starih Grkih in Rimljanih, zato znam.«

Še teže sta orala v latinščini. Samostalniki in glagoli so fantu prizadevali dosti hudega. Kadar sta sklanjala ali spregala, je mali mučenec naveličan sedel kakor pasji dan v pratiki in ugibal tiste pretete samostalniške ali glagolske končnice.

Ob prvi šolski konferenci je bil močno pograjan. Kmalu nato je prišel njegov oče, lep in močan Gorenjec v pisanem žametnem telovniku z velikimi srebrnimi gumbi in z živim, svilenim robcem okoli vratu.

»Saj je priden a za šolo ni,« mu je petošolec prizanesljivo pravil, kako je s fantom. Vzemite ga domov, bolje bo zanj in za vas.«

Mož je nekaj časa molčal in obraz se mu je močno zresnil.

»Francelj, kaj bi rad šel domov?« je čez čas pogledal sinčka.

»Ali pojdeva še danes?« je ta urno popal.

»Da, kar zberi svoje stvari!«

Tako je fantič srečno prebil težave učenega življenja; čez dobro uro ga že ni bilo več med nami.

»Vidiš,« mi je tretješolec rekel, »ta je hitro doštudiral. Le glej, da tudi tebi kdaj ne spodrsne.«

»Ne bo mu,« je petošolec popravljal. »Francetov prostor v gimnaziji je zdaj prazen; če bi bilo po pameti, bi smel tja sesti Nane.«

»Ko pa nemški ne znam!« sem si mislil. »Trd, neumen je ta jezik, vsaj zame; najbrž se ga nikoli ne naučim.«

Iz vsega srca sem črtil nemški jezik. Zgradil mi je pot v gimnazijo in me velikana posadil med desetletne smrkavčke. Mrzil sem vse tiste oglate nemške čačke, učil sem se jih pa vendar prav s pridom, saj sem vedel, da mi je nemščina za gimnazijo najbolj potrebna.

»Kako lep, mehak in sladak je naš jezik!« sem v nič deval nemščino. »Govoriš, moliš in poješ v njem lepo, še lepše pa pišeš.«

Nekoč je k nam prišlo več tretješolčevih tovarišev, da bi se pomenili o domači slovenski nalogi. Pisati jim je bilo o hrastu.

Seveda sem utepal posluške in se čudil, kako učeno so vsi znali govoriti.

»Fantje, kar sedite in pišite!« jim je petošolec velel. »Napišite, potlej vkup pregledamo in popravimo.«

Strašno me je zanimalo, kako se taki stvari streže.

»Pokaži no zvezek z domačimi nalogami,« sem prosil tretješolca.

Listal sem po zvezku, bral in videl, da se taki stvari streže dobro in manj dobro. Nekatere naloge so mi bile vseč, druge pa ne posebno. Skoraj vse so opisovale prirodo ali pa vsebino kake pesmi.

Fantje so res začeli pisati. Nekaj me je pičilo: na skrivaj sem se naloge lotil tudi jaz. A še preden so jo dopisali, me je petošolec zasačil.

M. Maleš: Stari židovski stolp v Mariboru.

»Pokaži no, kaj tako skrivaš,« se je modro držal in mi vzel polo iz rok in jo prebral. Rekel ni nič, samo čudno me je gledal.

Dijaki začno po vrsti brati, kar so napisali. Bero in si strižejo besede, vpijejo in se pulijo vsak za svoj prav. A petošolec se še zmerom modro drži, nič ne govori, kar mirno čaka, da bi se uleteli. Potlej graja, hvali in svetuje, kaj naj se popravi.

Opisali so hrast prav natančno, pa vendar ne čisto po volji petošolčevi.

»Preveč besed, papirnatih besed,« je sodil. »Živo, tako da človek ob tem kaj čuti, misli, doživlja, bi morali pisati. Prav nič vam ni treba opisovati vsake hrastove grče pa tudi ne tistih spačenih ježic in želoda — sebe, svojih misli in živlega življenja bi morali dati več v tako nalogo.«

Ali so ga oni razumeli, ne vem, a Bog ve, da jaz sem ga, vsaj po velikem. Svetlo, zvesto sem ga gledal in prestrezal pametne besede.

»Oh, tako učen jaz vendar nikoli ne bom!« sem le obupoval in se čutil čisto zabitega in neumnega.

Fantje so se zagrizli v svoj spisek in ga goreče zagovarjali, kakor pač marsikak tintomazec zaverovano boža svoj izdelek, pa naj je dober ali slab.

»No, poslušajte, kako bi bilo napraviti to nalogo,« se petošolec posmehne in prebere tisti moj list papirja.

»Norčuje se z menoj!« me je grelo in se mi obenem čudno zdelo, ker sem vedel, kako je pameten in dober. »Čemu neki? Morda zato, da bi mi sklatil napuh, ki me je zapeljal v kosanje z učenimi dijaki?«

»Kdaj pa si to napisal?« so vreli. »Saj je res dobro. Pišimo še enkrat!«

»Ne jaz. Nane je to napisal z vami vred,« jih je udaril.

»Ti?« so poskočili. »Odkod si prepisal?« so me pestili.

»Saj ni prepisoval,« se je petošolec smejal. Jaz sem molčal. Sam ne vem zakaj, sram me je bilo, kakor da sem storil kaj prav hudega. »Iz sebe je pisal, gledal sem ga. V pravopisu res še ni trden, tudi ločil ne zmaguje vseh, ker ne ve, kako se gradi stavek; zato pa ima dober pogled in močno domačo besedo.«

Ves ta zagovor mi je bil preučen, prav malo sem ga razumel.

Pa kaj sem napisal takega, da je bilo vredno toliko učenih besedi? Prav za prav nič, vsaj mislil sem tako. Hrast sem pustil skoraj čisto na miru, kakršen raste in ga gleda oko. Drevesu sem, sam

Bog vedi kako, dal neko živost, osebnost. Bil mi je velikan, junak in možak, ki z vsemi koreninami trdno stoji v zemlji, se ne gane in ne upogne, pa naj viharji še tako grmijo vanj; vse okoli njega v vihri hrešči in ječi, se lomi in pada, hrast možak, junak pa čvrsto stoji in se nikogar ne boji, a kar morda zgubi, so le suhe, trhle veje in črviv želod, ki ga žro lakomne in umazane svinje. Vihar mine, hrast ostane čist in počesan, v njegovem vršičku mu ptiči zapojo veliko pesem moči in zmage.

»Odkod imaš to?« me je privijal neki dijak.

»Tvoje ni in ni!«

»Ne vem,« sem se zbežan vdajal; »dosti sem že bral, najbrž sem se ob nalogi česa spominjal tako dobro.«

»Saj ni res,« me je petošolec jemal pod kre-ljuti. »Fant je res ves v knjigah, ali kar je napisal, le dokazuje, da si je po knjigah opilil dosti samosvojega opazovanja in izražanja.«

Tudi to je bilo zame preučeno.

Tisti moj junaški hrast so naposled vsak po svoje obtesali in za domačo nalogo predelali.

Če bi mi kdo tačas ponudil ne vem kaj, mi ne bi bil tako upalil srca, kakor mi ga je tista za-sluzena ali nezaslužena, vendar prevelika in pre-očitna pohvala.

Ves čas sem bil dosihmal med učenimi dijaki krotak in ponižen, posihmal pa se mi je po malem spet začela skoraj dramiti stara prevzetnost.

Kaj bo z menoj?

(V drugo naprej.)

Ivan Stodola

KRALJ SVETOPOLK

Drama v treh dejanjih / Prevedel Viktor Smolej / Avtoriziran prevod iz slovaščine

TRETJE DEJANJE.

V spalnici kralja Svetopolka na devinskem velegradu. V ozadju veliko okno ali po vsej širini sobe terasa, nad katero je dobro videti grajsko obzidje, stolp in spredaj Donavo. Na desni in levi dveri. Leve so na stežaj odprte in vodijo naravnost na grajsko dvorišče. V ozadju sobe miza, klopi. V ospredju veliko ležišče. Mrači se. Zapadajoče sonce gori v krvavih gorah, žarki odsevajo na teraso in na dveri.

1. prizor. Pavčo, sel.

Pavčo: Nikoli več si ne želim take noči.

Sel (se po prstih pojavi v dverih in položi roko na usta, da ga ne bi kdo slišal): Pavčo, ti, Pavčo!

Pavčo (*precej glasno, pokaže na desno*): Kaj je? Povej na glas. Kralj je od snoči (*pokaže z glavo na desno*) nezavesten.

Sel: Župan Dragomir me pošilja, da bi stražil tu pri dverih. Ko se kralj zbudi, mi je naročil, naj ga takoj pokličem.

Pavčo: Jaz pa pravim, kdo ve, kdaj se kralj zbudi.

Sel: Morali bi k njemu poklicati nemškega vrača iz Panonije.

Pavčo: Vrača? Jaz bi vedel za drugačno zdravilo.

Sel: Kakšno?

Pavčo (*z divjim izrazom*): Bogu Perunu darovati žrtev. (*S poudarkom in divje.*) Živo žrtev.

Sel (*prestrašeno*): Živo?

Pavčo (*pokaže na lok, ki visi pri oknu na steni, enako z divjim poudarkom*): Človeško žrtev.

Sel: Pazi se, Pavčo, s smrtjo kaznujejo danes poganška žrtvovanja.

Pavčo: Vem, toda Perun bi ga rešil.

Sel: Postavim se pred vrata. (*Odide na levo.*)

Pavčo: Pojdi. (*Premišljuje.*)

2. prizor. Pavčo, Gertruda.

Pavčo: Perun ima večjo moč kakor nemški vrači.

Gertruda (*se tiho in počasi približa Pavču skozi desne dveri, izzivajoče*): Pavčo!

Pavčo (*se zdrzne*): Kdo je? Gertruda? Povsod si.

Gertruda (*posmehljivo*): Za teboj. Kjer si ti, tam je tudi moje mesto.

Pavčo (*tudi posmehljivo*): Ah, Gertruda, tvoj poljub mi še vedno žge ustne.

Gertruda (*z največjim gnusom*): Še spominjaj me na to! Poljub je hotel za odkupnino in me pri tem nesramno prevaral. Da nisem dala znaka za umik, bi zmagali naši Nemci. Ti podleži!

Pavčo (*posmehljivo*): Gertruda, tvoje krasne ustne in tako grde besede?

Gertruda: In vendar vem vse. Poznam vaše slabe strani in ustavim nadaljnje umikanje Nemcev.

Pavčo (*na mah kruto*): Ne ustaviš, Gertruda. Ne boš več izdajala.

Gertruda: In Nemci se obrnejo in vas napadejo. Edino jaz vem, kako je razdrobljena vaša vojska. Premagamo vašo tolpo beraško. Zdaj veš za mojo skrivnost. (*Z gnusom.*) Hočeš li zanjo moje rdeče ustne?

Pavčo (*v obraz se mu včrta besnost, govori počasi*): Prekleta moja strast! Samo zaradi nje sem

varal, davil in izdajal. Danes pa te prvokrat in edinkrat v življenju objemam, toda varuj se me. Ta poljub bo za enega od naju smrtni strup.

Gertruda (*s studom*): Kaj, še grozil mi boš? Da boš vedel, na drugem bregu Donave čaka na konju naš ogleduh in jaz mu sedaj z robcem pomaham svoj tajni odgovor. Sam boš gledal, kako to storim. Tam z onega obzidja, poglej!

Pavčo (*se hoče vreči nad njo*): Tega ne storiš!

Gertruda (*ga sune od sebe in udari z bičem po prsih tako, da pade na tla*): Ti gnusni, zoprni pes, ti zoprnik ostudni! (*Steče ven in daje znamenja z robcem. Izgine na levo. Ni je več videti.*)

Pavčo (*skoči na zadnjo teraso in jo vidi na obzidju. Diha težko, razburjeno in topo kriči*): Ne nehaš torej! Gertruda, nehaj, ne delaj tega! (*Pogleda na lok, potem na njo, potem z groznim izrazom na obrazu.*) Pri bogu Triglavu, dovolj! (*Pobesnelo.*) Ha, ha, ti, ti boš žrtev Perunu, živa človeška žrtev Perunu. (*Sname lok, nameri, spusti struno, slišati je švist puščice in zategnjen smrtni krik Gertrudin. Zarjove tudi on.*) Gertruda! V srce! V srce! (*Še gleda za njo.*) Že plavaš po Donavi. (*Pade na tla in joče, kot da se mu trga srce.*) Moja edina, moja edina, Gertruda, Gertruda. (*Ostane ubit in zmešan do konca dejanja.*)

3. prizor. Svetopolk, Pavčo.

Svetopolk (*ki se je zaradi krika prebudil, pride počasi od leve. Se pojavi v dverih ves spremenjen, ostarel, bolan, blede, siv, z razmršenimi lasmi, v dolgi, beli nočni halji*): Kaj je, Pavčo, kaj se je zgodilo, lok na tleh, ženski krik?

Pavčo (*se ovlada, toda težko premaguje duševno bolečino*): Žrtev sem, žrtev sem Perunu... dekle je vrisnilo... ustrelil sem ji grlico...

Svetopolk: Žrtev Perunu? (*Sede na ležišče, počasi, kakor težko bolan. Pavčo mu poklekne k nogam in topo gleda predse.*) Pavčo, tvoje kapljice mi ne pomagajo več. Bes, ki je v meni, je premagal kačje oči, izvarek iz pljuč kuščaric in korenov. Kdo ve, če tudi Perun sam lahko kaj pomore. Perun, Perun! (*Oba govorita kakor vsak sam zase. Nadaljuje.*)

Svetopolk: Vrač je rekel, da imam bolno srce. Srce! Srce! Moral bi vedeti zanj.

Pavčo (*sam zase*): Srce? Tudi volk ima srce.

Svetopolk: Volk, da. Jaz ga nimam.

Pavčo (*sam zase*): Midva ga nimava.

Svetopolk: Mogoče ga spoznam v navu.

Pavčo (*prisluškuje*): Valovi Donave bijo ob peči grajskega obzidja. (*Si maši ušesa.*)

Svetopolk: Donava? Moja modra Donava? Tako teče kakor človeško življenje. (*Glasneje.*) In tudi z ovirami se tepe kakor jaz. (*Kriči.*) Nepremagljive peči ji zastavljajo pot, a ona jih ne more premagati.

Pavčo: Tvoje prelepo, belo telo neso hladni valovi!

Svetopolk (*tiše*): In izginja v črnem morju na veke kakor jaz. (*Siloviteje.*) Čemu se boriti z ovirami, čemu lomiti in uničevati, ko po meni ne ostane ničesar?

Pavčo (*bolestno*): Na bregéh cvetoči travniki in brezovi gaji, sam vonj in življenje.

Svetopolk: Moj tok življenja bo za seboj pustil samo izsušene bregove in neskončno pustinjo. Za menoj bo ostal edino temni grob.

Pavčo: Modra Donava — Gertrudin temni grob. (*V topem stokanju se ves sključi ob ležišču.*)

4. prizor. Prejšnja, Dragomir.

Dragomir (*ostopi rezko in živo; videti je, da hoče kralju vliti poguma*): Zdrav, kralj Svetopolk! Prinašam dobre vesti.

Svetopolk (*ga žalostno gleda*): Vesti zame, in to še celó dobre?

Dragomir: Z bojišča imam vesti od Slavomira.

Svetopolk: Z bojišča? Kako sem prišel semkaj?

Dragomir: Globoko si se onesvestil. Ponoči smo te privedli na devinski grad.

Svetopolk: Moja glava! Res, prebujam se. (*Se dvigne, strogo.*) Dragomir, kaj je z njima?

Dragomir: Kakor si ukazal. Težko ukovana smo zaprli v velegradsko temnico.

Svetopolk (*sedaj zopet strogo, kakor bi bil čisto oživel*): Ob suhem kruhu in vodi?

Dragomir: Da. Slavomir naznanja...

Svetopolk: Je Slavomir prevzel poveljevanje nad vso vojsko?

Dragomir: Da. (*Ves vesel.*) In naznanja, da se sovražnik na vsej črti hitro umika, pušča za seboj velike zaloge orožja, hrane in konje. Zmaga je tvoja, kralj Svetopolk.

Svetopolk (*mračno*): Ne moja. Če bi bil zmagal jaz, se nihče ne bi mogel umikati.

Dragomir: Tvoja nadvlada je utrjena.

Svetopolk (*živo*): Moja, da, toda ne njihova. Hotel sem jim predati dolgo, mirno vladanje, morali pa se bodo bítí znova in znova. (*Nenadoma strastno krikne.*) A kdo? Kdo so ti? Saj vendar nimam nikogar več. Volk sem, ki požre svoje volčiče, ker ga drugače požro oni.

Dragomir: Ne muči se, kralj moj!

Svetopolk: Župan Dragomir! (*Z divjo, ukazujočo kretnjo.*) Rešimo zadevo s sinovoma.

Dragomir: Rešena je.

Svetopolk: Kako?

Dragomir: Rekel sem, da smo ju zvezali in vrgli v globoko vozo.

Svetopolk: Si pozabil? Črvad in te lubadarje je treba poteptati, uničiti, da ne bodo razjedali temeljev vladavini.

Dragomir (*z grozo*): Kralj Svetopolk!

Svetopolk: Kdo sodi zarotnike?

Dragomir (*ne odgovori, potem polglasno*): Vojaško sodišče.

Svetopolk: Torej?

Dragomir: Obsodi ju po dvornih zakonih. (*S poudarkom.*) Vojaško sodišče ne pozna milosti.

Svetopolk: Nočem izjem.

Dragomir: In potem je to vendar lastna kri. Vsakdo od njiju zastopa veliko število prištev. Tako jih uničiš in oni izkrevave.

Svetopolk: Kakšna kri? Kaj je prvo, kri ali vladavina?

Dragomir: Osvobodi me dolžnosti, da bi vodil sodbo.

Svetopolk: Ne osvobodim te.

Dragomir (*se odločno postavi predenj*): Prav. Torej, ne bom se upiral, izvršiti ukaz, saj se nisem nikoli. Zaroto razsodim, izrečem obsodbo, toda opozarjam te, da bo za dvermi stal grajski krvnik. In če ti na obsodbo pritisneš svoj pečat, izpolni krvnik moj ukaz in me zadrigne pred tvojimi očmi.

Svetopolk (*začudeno pogleda Dragomiru v oči, potem silovito*): Kljub temu ukazujem: sodil ju boš ti.

Dragomir (*se pokloni in odide na levo*).

5. prizor. Prejšnja, brez Dragomira.

Svetopolk (*se na mah spet zviže v dve gube in premišlja, vest ga grize*): Sodilo ju bo vojaško sodišče! (*Ga strese.*) Grozen dvorni krvnik v svoji rdeči obleki. (*Silno zakriči.*) Prekleta je to moje življenje!

Pavčo: Ne govori tako, kralj moj!

Svetopolk (*kakor da bi se mu prikazovali prividi*): Da se maščuje, mi ga je... preklel... (*Skoči pokoncu.*) Rastislav! (*Se prestraši, ko je to izrekel.*)

Pavčo: Ne, ne, ne misli na to. (*Nežno.*) Pogledaj na nebo, na modre holme.

Svetopolk (*v težki napetosti, kakor da je našel resnico, bolestno*): Jaz pa vlačim svoje, s

kletvijo obteženo življenje kakor breme na svojih plečih in sejem okoli sebe samo umor in nesrečo.

Pavčo (*ga hoče na vsak način umiriti*): Ni res, ni tako.

Svetopolk: Noč in dan bežim pred nečim. (*Glasno zastoka.*) In kamorkoli stopim, sama kri... kri, česar se z rokami dotaknem, vse je krvavo, vse je krvavo! (*Bolestno krikne.*) Ne daj me, bes mi stiska srce, ne daj me! (*Znova ga prevzame krčevita bolečina, se težko oddihuje in zviija v Pavčovem naročju.*)

6. prizor. Prejšnja, Svetoboj.

Svetoboj (*vstopi z negotovimi koraki, ko pa zagleda očeta, kako se zviija v bolečinah, pristavi s sočutnim nasmehom in se mu vrže k nogam*): Oče, oče, ne muči se!

Svetopolk (*se s težavo drami in presenečeno gleda sina*): Svetoboj se je vrnil?

Svetoboj: Nisem mogel zapustiti naših meja, ne da bi te prej poprosil odpuščanja za kruti greh.

Svetopolk (*z velikim poudarkom*): Ti mene, za odpuščanje? Mene, ki sem te izgnal, za odpuščanje? Ne poznam sile, ki bi tako v prah ponižala človeka.

Svetoboj: Poznaš to silo.

Svetopolk: Ne poznam.

Svetoboj: Oče, Kristusov križ! Pa saj sem te tudi jaz žalil.

Svetopolk: Ti ne, ti si mi resnico povedal. Edino ti si mi odprl oči.

Svetoboj: Potem mi je tudi že odpuščeno.

Svetopolk: Ne vem, nikoli nisem še nikomur odpustil. Samo pest poznam.

Svetoboj: Saj si vendar kristjan?

Svetopolk: Na videz, ker moram biti.

Svetoboj: Je to mogoče?

Svetopolk: Kot poganški kralj ne bi mogel obstati.

Svetoboj: A kaj te veže na poganstvo? (*Temni se.*)

Svetopolk: Sila in moč. Pogan pozna edino ta zakon. In jaz sem hotel imeti vojsko s poganškim srcem. Ogri so eno kakor baker, ker so še vsi pogani. Kakšna sreča to zanje!

Svetoboj: Sreča?

Svetopolk: Da bi en sam človeški vek pozneje prišlo kristjanstvo k nam! Srečni Ogri, ki ne vedo zanj.

Svetoboj: Oče!

Svetopolk: Pri nas pa, kjer bi vsakdo z vso silo svojega meča moral braniti temelje vlada-

vine, omračuje glavo mojih ljudi z groznimi kristjanskimi zapovedmi.

Svetoboj: Groznimi?

Svetopolk: Razvrat so prinesli v mojo vojsko in med podložne. Rastislav ne bi smel poklicati Cirila in Metodija, dokler ni imel trdne vladavine.

Svetoboj: Onadva sta hotela, da bi tudi pri nas zavladovala kristjanska ljubezen.

Svetopolk: Jaz pa ne, sedaj še ne. Nimam rad golobičjih plemen, hotel sem si vzgojiti jastrebe, sokole in orle.

Svetoboj: Priznati moraš, da je Kristusova resnica edina resnica in da bo premagala ves svet.

Svetopolk: Vidim. Premagala bo ves svet.

Svetoboj: Zato odvrzi bojazen in vse pomisleke. Sprejmi Kristusovo resnico, postani tudi ti v svoji duši kristjan.

Svetopolk: Ti sam ne bi imel spoštovanja do mene, če bi jaz danes to storil.

Svetoboj: Duša človekova ne najde miru, dokler ne odpusti.

Svetopolk (*globoko vzdihne*): Mogoče govoriš resnico.

Svetoboj: Tako, vidiš, umiri tudi ti svojo dušo.

Svetopolk: Kako? Kaj?

Svetoboj: Pomilosti moja brata!

Svetopolk: Tvoja brata? Kruto sta se pregrešila nad menoj!

Svetoboj: Poskusi. Spoznal boš, kaj je mir, se pomiriš in ozdraviš.

Svetopolk: Grozen zločin imata na vesti.

Svetoboj (*s povzdignjenim glasom, kakor da je to glavni razlog*): A kaj bo z vladavino, če jima ne odpustiš? Kaj bo s tvojim velikim delom? Propadlo bo, zatonilo, kar si gradil vse življenje, ne bo imelo gospodarja.

Svetopolk (*v mukah zastoka*): Propadlo bo, zatonilo — moje življenjsko delo, Svetoboj! Poskusim še to — pojdi — privedi ju sem!

Svetoboj: Privedem ju. (*Odide na levo.*)

7. prizor. Svetopolk, Pavčo.

Svetopolk (*se naglo dvigne na ležišču in začudeno gleda za Svetobojem*): Kaj je to? Kaj? Jaz ju pomilostim? Hej, Svetoboj, Svetoboj!

Pavčo: Odšel je; pusti, kralj moj.

Svetopolk (*napeto gleda vedno v isto smer, zmeden*): Kdo si? Ne poznam te, kaj hočeš? (*Kriči.*) Kje je straža? Ne pustite ga, ne grem.

Pavčo (*v velikem strahu neprestano ponaavlja*): Ne, kralj moj, nikogar ni, ne, nikogar.

Svetopolk: Ne dam se. (*Obupno.*) Umrem, kadar bom sam hotel. Sedaj še nočem. Proč, proč od mene. Kaj se podite, divje zveri! Preženi jih, nočem jih videti. (*V drugo smer.*) Skrivnostna postava, kdo si, kaj iščeš tu? Nikogar nočem, sam ostanem. Preženi tega v črnem oblačilu.

Pavčo: Pomiri se, kralj moj. Nikogar ni tu.

Svetopolk (*ves zgubljen v prividih*): Obraz odkrivaš, oči, krvave, izvrtane oči. Ti, ti si... Rastislav... Rastislav... (*Se vrže na kolena.*) Usmiljenje... Pusti me... Kriv sem... grešil sem... Rastislav, odpusti mi, odpusti mi. Daj mi miru... Daj mi umreti. Odpusti, Rastislav, nesrečniku. (*Pade po tleh.*)

Pavčo (*mu pomaga in ga dvigne*): Kralj moj... kralj moj! (*Ko ga položi na ležišče, steče stran, naliže v čašo vode in kapljic ter mu pristavi k ustom. Zunaj topo, kratko bobnanje. Sam pri sebi.*) Izrekli so smrtno obsodbo. Kralj moj, zavedi se, nikogar ni tu.

Svetopolk (*ves slab, se polagoma prebudi*): Nikogar? Odšel je. Pavčo, odpustil mi je! Kako sem miren, kako sem miren!

Pavčo: Odšel je, odpustil ti je. Laže ti bo.

8. prizor. Svetopolk, Pavčo, Dragomir.

Svetopolk (*gleda vanj, toda mirno, izmučeno*): Župan Dragomir, odpustil mi je.

Dragomir: Kdo, kralj moj?

Pavčo (*mu daje znake, naj ne izprašuje*).

Svetopolk (*kakor z nasmehom, tiho, s podarkom*): On.

Dragomir (*ne razume, preda kralju dva zvitka pergamenta*).

Svetopolk (*pogleda z globokim pogledom Dragomira in mirno reče*): Tudi jaz jima odpuščam. (*Raztrga zvitka in ju vrže po tleh.*) Pokličij ju predme.

Pavčo (*hitro k vratom in dá znak, naj vstopijo*).

9. prizor. Prejšnji, Svetobojs, Mojmir, Svetopolk ml., Siegfrieda, Svetislava, štirje orožarji.

(*Vsi vstopijo in se razpostavijo pred kraljem.*)

Svetopolk (*s slabotnim glasom*): Snemite jima okove! (*Se zgodi.*) Dajte jima orožje. (*Orožarji, ki so nosili s seboj tudi njihovo meče in ščite, jima orožje izročijo.*) Tudi ščite. Mojmir, postavi se sem. (*Pokaže na levo. Njegova žena stopi k njemu.*) Svetopolk, ostani tam. Svetobojs, stopi k meni. Orožarji, ven. (*Odidejo.*) Svobodna sta. (*S povzdignjenim glasom.*) Pomilostil sem vaju.

Mojmir, Svetopolk ml. (*ostro, po vojaško pozdravita*).

Svetopolk: Bolan sem in star in moja pest je slabotna. Vladavino sem povečal, toda moje delo morate ohraniti vi. Vzemite šibje v roke, s prsti ga lahko razlomite. Zvežite ga v sveženj, pa ga močna roka ne upogne. Za vladavino darovane krvave žrtve svojih prednikov boste dostojno cenili, če boste složni. Sosedje nam zavidajo našo mlado samostojnost. Kakor volčje vohajo, kje bi nam jo lahko okrnili. Edino z enakomiselnostjo boste ohranili naše meje. Ti, Mojmir, si najstarejši, tebi dajem kraljevsko krono, sam papež mi jo je priznal. Ti, Svetopolk, si mlajši in dobiš nitransko kneževino in bratu pomoreš. Svetobojs se je posvetil Cerkvi. Župan Dragomir, daj, napiši moje poslednje besede kot oporoko.

Dragomir: Zgodilo se bo.

Svetopolk ml. (*stopi naprej*).

Svetopolk: Kaj želiš, sin Svetopolk?

Svetopolk ml.: Oče in kralj, ne pristajam na tvojo odločitev.

Svetopolk: Kako?

Svetopolk ml.: Oba sva sinova istega očeta. Od mladosti si naju vzgajal enako. Nič manj bremen nisi nalagal meni kakor starejšemu bratu. Zakaj naj bi bil jaz prikrajšan?

Siegfrieda: Služba mojega moža ni bila nikoli lažja od Mojmirove.

Mojmir: Da, ker ni bilo prav niti to, da si nama v poslednji bitki dal enak delež pri poveljevanju. Jaz si pridržujem pravice prvorojenega.

Svetislava: Onadva sta si zagotovila vse prednosti.

Siegfrieda: Lažeš, v vsem sta nama enaka.

Svetopolk (*prekriči vse*): Povedal sem že svojo odločitev.

Svetopolk ml.: Razdeli vladavino pravično na dvoje.

Mojmir: Tega ne pripustim!

Svetopolk ml.: Z orožjem si jo priborim!

Svetislava: Ogri so nama obljubili pomoč.

Siegfrieda: Midva pokličeva kralja Arnulfa.

Svetopolk (*vstane, kriči obupno*): Nesrečni, razprti potomci! Sovražnika kličete drug proti drugemu? Veste, kaj vas čaka? Naša plemena boste spel spravili v suženjstvo in od moje vladavine ne ostanejo niti cunje. Stoletja vas bodo preklinjali! Vladavino vam bodo raztrgali! Kar boste vsejali, vam bodo drugi pobrali! Vaša beseda bo jezik hlapcev! Delali boste, plodove pa vam bodo potrgali drugi! O kruhu, ki si ga boste sami zaslužili, bodo

rekli, da je tuj kruh! Iz vaših krvavih žuljev bodo gradili obzidje proti vam. (*Utrujen omahne.*) Po-vedal sem; čakam odgovora.

Mojmir: Sprejemem, kralj, a pod enim po- gojem.

Svetopolk: Pod pogojem?

Mojmir: Da ne prekličesh izreka sodišča nad mojim bratom.

Svetislava: Tako je.

Svetopolk ml. (*zarjove kakor ranjen*): Ah, to hočeš! (*Izdere meč in se vrže na brata.*)

Mojmir (*prav tako, trčita s ščiti in se za- čneta mečevati*): Pes podli!

Dragomir, Svetoboj (*skočita mednju in ju ločita*): Nesrečnika! Mojmir! Svetopolk!

Svetopolk (*silovito vstane in visoko nad njimi zakliče z povzdignjenim glasom*): Prekleti... Perun naj vas udari... Tisoč let boste sužnji... Moja vladavina zatone. Berači boste brez domo- vine. Srce... Srce... Srce... (*Pade mrtev na ležišče.*)

Dragomir, Svetoboj, Pavčo (*s skrbjo drgnejo kralju roke in čelo*).

Dragomir (*pristavi uho na Svetopolkovo srce. Odmor. Ko se dvigne, z ganjenim glasom tiho pove*): Mrtev je. (*Vsi ostrme kakor okameneli.*)

Svetoboj (*poklekne in glasno moli*): Gos- podi, pomyluj ny! Gospodi, pomyluj ny! Gospodi, pomyluj ny!

Mojmir (*se hudobno ozre na Svetoboja in začne glasneje*): Kyrie eleison, Christe eleison. Mi- sere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam et...

Svetoboj (*pogleda preseče na brata, utihne in nemo moli dalje*).

Mojmir (*po molitvi izkaže vojaško čast, se obrne in odide na levo*).

Svetislava (*se prikloni in odide za njim*).

Svetopolk ml. (*po molitvi tudi izkaže vojaško čast in odide na desno*).

Siegfrieda (*se tudi prikloni in odide na desno*).

Pavčo (*bolestno*): Zdaj je že v navu, kralj moj. Jaz pa slušam tvoj ukaz vernosti, bog Perun. Za njim grem. (*Si porine nož v prsi, bolestno krikne in pade k Svetopolkovim nogam.*)

Dragomir (*ganjen, stopi nekaj korakov proti vratom in zakliče*): Straža, sla! (*Stoji zamišljen, Svetoboj moli.*)

Sel: Župan Dragomir!

Dragomir: Naj razglase kneževinam in gradovom, županstvom in vsem podložnim... umrl je veliki kralj Svetopolk.

Sel (*okamenel ponavlja za njim*): Umrl je kralj Svetopolk! (*Odide na desno.*)

Svetoboj: A kaj midva, župan Dragomir?

Dragomir (*s povzdignjenim glasom*): Mo- liva za naše potomce. (*Zunaj začno bíti na bobne in trobiti na rogove.*)

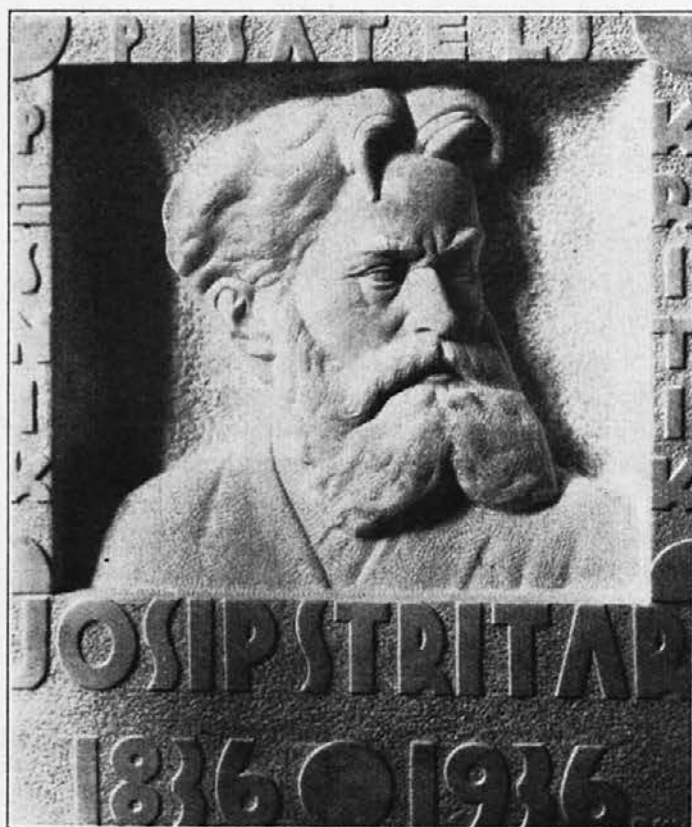
Svetoboj: Daj pokoj, Kriste, dušam rabov svojih, tam, kjer ni bolečin ne trpljenja, tam, kjer je večno žitje. Gospodi, pomyluj ny! Gospodi, po- myluj ny! Gospodi, pomyluj ny!...

Zavesa pade.

K o n e c.

Južina v senožetih.

Francè Goršč.

Dr. Tine Debeljak

STOLETNICA ROJSTVA JOSIPA STRITARJA

V zadnjih petih letih smo se spominjali treh velikih stoletnikov, ki so na svojih ramah nosili kulturni razvoj našega naroda v drugi polovici prejšnjega stoletja ter svoji dobi vtisnili viden pečat svojih osebnosti: v političnem življenju, v pesništvu in kulturi sploh. Tako se je pred leti zbrala vsa naša domovina v Velikih Laščah na Dolenjskem, da se pokloni največjemu geniju druge polovice prejšnjega veka, Francetu Levstiku, ki je začel kot pesnik, pa končal kot kulturni borec in učenjak, združujoč v svoji gigantski osebnosti vse kulturne sestavine slovenske duše, in ostal še danes ideal neupogljivega Slovenca. Lani smo se na Gorenjskem, na lepem Sorškem polju, spomnili stoletnice mehkega pesnika slovenske pokrajine, domovinske budnice, intimne ljubezni in vseslovanskega navdušenja — Simona Jenka, ki je zopet zapel iz srca kot pred njim samo še Prešeren. Letos pa slavimo stoletnico njegovega sošolca in prvega njegovega kritika, Levstikovega rojaka in prijatelja, pravtako Velikolaščana Josipa Stritarja, ki je začel boj za evropsko gladino slovenske kulture, ki je dal umetnosti tisto ceno v našem življenju, ki ji gre kot najvišjemu izrazu slovenske duševnosti in tvorne moči. Vsi trije so bili borci, ki so v neplodnem času staroslovanskega koristoljubnega paševanja dvignili v vis žarečo baklo Prešernovega duha ter v njegovem imenu stopili v boj z nizkim, pritličnim duhom, da se razpno pribite peruti našega narodnega genija pod nebo in dvignejo ves naš narod na kulturno višino

samobitnih evropskih narodov. In pri tem kulturnem delu Stritarjev delež ni bil najmanjši.

Stritar se je rodil v Podsmreki pri Velikih Laščah pod hribom Slevico, ki jo je tako lepo opeval, dne 6. marca 1836 v kmečki hiši štev. 2. Pozneje je študiral gimnazijo v Ljubljani, začel jo je leta 1848, in bil v Alojzijevišču, kjer je pisal kot dijak z lepo pisavo hišni rokopisni časopis »Daničico«, ki je še sedaj ohranjena v zavodu sv. Stanislava. V Alojzijevišču se je učil tudi italijansko in francosko, kar mu je pozneje prav prišlo, ter se poglobljeval v Levstikom, ki je bil že takrat pesnik. Po maturi se je odločil za univerzo na Dunaju ter se vpisal na klasično filološki oddelek, to se pravi: odločil se je za profesorja starih jezikov grščine in latinščine. Študiral je s tako marljivostjo, da so mu obetali vseučiliško bodočnost, za kar se pa ni mogel odločiti. Bil je domač učitelj po dunajskih plemiških družinah, potoval je s svojimi varovanci in tudi sam v počitnicah po Evropi ter se šele v starejših letih (leta 1874) posvetil srednješolskemu pouku. Do tridesetega leta sploh ni pisal za javnost. Potem ga je nagovoril abiturient Jurčič, da sta se odločila izdati slovenske klasike, najprej seveda Prešerna, za kar je Stritar, omikan v evropskih književnostih in jezikih, sklenil napisati uvod, ki je pomenil za tedaj rojstvo nove slovanske kritike in književnega esaja. Od tedaj, zlasti od almanaha »Mladike« (1868), je stal v središču književnega življenja vse do leta 1881, pišoč pesmi pod imenom Boris Krilan, kritična pisma, dramske prizore, romane in povesti, urejeval »Dunajski Zvon« (1870), prvi slovenski leploslovni list velikega formata, vzgajal slovensko občinstvo k lepočutju, plemenitosti in slovanski ljubezni. Pisal je ves čas svojega dolgega življenja, ki ga je zaključil šele po svetovni vojski leta 1923, dne 25. novembra v Rogaški Slatini, kamor so ga, vsega sestradanega, poklicali njegovi čestilci in domovina. Pokopan je v Ljubljani pri sv. Krištofu v grobnici slovenskih pisateljev.

Če imenujemo Stritarjevo ime, si takoj predstavimo tudi njegovo dobo, ki jo književne zgodovine imenujejo — Stritarjevo! In če uspe kulturnemu delavcu, da vtisne najznačilnejši pečat določenemu času, tako da nosi v vsem njegovega duha poteze, potem je storil veliko, da, največ, kar si more želiti. In Stritar je to dosegel. Zato moremo govoriti o letih 1866 do 1881 — torej o petnajstih letih — kot o času, ko je vladal vsepovsod Stritarjev duh in njegova beseda imela čar in vrednost zakonodajalca ter je njegovo ime bilo spoštovano in slavno kakor malokatero. Tedaj namreč, leta 1866, je nastopil Stritar s Prešernovim imenom: napisal je Prešernu uvod, prvi slovenski književno kritični esej, v katerem je potrdil Prešernov narodno kulturni nazor ter ga označil kot nasprotje takratnemu nazoru praktičnega malenkostnega dela na kmečko rokodelskem polju. Samozavestno je postavil visoko evropsko kulturo za zgled malemu slovenskemu narodu, ki more z Evropo tekmovali pač samo na duhovnem področju ter je v svoji preteklosti že dal moža: Prešerna, preko katerega je šel njegov čas. Umetnost ni dekla, ima pravico do svojega lastnega življenja in sprostiti jo je bila naloga Stritarja in njegove dobe. Takrat pa je bil čas lažipoezije pesniškega derviša Koseskega ter potvarjenja čustev,

zdihovala po mesecu in luni, vse sam papir brez življenja, vse laskanje in pridiganje pesmarjev brez pesniškega čuta, ki so delali nasilje prav tako jeziku kot pesniškemu duhu sploh. Mogočno je padel Stritarjev uvod, ki je udarno presekalo tedanjo jalovost in poklical za pričo novega časa Prešerna, našega do tedaj edinega umetnika. Književna akademija Čopovega kova je prišla v roke Stritarja kritika, da vzgoji novemu času nove umetnike in očisti tempelj — posvečen boginji umetnosti — kričavih prekupčevalcev.

Tako je postal Stritar pisatelj in najplivnejši kritik, ki se je takoj nato zmagoslavno spoprijel s predstavnikom nazadnjaštva, Koseskim, s čimer je seveda ubil Janežičev »Glasnik« in uveljavil z »Mladiko« genialno trojico Levstika, Jurčiča in sebe, pokazal s svojimi pesmimi, ki jih je izdal kot Boris Miran, nov, za Slovence izredno tekoč pesniški jezik brez do tedaj neizogibnega apostrofa, postavil v ospredje domovinsko in slovansko čustvo, ki je bilo tedaj najznačilnejše za dobo, ki je imela namen, ob slovanskem prerobenju prebuditi narod v vseh smereh, ter začel s svojo znamenito pesniško šolo s »Kritičnimi pismi«. Ko pa je leta 1870 še zapel čisti glas njegovega »Zvona« z Dunaja (zato se je imenoval »Dunajski Zvon«), je z njim ob sodelovanju najbi-strejših pisateljev tistega časa — Levstika, Jurčiča, Erjavca, Gregorčiča — dajal glas vsemu slovenskemu izobraženstvu. Tako je dobil v roke »vse niti, ki se ovijajo najrazličnejših panog leposlovja: lirike, epike, dramatične, književne, umetnostne, socialne, politične kritike, vse niti, ki se predejo v vse sloje naroda od bralca do bralca, budeč vprašanja in povzročajoč odgovore« (Priatelj). In te niti je tedaj vodil trdno v svoji roki petnajst let v času, ki se zato imenuje njegov. V tem času je Stritar pisal že svoje povesti z idiličnim spominjanjem na svoj rojstni kraj na Dolenjskem, ko je še pasel krave s sosedovo rejenko, obujajoč sentimentalno otroško ljubezen, ki mu je ostala vse življenje najprisernejši spomin. To je njegova vrojena sentimentalna romantika, ki pa je ob svetovnih vzorcih dobila že svoj »svetobolni« značaj, ob spominu na berilo preteklega časa: Goetheja in Goldsmitha-Wertera in Župnika Wakefieldskega. To so njegove čustvene povesti, dnevnik »Zorin« ter »Gospod Mirodolski«. Najbolj realistična je še njegova kmečka povest »Sódnikovi«. Ob težnji torej, prenesti v slovansko književnost evropsko povest, je ob pomanjkanju lastnega ustvarjajočega duha prevzemal že izdelane vzorce ter njih vsebino samo oblekel v naš krov, ne pa po naše preživel. Njegov »Zvon«, prva slovenska leposlovna umetnostna revija, je sicer ob prvaškem nezanimanju za umetnost in zlobnih napadih na Levstika prenehal, toda to dejstvo je zbudilo v Stritarju pesniško moč, ogenj, ki ga sicer uglajeni, fini gospod ni izkazoval. Ogorčenje na kulturno nazadnjaštvo vladajočega kroga je rodilo slavne »Dunajske sonete«, najboljši Stritarjeve pesmi sploh, v katerih je v izbrušeni obliki podano tudi iskreno čustvo: njegova pripovedna muza je s pridigarso gesto, toda z iskreno sveto jezo ošibala vso našo »dolino šentflorjansko«, domovino Triglavanovo, kot jo je drugod imenoval Stritar. S tem je dokazal, da je

satira in sploh politična pesem njegova struna. Samo v njej je velik, ker se sklada z njegovo temeljno potezo: propovednostjo, vzgojnostjo. V drugih pesmih ni duh prestopil ograj forme. Zato je razumljivo, da je že v nadaljnjih letnikih »Zvona«, ki ga je na novo obudil v letu 1876 in ga večinoma sam pisal, njegovo borbeno razpoloženje pojenjalo ter je ves »Zvon« postal glasnik nove vzgoje slovenskega človeka: umetnostne, srčne, slovanske in slovenske, sploh plemenitega človeka in dobrega Slovana, ki naj prinese v evropsko sovraštvo bratsko ljubezen. Tedaj je tudi proglasil geslo pesnikov sploh: »On nosi vsega sveta gorje, on za nas trpi, da se mi veselimo!« Njegovo slovanstvo je dobilo pravega razmaha in snovi prav v času osvobodilnih bojev na Balkanu, ko je nevesinjska puška sprožila hercegovsko vstajo ter je ves krščanski svet gledal na jug, ko so se izvijali iz rok Turka krščanski Slovani. Stritar je pel tedaj poslanice za pomoč slovanskim narodom ter pripovedoval o usodi brezpravne »raje«. V Stritarju je tedaj krščanska ljubezen premagala vsa ostala čustva. Zato leta 1887, ko je ob koncu svoje dobe izdelal »Zbrane spise«, ni več samozavestno kazal na sebe kot v Dunajskih sonetih: »Slovenec liberalen sem, metajte«, temveč je v uvodu zapisal: »Za otroke niso in ne morejo biti moji spisi (saj še sveto pismo ni), ali to pa trdim smelo, da se nikjer v njih ne žali poštenje in sramežljivost, nikjer se ne bije zdravi in nepokvarjeni npravnosti v lice, nobena beseda ne nasprotuje pravemu krščanskemu duhu. Da, ko bi ne bil prepričan, da je v teh spisih mnogo dobrega zrnja, mnogo naukov, kateri bi utegnili biti v prid in korist rojakom mojim, sebi pa mlademu rodu, ki mi je bil vedno tako pri srcu; ko bi ne bil prepričan, da imajo besede moje neko odgojevalno moč v sebi, Bog mi je priča, da bi jih sedaj ne zbiral in pošiljal v pokrajine slovenske.«

Tako je Stritar ob svoji prirojeni romantičnosti, domači dolenjski idiličnosti, ob evropskih umetnostnih razgledih, zlasti pa ob predromantični klasični književnosti iz idejnega in kulturnega bora postal naš največji narodni vzgojitelj, hoteč tudi pri Slovencih dobiti spoštovanje umetnostnim vrednotam ter vzgojiti pravih pisateljev, predvsem pa plemenitih mož. Toda prav v tem času, ko je začel zbirati svoje »Zbrane spise«, se je njegova zvezda že utrinjala; romantična čustvenost njegovih zadnjih del ter vzgojna težnja njegove poezije je začela odbijati ob njem vzgojene mlajše pisatelje, ki so nasproti njemu in njegovemu ljudomilemu slovansko-elegičnemu duhu postavili borben realizem. S tem je prenehala tudi Stritarjeva doba. Odslej se je Stritar oglašal le od časa do časa ter si ni mogel več osvojiti občinstva. Umaknil se je na svoje področje: v mladinsko književnost Mohorjeve družbe, kjer je otrokom trl »Lešnike«, nabiral »Jagode« ter »Pod lipo« razlagal Janka Božeta in njegovo Piko ter v »Zimskih večerih« Gospoda Mirodolskega. In kot tak je našemu rodu v najlepšem spominu. Ta dobri starček je prišel po svetovni vojski umirat v domovino, ki ga je poklicala, da mu dá vsaj zadnji mirni dom v svojem narodnem panteonu, kjer mu je med največjimi Slovenci odmerjeno vidno mesto.

PROF. ALOJZIJU RESU V SLOVO

† 17. 5. 1936

Ko so v ponedeljek 18. maja izobesili na balkonu beneške trgovske univerze črno bandero, nas je vse zbolelo v srce. Profesor Alojzij Res se je poslovil na tihem, kot je bila vedno njegova navada, ne da bi koga nadlegoval.

In mi vsi, ki smo zadnje čase pred njegovo boleznijo polnili dvorano, kjer je z mehkim, resnim glasom bral Blokovo pesem o Dvanajstih ali Puškinovo liriko, smo se ostro zavedeli, da je izgubila Ca' Foscari enega izmed svojih najboljših.

Rodil se je profesor Res v Gorici 1. julija 1895. Gimnazijo je dokončal v rojstnem mestu, univerzitetne študije pa v Pragi, Zagrebu in Ljubljani, kjer je doktoriral leta 1922 kot prvi za doktorja slavistike. Pozneje se je izpopolnil v umetniški kritiki na florentinski univerzi, kjer se je tudi srečal s svojo poznejšo ženo Dino.

Kmalu nato je bil imenovan na beneški univerzi za izrednega profesorja srbohrvaščine in ruščine. Nastanil se je za vedno na beneškem Lidu, se poročil in si zgradil blizu peščenih obale majhno vilo.

Že od gimnazijskih let sem se je udeleževal, pisal v Čas in Dom in svet članke ter kritike, s posebno ljubeznijo pa je prevedel »Rožice svetega Frančiška« (z ilustracijami T. Kralja), uredil Jadranski Almanah slovenske manjšine ter pripravil obsežni in lepi Dantejev zbornik, ki je izšel v italijanščini in slovenščini. Poleg vsega pa je izvrševal še sila važno nalogo, da je v veliki italijanski Enciklopediji pisal o Slovencih. Še malo pred smrtjo sem mu držal odtise, da je korigiral enega izmed svojih najboljših člankov za to Enciklopedijo, in sicer pregled slovenske literature, ki bo v kratkem izšel.

★

Dragi gospod profesor, s temi bornimi vrstami se poslavljam od Vas! Zdaj ne bo nikogar, da bi ga v meglenih jesenskih večerih spremljal proti Sv. Marku. Zdaj bom o mraku, ko je Ca' Foscari kot črna skrinja, čisto sam. Spomin na Vas pa bo ostal vedno med temi mrkami in vendar meni in Vam tako dragimi zidovi, ostal bo med nami, Vašimi učenci, in v naših srcih.

Vam pa, gospod profesor, naj ciprese pri Sv. Katarini, topoli ob Soči in bori na Sabotinu pojo v vetru našo lepo domačo pesem, ki ste jo tako ljubili. Naj Vam bo lahka naša domača, hribovska prst na naši ljubi Sveti gori!

★

Iz bolnišnice v Benetkah, kjer je ležal na mrtvaškem odru, so ga v čolnu prepeljali na vlak in z njim v sončno Gorico, odtam pa v spremstvu mnogih avtov k svetogorski Materi na pokopališče. Tako se od tam izpod skope ruše razgleduje po lepi goriški zemlji in spremlja dogajanja na njej, ki jo je toliko ljubil. Z Resom smo izgubili Slovenci velikega posredovalca med slovansko in romansko kulturo, moža velikega obzorja in duha.

ČLOVEK V GORAH (Dalje.)

3. ALI JE PLANINSTVO MORALNO?

Planinstvo je kljub svojim lepotam in dobrim vplivom na človeka mnogim lahko spotika, ker ob žrtvah, ki jih je planinstvo že zahtevalo, lahko preteče dvignejo svoj prst: »Ne ubijaj!«

Nevarnosti za človeško življenje v gorah so, tega ne moremo zanikavati. A te niso tako velike, kot se neplanincu zde, niso pa tudi tako majhne, kot se preveč navdušenemu planincu dozdevajo. O njih bomo kasneje več spregovorili.

Radi teh nevarnosti, ki v gorah pač so, so nam nasprotniki planinstva vrgli v obraz boleči očitek, češ da je plezanje na gore velik in težek greh. Res pa je, da tisti, ki to trdi, še ni poskusil opojnosti in dobrih strani gor, ki ne samo ne vodijo v greh, temveč človeka celó dvigajo visoko nad umazanost in ga usmerjajo k višjim ciljem. Po besedah nasprotnikov se križa planinstvo z moralnim redom v peti božji zapovedi, ki pravi: Ne ubijaj, češ da stopa planinec v vrsto tistih, ki vedoma izpostavljajo svoje življenje v nevarnost.

Prva in najvažnejša točka v poglavju pete božje zapovedi pravi: Nikdar ni dovoljeno samovoljno samega sebe neposredno ubiti. Dalje pravi še: Pod smrtnim grehom se ne smeš telesno poškodovati, razen če si s tem rešiš življenje (n. pr. če bi bil privezan v hiši, pa bi pričelo poslopje goreti in se ne bi mogel na drug način rešiti, kakor da bi si odsekal roko).

Te dve točki pri količjak resnem razmotrivanju planinstva ne pridejo v poštev, ker nihče ne pojde v gore kot planinec z namenom, da bi samega sebe ubil ali poškodoval. Če bi se pa zgodil tak primer, pa zopet ne moremo govoriti o pravem planinstvu.

A tretja točka tega poglavja pravi: Smeš se pa posredno postaviti v nevarnost ali z vednostjo krajšati si življenje, če imaš za to primerno važen vzrok.

Da rešiš n. pr. utapljaljočega se človeka iz deročih valov, smeš skočiti za njim, to se pravi, smeš se podati v nevarnost, da sam utoneš, zato da morda rešiš drugega.

Slednjič krščanski нравni nauk pravi, da se smeš spustiti v kaj takega, kar verjetno — kakor kaže skušnja — ni združeno z življenjsko nevarnostjo.

Konjske dirke so znane po svoji predrznosti. Vemo tudi, da so se pri tem zgodile težke nesreče. Ljudje so se pri tem že ubili ali pa težko poškodovali, vendar je skušnja pokazala, da je mnogo več verjetnosti, da jezdec ostane živ in zdrav kot ne; da je smrtna nesreča le nesrečen, nepreviden slučaj, ker je neroden konjev poskok vrgel jezdec iz sedla, ali pa se je jezdec s koleno preslabo oklepal bokov, ali karkoli. Zato krščanski нравni nauk takih dirk ne prepoveduje.

Prav taka, boljše še večja je verjetnost, da pri planinstvu ni življenjske nevarnosti. Če nastopimo kakršnokoli turo, ni samo verjetno, da jo bomo zdelali brez nezgode, temveč smo o tem trdno prepričani, ker nas potrjuje lastna in bližnjega skušnja. V gore pojdemo opremljeni z orodjem, ki nas varuje, in s svojo zmožnostjo, ki nas vodi in brani nesreče, in seveda tudi s pametjo in previdnostjo, ki je na vsakem trajnem in

težkem potu potrebna. Skoro bi rekel, da nezmožni do nevarnosti še prišli ne bodo, ker bodo že prej odnehali.

Mislino, da smemo že po teh kratkih črtah sklepati, da pametno planinstvo, četudi je združeno s plezanjem, ni v nasprotju z božjimi ali cerkvenimi postavami. Zato je umljivo, da je planinstvo prevzelo tudi ljudi, ki so svetci in vzorniki. Vzor katoliških fantov, Peter Jurij Frassatti, človek sodobnosti in človek vere, je na kljub vsem takim nasprotnikom pisal v svojem pismu materi: »Hotel bi biti cele dneve na planinah, da bi v tistem čistem zraku premišljeval veličino Stvarnika.«

Bog ve, kdo je v svojem navdušenju in čustvu popolne sproščenosti prvi vzkliknil: »V planinah ni greha! Velika resnica zveni v tem stavku. V planinah za pravega planinca ne more biti greha, ker se čuti privezanega z vsemi vlakni na božjo naravo, ker čuti tako blizu moč in silo Stvarnika, da bi mu že sama slaba misel splahnela, brž ko bi se porodila. Res je, da se tudi med planinci pojavljajo izrodki, ali ti bodo sčasoma odpadli, ker planinstvo je trda in težka šola, ki je mehkužnejši in človek s slabimi nagnjenji ne zmore. V vsem planinstvu pa naj bo vodilo, kar je jasno podal škof dr. Rožman: »Planinstvo ne sme biti kakor obcestna krčma, kjer ni razvedrila brez alkohola, harmonike in plesa. S tem bi izgubilo svoj visoki duhovni pomen in bi ga več treba ne bilo. Planinstvo, ki zveste pristaše zbliža v veličastvu narave Bogu in med seboj, naj ostane vez med dobrimi ljudmi, in naša srčna želja ter stvarna potreba je, da v dobi, ko se med človeštvom trga ena vez za drugo, naj postaja ta vez od dneva v dan močnejša.« (Planinski vestnik, jubilejna številka leta 1935.)

Neizprosno je treba pomesti z vsemi, ki jim je planinstvo le zabava. Izločiti je treba iz naših vrst tiste, ki zavzemajo vrhove le zato, da se jim potem svet čudi kot junakom in neprekosljivim plezalcem. Ti so imeli doslej največ besede, množice so gledale v njih svoje vzornike in šle za njimi.

Posledice so vidne in občutno škodljive. Polovice vseh grehov, ki jih prtijo planinstvu, so krivi taki lažnivi učeniki. Srce nam trepeti ob vsaki smrtni nesreči mladega človeka, ki je zašel po slabem zgledu na pota prvačenja.

V pravem pojmovanju planinstva je treba orati skoro ledino. Tisti, ki so kot romarji hodili med nebotične špike, so molčali. Bili so manj cenjeni od onih, ki so se s polnimi usti samohvale šopirili povsod. Tihih občudovalcev gorskih lepot ni bolelo zapostavljanje, bolelo jih je le šopirjenje kričočev. A kakor se moramo učiti sredi stene neizprososti s samim seboj, tako moramo biti neizprosni z drugimi, ki zavajajo planinstvo z luči v senco. (V drugo naprej.)

Ludovik Puš

O INSTRUMENTIH

2. Od glasbenega baroka preko klasikov in romantikov do naših dni.

Čim bolj se je v svetni glasbi in v cerkvi širila monodija s solističnimi pevci, tem občutnejše se ji je umikalo prej na višku stoječe zborovsko petje, ki je prevzemalo poslej le bolj postranske vloge (prim.

operi), dokler si zbori niso pridobili izrazite veljave spet v Händlovih oratorijih. Händel je bil mojster oratorija. Napisal jih je celo vrsto; največjo veljavo si je pridobil njegov »Mesija«, ki ga štejemo med prva svetovna oratorijska dela. (Na lanskem evharističnem shodu ga je pelo glasbeno društvo »Ljubljana«.) Težišče glasbenega izraza je Händel položil v zbor, ki jih je v svojskem slogu odlično uporabljal za glasbeni izraz na najtehtnejših oratorijskih mestih, kjer je bilo treba poudariti karakteristiko in dramatičnost, medtem ko so arije v njegovih oratorijih bolj koncesija virtuoznemu solističnemu petju, ki je bilo tačas modno. Njegovo uveljavljanje zborovskega petja je nekoliko zastavilo pot monodiji in tako smer pevskega razvoja zopet deloma zaokrenilo.

Händlov sodobnik J. S. Bach je povzdignil veljavo vokalne glasbe s svojimi dragocenimi pasijoni, cerkvenimi kantatami, latinskimi mašami ter drugimi vokalnimi skladbami. Njegov Matevžev pasijon je neminljivo glasbeno vedomelo. Sicer pa je bil Bach v prvi vrsti instrumentalni skladatelj.

V 18. stoletju se vodilna vloga evropske glasbe prenese iz Italije k Nemcem, pri katerih se posebno vidno uveljavijo dunajski klasiki Haydn, Mozart in Beethoven. Ne moremo reči, da bi bila doba klasikov v odločilni meri vplivala na razvoj petja. Čeprav so mojstri pisali tudi vokalne skladbe, je bilo vendar njihovo glavno torišče instrumentalna glasba. Udarili so pa tudi vokalni glasbi klasičen pečat lepega, izkristaliziranega sloga. Omembe vredno pa je, da je ravno v dobi klasikov cerkvena glasba zelo nazadovala, v prvi vrsti seveda petje. Temu se ni čuditi, če ocenimo v svetovno nazornem pogledu tedanjo dobo, ki je bila zaradi racionalističnega mišljenja Cerkvi tuja in celo naravnost sovražna. Zato so tudi cerkvene skladbe te dobe malo primerne verskemu čustvovanju in ne ustrezajo cerkvenim zahtevam. Vpliv svetne glasbe na cerkveno je pa vendarle tako velik, da se ga ni mogla čisto otresti do danes, četudi ga je cecilijansko gibanje močno omejilo.

Vokalna glasba je v svojem razvoju doživela pomembno stopnjo z uveljavljanjem pristne, v našo dobo segajoče pesemske oblike, ki jo je utrdila romantična doba z Nemcem Schubertom na čelu. Schubert je stvaritelj nove oblike pevskega udejstvovanja s tem, da je postavil temelje pesmi (izraz je razumeti v glasbenem smislu) in v življenje poklical umetno pesem. Medtem ko je Schubert nenadkriljiv mojster melodije, ki jo prisoja pevskega glasu, spremljavo pa uporablja bolj za akordično dopolnilo, izdeluje Schumann tudi spremljavo samostojno. Od njune dobe dalje živi pesemska oblika za en glas in spremljavo (s klavirjem, orkestrom itd.) nepretrgano do sedanjosti. Tudi cerkveni prag je prestopila.

Sicer se od srede 19. stoletja dalje ni v razvoju vokalne glasbe zgodilo nič pomembnega. Italijanska opera je v novoromantiku R. Wagnerju našla svojevrstnega oblikovalca, ki je premaknil glasbeno težišče s pevske plasti v orkester in spet uvedel govorjeno petje (Sprechgesang). Vzporedno z instrumentalno glasbo se je stilno razvijala tudi vokalna, ki je zlasti zaživela, ko so pričeli v drugi polovici minulega stoletja ustanavljati svetne pevske zборе in prirejati pevske nastope tudi izven večjih mest (pri Nemcih

»Liedertafel«, pri nas čitalniška doba) in tako svetno pevsko umetnost približali širokim ljudskim plastem. Vzporedno se je tudi cerkveno petje stopnjema dvigalo, ves čas pod močnim vplivom svetnega. Šele nastop cecilijanskega gibanja je temu vplivu postavil neke mejnike, ki so postali temeljni kamni preporoda cerkvene glasbe, ko je papež Pij X. v okrožnici ali Motu proprio cecilijansko stremljenje podprl in mu določil nedvoumne osnove.

Danes stojimo v svetni vokalni glasbi spet ob prelomu. Tudi o cerkveni se zdi, da bo treba sedanjo smer okreniti in iskati vzorov za novo, moderno ustvarjanje pristnega religioznega petja v koralnih melodijah, obdelanih po vzoru Palestrine in njegovih sodobnikov, ne da bi pri tem zametavali pristne narodne elemente v izdelavi in glasbene pridobitve novega časa.

Svetna vokalna glasba zapravlja svoje sile deloma v plehkem zamorskem jazzu, ki ga krepko širita gramofon in film, deloma pa je zajadrala v tako velike tehniške težave, da jih komaj najboljši pevci in zbori zmagujejo. Poleg tega vrednost modernih vokalnih del komaj krije ali pa celó ne krije velikih žrtev, ki jih zahteva od pevcev.¹ Na obzorju vstaja četrtinski sistem, ki bo, če se uveljavi, postavil vokalno glasbo pred nepremostljive intonačne težave in ji onemogočil razvoj. Upajmo, da bo iz sedanjega, ne samo razveseljivega vrenja in trenja, polnega zmede in nejasnosti, vstala nova vokalna glasba, ki ji bo pokazal smer in pot nov glasbeni genij, ki bo vtisnil dobi pečat svoje umetnosti.

(V drugo naprej.)

NAŠE SLIKE

K Žmitkovim akvareloom. V letošnji tretji številki smo z življenjepisom pokojnega slikarja Petra Žmitka objavili tudi več njegovih del. Obljubili smo, da nekaj reprodukcij še prinesemo. Iz umetnikove zapuščine smo izbrali še nekatere akvarelne slike starih kmečkih hiš. Danes objavljamo dvoje bohinijskih hiš, in sicer hišo št. 29 iz Stare Fužine, ki je dober zgled gorenjske oziroma bohinijske domače arhitekture. Stene so gladke, pobeljene, med okni okrašene s pisanimi svetniškimi slikami v ornamentalnih okvirih. Gornji del stavbe je lesen, streha krita s škodlami. — Tudi druga hiša iz Stare Fužine z značilno gorenjsko kapelico je lepa priča domačega stavbarstva. Zanimiv je pod slemenom leseni hodnik. Člen ponavljajočega se izrezanega okrasja je slikar narisal zraven slike. — V današnjih časih mlajši pač že ne bodo več poznali starodavne »leve«, kakor nam jo kaže Žmitkova risba. To je bila preprosta prezračevalna naprava, kakor jo je imela nekdanj v tej ali drugi obliki domala vsaka gorenjska kmečka hiša. V našem primeru je leva izdelana v obliki štirioglatega lesenega lija, ki sega iz hiše (sobe) v podstrešje. Imeli so jo za odvajanje dima, ki so ga razširjale oljene leščerbe ali celó trske, kakršne so v starih časih naši predniki po vaseh uporabljali za razsvetljavo. — Oba akvarela sta dobro in prav živahno naslikana in tudi v barvah še zelo sveža. Prvi

¹ Živimo v znamenju filmskega prepevanja, kjer svet uživa lepo in nelepo petje peščice svetovno priznanih pevcev in igralcev, ki je po večini z umetniškega stališča dovolj plehko, da ubija v sedanjem rodu čut za resno, globoko glasbeno umetnost.

je datiran, je iz leta 1907; drugi bo pa najbrž iz istega časa, prav tako kakor risba.

Še nekaj Maleševih del. Ko smo v predzadnji številki objavili poročilo o »Sencah«, lepo opremljeni zbirki lesorezov Mihe Maleša, smo prinesli tudi izbor njegovih del. Danes objavljamo še nekatera. Prepričani smo, da bodo tudi ta bralcem, ki Maleša iz našega lista tako že dobro poznajo, prav všeč.

Božidar Jakac: Damski portret. Jakca smo zadnjič predstavili občinstvu z nekaterimi najznačilnejšimi deli iz zadnjih let. Danes objavljamo še veliki oljen portret mlade dame. Delo je dokaz veliko oblikovne dovršenosti umetnika, le žal, da enobarvna reprodukcija le močno nepopolno podaja izvirnik, zlasti še njegove barvne vrednote. Tudi to delo, ki je prav iz zadnje dobe, kaže Jakca kot portretista s svojiskim značajem in velikim okusom.

Francè Gorše: Stritarjev relief. Prvo nedeljo v juliju bodo vzdali ob stoletnici rojstva pisatelja Josipa Stritarja v njegovi rodni vasi blizu Velikih Lašč spominski relief, katerega je izdelal kipar Francè Gorše. Relief je iz tirolskega belega marmorja (Laas), širok približno 60 cm, visok 70 cm. Portret je dobro pogojen in kaže pesnika v zreli moški dobi. — Od istega kiparja, ki je našim bralcem po mnogih reprodukcijah že prav dobro znan, je tudi hudomušna skupina Vinski bratci. Predstavlja troje groteskno podanih veseljakov, ki objeti in veselo razposajeni prepevaje korakajo v svet.

Mira Pregelj: Dekle. Od te nadarjene mlade slikarice je naš list objavil lani reprodukcijo slike, ki je bila razstavljena na lanski pomladni razstavi v Jakopičevem paviljonu. Današnja reprodukcija kaže delo, ki je že nekaj let staro in ki predstavlja slikarico kot dobro portretistinja. O priliki bomo skušali o Miri Pregeljevi poročati kaj več in objaviti izbor njenih najznačilnejših del.

K. D.

NOVE KNJIGE

Pirhi. Zbirka bolgarske mladinske proze. Sestavil in iz bolgarščine prevedel Tone Potokar. Izdala Mladinska matica v Ljubljani 1936. Tiskala Učiteljska tiskarna. — Pred dvema letoma je prevedel v srbsčino dr. Nikola Mirković »Sodobne bolgarske pripovedke«. Za Slovence pa je vlogo posredovalca prevzel Tone Potokar, ki živi zdaj kot načelnik železniške postaje v Vlakčanih v Macedoniji in ki ga poznamo po vestnih poročilih in prevodih; vprav on je najmarljivejši srednik med našim in srbskim ter bolgarskim slovom. — Pričujoči izbor bolgarske mladinske proze vsebuje pravljice, basni, legende in mladinske črtice. Marsikje je v njih jedka karakterizacija in hudomušna, včasih tudi ostra socialna satira. Pri nekaterih pa za globljim smislom ne smeš vrtati, zakaj domišljija ustvarja po svoje, posebno pri mladinskem slovu. Zbral je Potokar ena in dvajset pisateljev, mnogi med njimi so nam Slovencem po imenu že znani iz časopisja in obiska bolgarskega Pena. Najboljša v vsej zbirki je pač legenda »Najlepše« mladega Angela Karaljičeva. »Strašen praznik« Dore Gabe naj bi bil pa odpadel, ker je le opis požara brez prave epike. — Srečna je bila misel, da je izdajateljica dala vsako zgodbo ilustrirati drugemu slikarju. Šest in dvajset

slovenskih slikarjev je prispevalo, vsak po dve vinjeti in eno večjo sliko. Največ svojega in največ otroško naivnega so vložili v svoje ilustracije Elko Justin, Hinko Smrekar, Slavko Pengov, Rajko Slapernik, Maksim Gaspari, Tine Kos, Fran Mihelič, Janko Omanen in slednjič Trpin s svojo lepo naslovno sliko. — Ko bereš to knjigo, znova spoznaš, kako blizu smo si z Bolgari po duhu. Preprostost njihove mladinske literature naj bi pa bila mladinskim pisateljem za zgled. Potrebno je, da preskrbimo še več prevodov iz bolgarščine v slovenščino. J. P.

Dr. Andrej Gosar: Kolektivizem? Sodobna vprašanja, I. zvezek. Založila Družba sv. Mohorja v Celju. 1956. Str. 122. — Podjetna Mohorjeva družba je pričela s to knjižico novo knjižno zbirko, nazvano »Sodobna vprašanja«. Prvi zvezek nove zbirke pač brez dvoma ustreza temu naslovu. Obsega troje predavanj, ki jih je imel dr. Gosar letos na spomlad v okrilju Slovenskega katoliškega akademskega starešinstva v Ljubljani in v Mariboru in ki so tu zdaj zlit v lepo organsko enoto kot trije sestavni deli spisa. V prvem delu avtor opisuje, kako se naša doba razvija v vseh svojih pojavih, družabnih, gospodarskih in idejnih, v izrazito kolektivistično smer, tako da se zdi, »da je vsaj skrajnemu individualizmu v modernem življenju za vedno odklenkalo«. V drugem delu pa, ki je najvažnejši, nam odgrinja problematiko kolektivizma, nove gospodarske in družabne oblike, ki si od nje premnogi toliko obetajo in ki jo uresničuje ruski boljševizem. Pri tem pušča dr. Gosar svetovno nazorno plat kolektivizma ob strani in obrača vso svojo pozornost nanj samo s stališča gospodarstvenika. To je izhodišče, ki je dostopno vsakomur, tudi integralnemu komunistu. In do kakih zaključkov prihaja Gosarjeva študija? Do tega, da kolektivizem ni sposoben zadovoljivo rešiti gospodarskih problemov. »Vsi problemi narodno gospodarskega vodstva in modernega meznega oziroma službenega razmerja ostanejo v kolektivističnem sestavu v bistvu enaki in enako pereči kot v svobodnem kapitalističnem gospodarstvu.« To je osrednji izsledok vse Gosarjeve kritike kolektivizma. V tretjem delu skuša avtor odgovoriti na vprašanje: »V čem je rešitev?« In odgovarja: Niti v individualizmu niti v kolektivizmu, ampak nekje sredi med tema dvema skrajnostima. Ta sredina pa ni nikak kompromis. Pot do take družbe pa ni revolucija, ampak »podrobno, smotrno pa vztrajno in žilavo delo«. Ime odličnega znanstvenika jamči, da je knjiga resna, objektivna. Avtor in založnica sta storila veliko uslugo vsem, ki želijo dobiti kratek in zanesljiv odgovor na vprašanje, kaj naj sodijo o kolektivizmu. Ker je pisana v lahko umljivem, lepem jeziku, naj se razširi tudi med delavstvo in v prosvetna društva po deželi in v mestu! Dr. J. A.

Viktor Kragl: Zgodovinski drobci župnije Tržič. 1956. Založil župni urad v Tržiču ob proslavi stoletnice posvetitve tržiške župne cerkve Marijinega oznanjenja. Str. VI + 460 s podrobnim načrtom Tržiča po katastrski mapi in s številnimi reprodukcijami slik. — Vse delo priča o silni in vztrajni marljivosti, s katero je avtor nabiral na vseh straneh razne zgodovinske drobtine, ki se tičejo Tržiča. Neizmerno dolgotrajnega truda je v knjigi. Žal le, da knjiga ni temeljito zgodovinska, s čimer bi vse te drobce povezala v celoto. — Po kratkem obrisu zemljepisnega položaja

podaja avtor najprej ob naštevanju posameznih hiš kratek pregled njihovih lastnikov in njih družinsko kroniko. Sledi kratek obris razvoja zemljiških gospodarstev v Tržiču, kjer je pritegnjeno med vire tudi listinsko gradivo. Nato opisuje zgodovino raznih tržiških cerkv in kratko očrta življenjepise vseh, ki so s temi v zvezi. Po tem orisu avtor v podobnem slogu na široko navaja življenjepise tržiških učiteljev iz najrazličnejših šol, zdravnikov, sodnikov, davkarjev itd. Zanimivejša sta oddelka o razvoju tržiške obrti in o vojnih stiskah. Vmes so nanizani zopet razni življenjepisi (n.pr. »Domačinov, ki so študirali«) in statistika, zadnji oddelek »Domače iveri« bi pa spadal bolj v narodopisen zbornik. Prave zgodovine Tržiča je v delu malo. To je bolj skrbno nabrano gradivo, ki pa še čaka svojega mojstra. Različni problemi (kolonizacija, razmerje med zemljiškimi gosposkami, cerkvena organizacija itd.) so ostali nenačeti, preobilo biografsko gradivo ovira pregled. Slik je skoro preveč. — Za tržiške domačine pa bo knjiga vedno ljubo in dragoceno berilo. B. G.

Paul Keller: Hagarin sin. Prvi del. Krekove knjižnice osemnajsti zvezek. Prevedel profesor Franc Omerza. Izdala Delavska založba 1955. — Med založbami, ki skrbijo za slovensko knjigo, je Delavska založba najskromnejša, najtišja, skoraj pretiha, čeprav je s svojimi osemnajstimi knjigami podala mnogo več kot marsikatera druga s kričečo reklamo. Zadnje čase se je v izbiri programa nekoliko odmaknila od izrazito delavskega življenja. Če ji je to kaj v škodo, ne vem, v umetniškem pogledu gotovo ne. To pot je izdala povest katoliškega pisatelja Paula Kellerja, čigar dela v slovenščini (v Cirilovi knjižnici, Jugoslovanski knjigarni) že imamo in je torej nekoliko že znan. Kot vse druge njegove knjige je tudi ta pisana z jasnimi izrazom, prijetno in domačnostno, čeprav stoji v ozadju zgodbe tragedija nezakonske matere, ki je poginila na cesti. Na sinu Robertu naj se krivica popravi. Fant pride k svojemu očetu, katerega pa ne pozna. Služi pri njem in ga spominja na storjeni greh kot grizochi črv težke vesti. Po svetopisemskem motivu napisana povest blaži človeka s svojo vedrino, globoko vernostjo in zaupanjem v Boga. Zaradi krepko opisanih značajev, kot so zlasti zdravnik Friedlieb in oče Gottlieb ter Lora, se bo ta močna ljudska povest ljudem priljubila. Prevod je dober. Platnice in ovitek je okusno opremil slikar grafik E. Justin, tako da je založba tudi v zunanji opremljenosti pokazala napredek. V. W.

Paul Keller: Hagarin sin. Drugi del. — **Med mejaši.** Povest s šlezjskih gora. Prevedel in priredil profesor Franc Omerza. Krekove knjižnice 19. zvezek. Izdala Delavska založba v Ljubljani 1956. — Spričujočo knjigo je zaključena Kellerjeva povest. Pričenja pa se v isti knjigi in z istim štetjem strani druga povest istega pisatelja Med mejaši. Tega načina objave, zlasti pa, da je povest prekinjena sredi poglavja, ni mogoče odobravati. O drugi povesti sami pa bo mogoče spregovoriti, ko bo izšla v celoti. V. N.

Izbor prekmurske književnosti. Priredil prof. V. Novak. Str. 82. Cvetje iz domačih in tujih logov, zv. 9. — **Josip Jurčič, Deseti brat.** Priredil France Koblar. Str. 386. Cvetje iz domačih in tujih logov, zvezek 10. Izdaja Družba sv. Mohorja v Celju. — Pred kratkim

je Mladika prinesla oceno zbornika Slovenska krajina, kjer je bila podana v člankih celotna podoba te pokrajine. V pričujočem izboru, ki ga je priredil isti urednik, pa je podano samo književno prizadevanje in delo te deželice na slovenskem severu. Urednik podaja v uvodu najprej oznako prekmurskega narečja, potem pa govori o vzniku ter rasti te lokalne književnosti ter končno o posameznih pisateljih. Uvodu sledi izbor iz del prekmurskih pisateljev. Knjiga je v vrsti Cvetja vsekakor najbolj izreden in nenavaden pojav, ker smo z njo dobili prvič v dostopni obliki nekaj zgledov iz prekmurskih literarnih del, ki smo jih doslej poznali večinoma le posredno ali samo iz literarnih zgodovin. Škoda, da ni urednik podal nekaj pregleda o sedanjem stanju tega provincialnega slovstva. Na vsak način bi bilo silno zanimivo, imeti v knjigi tudi nekaj zgledov prekmurske narodne pesmi, dalje pa tudi umetne poezije Pavla Avgusta, ko je pisal v dialektu, ter nekaj proze Miška Kranjca, ki je po prekmurskih časopisih pisal tudi v narečju. S tem bi bila knjiga nekako organsko zaključena. S filološkega stališča bi bilo vsekakor izredno zanimivo poudariti nenavadno sorodnost prekmurskega besednega zaklada z zapadno slovanskimi jeziki (češkim in slovaškim). Knjižica, taka kot je, bo zlasti prav prišla literarnim historikom in jezikoslovcem, zabavna pa ni, ker ni zabavi namenjena. — Deseti zvezek Cvetja prinaša Jurčičevega Desetega brata v Koblarjevi prireditvi in z njegovim uvodom. Je to doslej najobširnejši zvezek Cvetja in predstavlja pravi kamen, na katerem bo mogoče trdno postaviti nadaljnjo desetko zvezkov Cvetja. S tem smo dobili novo izdajo tega najbolj popularnega in najpomembnejšega Jurčičevega romana in enega najbolj zanimivih slovenskih romanov sploh. Ker je bila doslej izdaja na razpolago le v dragih Jurčičevih Zbranih spisih, je nad vse hvalevredno, da ga je objavilo Cvetje. Brez dvoma je to eden najlepših zvezkov Cvetja, posebno še radi Koblarjevega zelo obširnega uvoda (40 strani), ki je od uvodov v dosedanje zvezke Cvetja najboljši, obenem pa doslej najboljši razbor tega Jurčičevega romana v naši literarni esejistiki. Kritik podaja tu najprej zgodovino postanka ter snov in zgodbo romana. Nato razpravlja o različnih načinih pisateljevega oblikovanja povesti, s čimer podaja lep in zanimiv kos poetike ter razbere v romanu Jurčičev način pripovedovanja. Preko oznake oseb in nastopajočih slojev začrta miselne in oblikovne osnove romana, ki ga radi Jurčičevega prizadevanja, podati tudi časovno ozračje določene slovenske dobe v njeni družabni polnosti in izrazitosti, označuje Koblar kot naš prvi družabni roman. Novost je v uvodu odstavek o romantični ironiji ter ocena Scottovega vpliva na Jurčičevo tvorbo. Po tem obširnem in zrelem uvodu dobimo vpogled prav v srce te naše povesti, posebno v način, kako pisatelj povest gradi. Odkrijejo se nam zanimivosti te knjige, ki je bila namenjena izobražencem, pa je v svoj okvir objela vso pisano družbo slovenskega podeželja in v svojem slogu združila toliko različnih literarnih elementov. Deseti brat bo v tej priredbi in s tem uvodom postal zopet eden najbolj zanimivih in najbolj branih romanov. Zasluži, da pride med najširše vrste bralcev.

V.S.

Joža Likovič

PRELJUBO VESELJE

Poslednje svetinje so se utrnile iz naročja sv. Marjete, letele preko barskih strženov in dogorele nekje v veselstvu kakor žrtve, iz katerih bo vzniklo poletno jutro. Vso noč je migotal zlati poprh, šele pred danico so minile ognjene skrivnosti julijske noči. Jasne zvezde so pobledele in prešle. Morda bi komaj nedolžni otročiči našli sled za mrakom, ki so jo zabrisali angeli po naročilu Stvarnika.

Bog je končal veličastni molk in se nam vnovič približal ter razodel svoje milostno obličje v tisočerihih stvarih, v katere je dahnil svojo ljubezen; tudi naša družina je bila deležna v tem jutru posebne milosti. Bog je položil v bitje naše Marije novo presenečenje, zaradi katerega je postala še bolj ljubka. Komaj se je prebudila, že sem začutil njen pogled. — Tako gre žarek jutranje zarje preko spečih livad in prekali sanjavo tišino s srebrnim bleskom. Nekje cvrkatne ptiček, dvigne glavico in prisluhne; kaplja rose kane izpod lista, češmilje odpre cvetne čaše, da sladkobno zadehti ob mejici. Tako zazvené prvi jutranji klici kakor ubrana piščal in se dotaknejo tudi naših oken, kjer se srečajo z nežnimi glaski naše male, s katero uživamo preljubo veselje.

To jutro smo prvokrat poskusili, da bi Marija pasla kravico; tako pravimo, kadar položimo dete na obrazek, da poskuša kobacati in razgibati telo. To so prve igre z detetom, tako preproste, a vendar nenavadne in nepozabne, kakor jih zmore človek le v svojih detinskih letih. Saj ne gre za nobeno navihanost, zvitost ali preračunjeno tekmo! To je komaj malo junaštvo, ki ga zmore polletno dete. Trije, štirje gibi, dvoje rožnih dlani, to znači prebujenje nedolžnega veselja. Marija je bila pri tem dobre volje, radovedno se je ozirala po blazini, ko ji je žena razvijala ročice in životeke. S polglasnim gruljenjem naju je priganjala, da ji vnovič posvetiva vso skrb in ljubezen. Ko sva jo

varno položila na obrazek, nikakor ni mogla dvigniti glave. Zdelo se mi je kakor zaspala mravlja, ki previdno otipava okolico. Končno se ji je za hip posrečilo, da je okrenila glavo in naju po strani pogledala; toda pri tem je namrščila očke, kot bi nama očitala, čemu počenjamo z njo take norčije. Nato je nagubala čelo, vratek se ji je usločil, kakor da si nalaga nezno breme, že se je uprla... Toda zaman! Ne gre, kar ne gre! Pomagala si je z nožicami, vedno bolj je bila neokretna, kakor da čuti, da jo opazuje in se ji smejeva.

Preljubo veselje! Dete je bilo nerodno, a zato tako ljubko. Borna ped življenja se mu je odprla pred začudenimi očmi, pa si ni moglo pomagati. Končno je omagalo in se prevrnilo kakor brezčutna igrača. Žena je prestrašeno kriknila. Zamerljiv jok se je utrgal iz dna otročjega srca. Kako tudi ne! Saj se je dete nama zaupalo, pa sva se zagledala v njegove prve kretnje in nisva opazila njegove nenadne zadrege, da bi mu prišla na pomoč. Ubogo dete, kako si bilo krotko in potrpežljivo! To so bili tvoji prvi gibi, negotovi in težki. Še težji bodo tvoji prvi koraki v življenje, čeprav ti bo pot nastlana s cvetjem. Kako pa ti bo šele med tujimi, mrzlimi ljudmi!

Še nekaj juter, še nekaj nepozabnih prizorov, ki se morejo odigrati samo v zibelki; to je preprost otrokov raj, bel in razsežen. Celó odrasli se zgublamo vanj in se neradi vračamo v sivo vsakdanjost. Prijazna lastovičja družina sluti našo srečo. Tam živahen ščebet, pri nas smeh in otrokovo gruljenje.

Naša srca v juliju! To je majčken, bel svet, ki se spočne v bistrih zarjeh; bojim se, da bi se odkrnil le za neznatno malenkost. Zdi se mi, da se pogubi dragocena drobtina, če potoči Marija solzo, ki je ne morem prestreči. Nekatere zvoni danove; sosedov petelin se krepko oglašja in jadrno spreha okoli domačije. Ko odgrnem nekoliko zastor, se mi dozdeva, da so stopila drevesa na prste in se radovedno ozirajo v naša okna; bezeg proži svoje dehteče dlani, rad bi se približal in pogledal k nam. Tudi sonce venomer pogleduje po strani in skuša razodeti naš raj. Toda naj ostane vse prikrito za belimi zavesami; v njihovih mehkih gubah se skrivajo naši pomenki in kramljanje, solze, radost in naše preljubo veselje: mala Marija!

Krista Hafner

BEG Z DEŽELE

ŽENA NA VASI.

2. V Hercegovini.

O življenju in delu žene v Bosni in Hercegovini mi piše inspektor Dolenc, ki je več let služboval v Mostarju, tole:

Zadovoljite se s tem, kar sem doživel sam in kar mi je pripovedovala gospa dr. Prenjeva, soproga predsednika upravnega sodišča v p., ki živi v Bosni, bolj Hercegovini že od leta 1903. Prišla je torej v te kraje, ko je bila avstrijska okupacija trajala šele pet in dvaset let in so bili sledovi nekdanjega položaja žene še mnogo bolj vidni kakor so danes.

Pri nas v Sloveniji podpira žena hiši tri ogle. Isto lahko trdimo tudi za Bosno in Hercegovino, mogoče še v večji meri kot za naše kraje. Tudi tukaj žena kuha, kakor pač zna, pere, se trudi z otroki, tke in šiva, da

popolnoma obleče sebe, moža in otroke. (Seveda moram reči, da kupuje tudi tukaj prebivalstvo od leta do leta več blaga za obleko v trgovini; vendar nosijo hercegovski kmetje še dandanes skoro izključno obleko iz volne, ki jo je žena spredla, stkala in iz nje sešila obleko.) Pridna je tako, da prede tudi po poti, če gre v mesto, prede na paši, vsak trenutek izrabi za delo. V dragocenih preprogah, ki jih tkó zlasti muslimanke, na primer v Gackem, so skriti meseci vztrajnega, potrpežljivega dela, izvršenega z velikim smislom za lepoto. Tudi tukaj dela žena na polju in če greste v Kotor, se vam bodo smilile ženske, ki bodo prenašale s črnogorskih brd na hrbtu težke butare suhljadi ter jo prodajale na trgu. Žensk s takim tovorom sem videl obilo, moškega — nobenega. O tukajšnji ženi velja torej skoraj vse, kar pravi sveto pismo o »močni ženi« (Preg 31, 10—31).

Nekaj pa o tukajšnji ženi ne velja ali pa vsaj pred nedavnim časom še ni veljalo. O svetopisemski močni ženi beremo, da je kupila njivo in da je z zaslužkom svojih rok zasadila vinograd; da prodaja platno in pasove Kananejcu. Če vzamete dobo pred dobrimi dvajsetimi leti, tukajšnja muslimanka namreč še ni poznala — denarja. O tem mi je povedala gospa dr. Prenjeva:

»Ko je zadivjala svetovna vojska, sem bila v Sarajevu. Moški so odšli k vojakom, žene so pa dobivale podporo. In takrat se mi je v prvih mesecih svetovne vojske dogodilo ne enkrat, ampak skoraj vsak dan, da so me muslimanke prosile, naj jim — seštejem denar. Dobile so bile podporo na davkariji, a često niso poznale niti enega novca. Zavijale so denar v robec in v trgovini ponudile trgovcu vse, češ, vzemi sam, kolikor sem dolžna.«

Ta mala zgodbica nam pove več kakor dolgo pripovedovanje, kako silno so bile ženske zapuščene in zanemarjene in kako niso niti od daleč uživale tistega ugleda, ki bi jim pripadal po njihovem pomenu za hišo. Delale so vse, v gospodarstvu pa niso imele nobene besede. Prodajal in kupoval je samo mož. Pri nas je težko dobiti osemletnega otroka, ki bi ne poznal denarja, v Sarajevu pa so odrasle muslimanke morale klicati drugoverke na pomoč, da so jim štele denar.

Jasno je, da so se med vojsko tudi muslimanke pod pritiskom razmer naučile poznati denar, kupovati in prodajati, a s kakimi težavami in s kakimi izgubami je bilo to zvezano!

Gospa dr. Prenjeva je hotela pred vojsko v Mostarju kupiti od bogate pravoslavne gospe nekaj vrtnih pridelkov, pa gospa ni vedela za nobeno ceno. Vse denarne posle je opravljal samo mož. In še danes dobite marsikje na jugovzhodu na trgu za živila može s košarico v roki, ki kupujejo meso, zelenjavo, sadje, kakor bi ženske temu poslu ne bile kos.

A tudi pri katoličanih po deželi v Hercegovini ženska nima tistega ugleda kakor v zapadni Evropi. V jeseni 1934 sem bil v mostarski okolici na veselici, ki so jo priredili v korist zgradbe nove cerkve. Veselili so se samo moški, ženske so pa stale od daleč v gručah, gledale veselico in požirale sline.

Umrli nam je šolski sluga, musliman. Za pogrebom so šli samo moški. Ženske pri muslimanih gredó v džamijo samo izjemoma. Redni molilci so samo moški. Skoraj bi rekel: prav narobe kakor pri katoličanih.

Tak je položaj žene v Hercegovini.

3. V Macedoniji.

O družinah in gospodarskih odnosih v Macedoniji nam sporoča Mara Husova:

V Macedoniji je gospodar v hiši mož. Če je družina velika, to se pravi, če živé v zadrugi, je starešina najstarejši moški član zadruge. Recimo: zakonski par ima tri ali več sinov. Vsi sinovi se oženijo in ostanejo na domu ali, kakor tu pravijo, na očetovini. Vsi sinovi imajo po več otrok. Taka družina je zadruga. Takšno življenje je bilo prej običajno, zdaj pa izginja.

Najstarejša ženska v hiši ima nad vsem ženskim članstvom popolno oblast. Njej se morajo vse ženske v hiši brez ugovora pokoriti.

Družinska mati odreja delo v hiši. Po navadi odredi za to posebno žensko, ki se imenuje reduša. Ta opravlja po navadi gospodinjstvo osem dni. Njo zamenj mlajša snaha, nato pa se vrsté vse ostale žene druga za drugo (odtod ime reduša, ker se žene v zadrugi vrstijo pri delu po redu, po vrsti).

Reduša ima za časa svojega gospodinjstva tale dela: pospravlja hišo, kuha in pere, nadzoruje otroke, skrbi za govedo, za molžo, za krmljenje prašičev in perutnine. Ker je kuha zelo skromna in preprosta, je ne zamudi preveč. Največ časa ji vzame peka kruha. Macedonski kmetje se hranijo največ s suhim kruhom, papriko, čebulo, česnom in sirom.

Pospravljanje hiše je omejeno na pometanje. Temeljito čiščenje pride v poštev dvakrat v letu: o božiču in veliki noči. Ribanja skoraj ni, ker so tla skoraj po vseh kmečkih hišah še vedno samo steptana zemlja.

Prašiči se pasejo sami. Le proti jeseni jim dodajo žita, da se zdebelijo. Pranje obleke pa je težka zadeva. Vsa njihova obleka je po navadi iz domačega platna. Srajca, ki je obenem tudi vrhnja obleka, mora biti v nedeljo snežnobela. Nad srajco nosijo ženske krajšo ali daljšo jopo iz domačega sukna. Prepasane pa so z domačim predpasnikom, ki je včasih umetniško vezen v lepem skladu barv. Zlasti rokavi, prsi in podšivi so tudi na srajci umetno vezeni.

Kuhinjska in jedilna posoda je kaj skromna. Reduša nosi hrano delavcem na polje in skrbi, da so vsi člani zadruge z ovčarjem vred preskrbljeni z njo.

Vse ženske razen reduše delajo na polju. To se začne že v jutranjem mraku in se tudi v mraku na večer konča. V žensko področje spadajo vsa poljska dela razen oranja in pripravljanja drv.

Pogosto se dogajajo porodi kar na polju. Sama sem na svojih potih nekajkrat srečala tako mater, ki je hitela domov, noseč v volnenem predpasniku novorojenega zemljana.

V družini sami je macedonska kmetica enakovreden član. Izven tega kroga pa je skoraj brezpravna.

Nevesta se po nekaterih krajih kupuje (okraj morihovski), po nekaterih pa mora prinesiti doto k hiši (del zapadne Macedonije). Nevestina cena raste in pada po njenih lastnostih. Prednost imajo telesne vrline, n. pr. da je dobro in lepo zrasla, da je zdrava in močna. Ravna se pa tudi po krvi, to se pravi po glasu in imovinskem stanju družine, h kateri pripada. Doto je kovan denar, navadno cekini, ki jih nosi dekle nanzane okoli vratu, po lasih in po obleki. Včasih je denar mešan. Poleg cekina je uvezena srebrna krona, nikljev groš in bakren sold. Čim bogatejša je družina, tem bolj zveni denar na mlademu dekletu.

O poroki odločajo izključno le starši. Nevesta in ženin nimata nobene besede in prav pogosto se zgodi, da se bodoča zakonca spoznata šele pred oltarjem. Kljub temu pa je macedonsko kmečko ljudstvo v spolnem življenju strogo moralno. Ločitve zakona macedonska vas ne pozna. Zgodijo se tu pa tam »otmice«, to se pravi, da fant dekle ukrade, ali da dekle samo zbeži na dom svojega izvoljenca, vendar so taki primeri zelo redki.

Macedonsko kmetico ceni mož in vsa družina po številu otrok. Čim več otrok ima, tem višja je njena cena. Največja nesreča je po njih mišljenju, če žena sploh nima otrok. Macedonska žena se v vsem pokori možu, le v družinskih posvetih ima tudi ona svoj glas, ki tudi odločuje. Če mož umrje, je pokorna tastu. Če tudi ta umrje, je ona gospodar v hiši in vsi moški in ženski člani družine se morajo pokoriti njej. Izven domače hiše macedonska žena, tako kmetica kakor meščanka, mima besede. Njeno kraljestvo je njena družina in njeni otroci.

Poleti je macedonska kmetica preobložena s poljskim delom, pozimi pa se posveti izključno hiši in otrokom. V dolgih zimskih večerih veze in ustvarja mojstrske vezenine za svojo obleko in za obleke svojih otrok. Dekleta in mlajše žene ob teh večerih vezejo, starejše pa predejo in tkó. Včasih vezejo eno samo srajco po več zim. A ko je končana, je ta vezenina ena sama prelepa pesem mešanih barv in lepih vzorcev. Moški pozimi pripravljajo drva ali žgó oglje.

Če je zima le predolga, se zbirajo vsi doma. Okoli ognjišča sedé in si pripovedujejo lepe pravljice, ali pojejo mehke narodne pesmi.

Le redkokatera mlajših kmetic že zna brati in pisati. Pa tudi moški tega ne znajo. Zato se pri njih vse izroča ustno. Njihova žalost in njih veselje, mržnja in ljubezen pa se odraža v prelepih narodnih pesmih.

SLADOLED V PREHRANI

Pri presojanju živil glede njih vrednot za zdravje moramo gledati tudi na toplino. Toplina hrane namreč močno vpliva na občutek lakote, zato topla jedila hitreje in laže nasitijo kakor mrzla. To je omenjal že Aristotel, ki je rekel, da lakota stremi za trdim in toplim, žeja pa za tekočim in mrzlim.

Za stalno bi bila mrzla jedila v hrani manj prikladna kakor topla. Premrzle jedi so škodljive, prav tako pa tudi zelo vroče jedi, zato sta obe skrajni naspotji v hrani neprimerni. Mrzla jedila organizem tudi manj izrabi kakor topla. Razen tega pa prevroča ali mrzla hrana, če jo stalno uživamo, sčasoma poškoduje prebavne organe in more povzročiti v njem tudi nevarne nove tvorbe. Najprikladnejša so mlačna in hladna jedila ter pijače s sobno toplino.

Noben pameten človek ne prične obeda z ledeno-mrzlo jedjo ali pijačo, in to nagonsko, ne da bi vedel zakaj. Čisto drugače pa je, če uživamo kaj zelo mrzlega med kosilom ali po njem. Že od nekdaj je navada, da prinesemo za konec obeda na mizo mrzle jedi, kakor sadje, kompot ali mrzle sladice. Če je jed res mrzla, to je shlajena na ledu, se prileže še bolj. To jako dobro vedó in upoštevajo Španci. Vse sadje namreč prinesejo na mizo shlajeno, kar je posebno

važno za banane. Ker banana sama nima nobene kisline, ji manjka osvežujoči okus, ki ga ima drugo sadje. Pri zelo mrzli banani pa pomanjkanja kisline ne čutimo. O alkoholnih pijačah je dobro znano, da so zelo hladne najboljše, tople pa ne teknejo tako. Tudi likerji se priležejo le ledenomrzli. Zato po pravilno sestavljenem obedu lahko jemo tudi sladoled brez vsakršnih pomislekov.

Sladoled je pač ena izmed najbolj priljubljenih mrzlih slaščic, s katerimi postrežemo za konec obeda. Vendar sladoled ni samo slaščica in zato potrata ter nepotreben izdatek; tako mišljenje je napačno in površno. Sladoled je živilo in poživilo obenem. Seveda velja to samo za sladoled, napravljen iz dobrih in svežih sestavin, kakor mleka, smetane, jajc, sadnega soka, sladkorja ali medu, orehov, kave in začimb. Sladoled, ki je narejen iz raznih praškov in nadomestkov, ne spada semkaj, ker je malo vreden, dostikrat pa celo škodljiv, kakor vsi nadomestki. Tak izdelek kaj hitro spoznamo po nepristnem, praznem okusu. Majhna je tudi njegova hranilna vrednost, ker je komaj ena izmed sestavin pristna, n. pr. samo mleko ali samo sladkor.

Dober sladoled je zelo redilen, ker ima v sebi veliko sladkorja, maščobe in drugih hranilnih snovi. Zelo sladke, ledenomrzle jedi tudi prav lahko uživamo, tople pa se nam vobče hitro upró. Zelo nizka toplota namreč nekoliko skrije okus jedi, kar pogostoma opazujemo. To smo povedali že pri bananah, opazujemo pa tudi pri drugih jedeh. Slanina se nam mrzla ne zdi preslana, če pa jo pokusimo malo bolj toplo, nas moti slani okus. Pa tudi pri soljenem presnem maslu sol mnogo bolj občutimo, če uporabljamo toplega. Prav tako je s pogreto govejo juho. Toliko sladkorja, kolikor ga je v sladoledu, ne bi prenesli v nobeni drugi sladki jedi. Ako pokusimo kremo, preden napravimo iz nje sladoled, se nam zdi zoprno sladka; izdelan sladoled pa je izvrsten. Nasprotno pa prej zmrzla jed ni nič več tako okusna, ko se raztopi.

Sladoled pa ni redilen samo za zdrave ljudi, ampak so ga začeli upoštevati tudi v bolniški hrani. Posebno pripraven je, kadar se mora n. pr. bolnik močno zrediti. Kot redilno sredstvo sladoled še premalo upoštevamo. Toda ravno s to jedjo dovajamo hrani na zelo lahek način nekaterih hranilnih snovi v obilici. Sladke jedi večini dobro diše, razen nekaterim moškim, ki so si pokvarili okus s tobakom in alkoholom. Namesto da silimo bolnika z mesom in različnimi hranilnimi pripravki in mu s tem dovajamo preveč beljakovine, ki škoduje, mu s sladoledom lahko preskrbimo potrebne hranilne snovi v mnogo prikladnejši obliki in brez kvarnih posledic.

Poglejmo posamezne redilne snovi v sladoledu malo natančneje! Zelo veliko je sladkorja, ki je za bolniško hrano posebno primerna redilna snov, ker se hitro prebavi in takoj pride v tkivo in sokove kot gonilna snov. S smetano pa dovajamo mnogo maščobe. Mleko, jajca in orehi poskrbijo za beljakovino in deloma tudi za maščobo. V sladoledu tudi ne manjka še ostalih, zelo važnih redilnih snovi, t. j. rudninskih snovi in dopolnil. Te, za vsako zdravo hrano nujno potrebne snovi ima sladoled v obilni meri, če je narejen iz svežega presnega sadnega soka ali vsaj iz takega, ki ni bil preveč segret. Mraz tem dragocenim snovem v sadju ne škoduje; v drugih jedeh in pijačah,

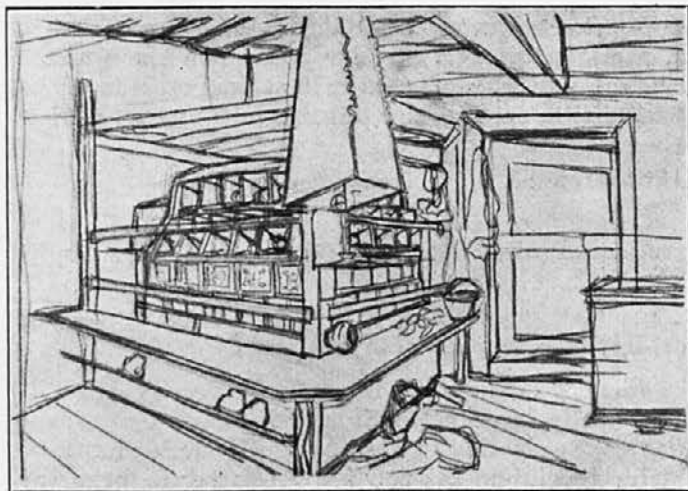
ki jih dolgo segrevamo, se deloma, včasih pa tudi popolnoma uničijo. Od omenjenih rudninskih snovi pa je posebno potrebna tista skupina, ki pušča po prebavi lugaste ostanke, to so lugotvorne rudninske snovi, ki jih mora biti več kakor kislinotvornih, ako hočemo, da je naša hrana zdrava. Ta presežek lugotvornih snovi je potreben zato, da veže razne škodljive ostanke presnavljanja, ki so zelo kvarni za zdravje, če jih ne odstranimo iz telesa. Razen zelenjadi pa je ravno sveže sadje pravi vir teh prepotrebnih snovi. Prav tako jih najdemo v svežem sadnem soku, ki ga uporabljamo za sladoled. Zato je to živilo in poživilo po mnenju nekaterih zdravnikov posebno primerno za bolnika z vročino; pri tej bolezni izgubi telo precej moči, obenem pa se tvorijo v njem snovi, ki jih odpravijo ravno lugotvorne rudninske snovi, posebno apno, ki ga dobimo s sadjem in mlekom. Sladoled, v katerem sta obe te živili, je naravnost dobrota za vročične bolnike, ki se ga navadno jako razveselijo. Smetana in rumenjaki pa dovajajo življenjsko važne lipide, ki so posebno potrebni živčnim celicam.

V vročem poletju, posebno v krajih, kjer je precejšna vročina, je sladoled krepčilo, ki laže in hitreje shladi kakor pijača. Sicer je znano, da zoper vročino z uspehom uporabljamo tudi vroče jedi in pijače, vendar vsakdo rajši seže po mrzlih ali ledenih. Sladoled in na ledu shlajene pijače škodujejo le, če niso dobro napravljene in če jih uživamo preveč ali na prazen želodec. Največkrat škoduje nezmernost, ne pa jed.

Iz povedanega je razvidno, da je sladoled izvrstno živilo, in to ne samo za zdrave, ampak tudi za bolnike, ako je narejen iz pristnih in svežih sestavin in če ga uživamo zmerno ob pravih prilikah. V bolniški hrani se dozda še ni uveljavil, četudi trdijo nekateri zdravniki, da odpira v bolniški hrani nove možnosti in pota. Dobro vemo, kako se ljudje bojé bolnice in bolniške hrane. Bolan človek, ki že tako nima pravega teka, sovraži hrano, ki mu jo je določil zdravnik in ki je dostikrat precej enolična. Zato se vsake spremembe razveseli, posebno sladoleda, če mu ga zdravnik dovoli.

Priprava sladoleda je v zadnjem času lahka stvar, ker so nam na razpolago najrazličnejši strojčki, pa tudi priprave, s katerimi to živilo ohranimo nespremenjeno dlje časa.

S. H.

Peter Žmitek: Prvotna oblika lesene leve v Bohinju.

KUHARICA

Kolerabna juha.

Dve debeli vrhnji kolerabi olupi, ju zreži na rezance in stresi v kozo, ki si v njej razgrela 5 dkg masti z nekaj kosci čebule. Ko se kolerabi zmehčata, ju potresi z žlico zelenega petršilja in žlico moke, dobro premešaj in zalij z dvema litroma kostne juhe ali juhe od svinjskega mesa ali pa kropa in kuhaj vse skupaj pol ure. Nato zmešaj v skledi 1 rumenjaka in zlij to juho med mešanjem v skledo.

Goveje meso, kuhano v juhi in omaki.

Razgrej v kozi 4 dkg prekajene, dobro sesekljane slanice in pusti, da nekoliko zarumeni. Potem prideni žlico zrezane čebule in ko je prav malo zarumenela, sesekljano sardelo in žlico zrezanega petršilja. V juhi kuhaj kakor navadno 50 do 70 dkg govejega mesa. Potem ga vzemi iz juhe, ga povaljaj po obeh straneh v moki, položi v kozo in praži nekaj minut. Nato prideni ščep kumne in popra, prilij zajemalko juhe in žlico kisle smetane. Ko vse skupaj še nekaj minut vre, zreži meso na poljubne kose, naloži na krožnik in precedi polivko nanj. Obloži meso z rižibiži ali čim enakim.

Kurji ragu.

Skuhaj kokoši ali piščanca vrat, peruti, želodec in jetra s koščkom korenja in korenino petršilja. Kuhano odberi od kosti in stresi v kozo, ki si v njej napravila redko prežganje iz žlice masti in moke. Nekajkrat premešaj, prideni kuhano in na kocke zrezljano korenje, $\frac{1}{4}$ l kuhanega graha z vodo vred; prilij nekaj juhe, ki si v njej kuhala kuretino, prideni vejico majarona, osoli in kuhaj vse skupaj še nekaj minut. Nazadnje prideni žlico vina in postavi z drobnjakovimi emoki, rezanci ali praženim rižem na mizo.

Češnjev kolač s pecilnim praškom.

Mešaj četrto ure 8 dkg surovega masla, 8 dkg sladkorja in 2 rumenjaka. Primešaj ščep cimeta, drobno zrezano lupino polovice limone, ščep soli, $\frac{1}{8}$ l mrzlega mleka, 10 dkg moke in vse dobro premešaj. Nazadnje rahlo primešaj sneg 2 beljakov, še 10 dkg moke in pol pecilnega praška. Stresi v dobro pomazano tortno pekačo. Po vrhu naloži češnje, ki si jim peclje in pečke odstranila, in speci. Kolač daj topel ali mrzel na mizo.

Kako ohranimo sveže češnje nekaj časa.

Češnje obesi za peclje, da se osuše, nato jih deni v velik kozarec, dobro zapri in zapečati ter zakoplji v zemljo.

Povidelj iz češenj ali češnjevo meso.

Vzemi 1 kg opranih in osušenih češenj, jim odstrani peclje in pečke in jih stresi v lonec ter prideni $\frac{1}{4}$ kg sladkorne sipe in košček vanilije ter kuhaj med vednim mešanjem tri četrti ure. Nazadnje primešaj noževno koščico salicila. Še gorko stresi v ogrete kozare in ohlajeno zaveži.

Sir z drobnjakom.

Mešaj 2 žlici kisle smetane, $\frac{1}{4}$ kg sira, nekoliko soli in žlico drobnjaka. Je zelo redilna jed za otroke, ako jim jo daš s črnim kruhom.

Pijača iz rabarbare.

Kuhaj 10 do 15 minut v litru zavrele vode 2 do 3 pesti olupljene in na kosce zrezane rabarbare, 2 žlici sladkorne sipe, skorjo cimeta in košček limonovega ali pomarančnega olupka (tudi posušen je dober). Ohlajeno precedi in postavi pijačo samo ali z vinom na mizo. Ostalo rabarbaro porabi za kompot.

Krušne rezine z gorčico.

Nareži prst debele kose črnega ali rženega kruha, na vsako rezino položi tanko rezino prekajene slanice, nekoliko posoli in namaži z gorčico.

Jagodova bovla.

Deni 10 dkg sladkornih kock v skledo, prideni $\frac{1}{4}$ l vode, liter belega vina in $\frac{1}{2}$ kg jagod. Pokrij in postavi na led ali v hladno klet za eno uro. Preden postaviš na mizo, prilij še kozarec radenske ali sodavice.

Višnjev liker.

Stresi v litrsko steklenico $\frac{1}{4}$ l višenj brez pecljev in jih zalij s $\frac{1}{2}$ l dobrega domačega žganja. Prideni 10 dkg sladkorja, skorjo cimeta, pomarančni ali limonov olupek in 2 nageljnovi žbici. Steklenico zamaši in postavi za 10 do 14 dni na sonce. Steklenico večkrat potresi.

Višnjev liker na drug način.

Stresi v večji kozarec 1 kg višenj, ki si jim potrgala peclje, in jih zalij z 1 l slivovke, prideni 1 kg sladkorja in košček vanilije. Kozarec zaveži in ga postavi za tri tedne na sonce. Včasih kozarec nekoliko potresi.

Višnje v žganju.

Operi višnje, jim odstrani peclje in jih stresi v litrsko steklenico, ki jo napolni do ene tretjine. Nalij nanje dobrega žganja, zamaši in pusti, da stoje nekaj dni.

Orehov liker.

Nastrgaj konec meseca rožnika ali v začetku malega srpana trideset zelenih orehov, jih zreži na rezance, stresi v kozarec in nalij nanje $\frac{3}{4}$ l dobrega domačega žganja, nato prideni lupino pomaranče in limone, skorjo cimeta, košček ingverja in nekaj nageljnovih žbic. Zaveži kozarec in ga postavi za 15 do 20 dni na sonce. Včasih nekoliko potresi. Potem kuhaj deset minut 12 dkg sladkorja in deciliter vode. Ohlajeno sladkorno vodo zlij k orehom, dobro potresi, zaveži in pusti še dva dni. Nato tekočino precedi, nalij v steklenice in shrani. Na ostale orehe nalij še enkrat pol litra žganja in postavi za 10 dni na sonce, zopet precedi in potem shrani.

M. R.

ANEKDOTE

Molière je umrl brez svetih zakramentov in duhovna gosposka ga ni hotela pokopati v posvečeno zemljo.

Ludvik XIV. je poklical nadškofa k sebi in ga poskušal pregovoriti, naj vendar dovoli izjemo; toda ves njegov trud je bil brez uspeha. Nazadnje se je za trenutek zamislil in potem hitro vprašal:

»Kako globoko pa prav za prav sega posvečena zemlja?«

»Štiri čevlje, Sire.«

»Dobro,« je olajšano rekel kralj, »potem ga pokoplajte šest čevljev globoko!«

Jan Bruegel je bil znan kot najboljši slikar pokrajin in tihožitij. Znano pa je o njem, da je zelo malo slik, na katerih bi bili ljudje glavni predmet. Nekoč je neki prijatelj umetnosti naročil pri njem sliko. Bruegel je naslikal pokrajino z romantično cerkvico, toda človeka na vsej sliki ni bilo nobenega. Ko je prišel kupec po sliko, je rekel:

»Na ljudi ste pa čisto pozabili, gospod Bruegel.«

»O ne,« je ta brž odgovoril. »Nisem jih pozabil, toda ljudje so slučajno vsi v cerkvi.«

»Prav,« je končal kupec, »bom pa prišel po sliko takrat, ko bodo ljudje prihajali iz cerkve.«

Sedaj slavni nemški pisatelj Thomas Mann je bil nekoč tudi začetnik. Na svoji poti k svetovni slavi je stopil nekoč k znanemu prijatelju umetnosti in mu izročil svoje prvo delo. Trdno je pričakoval, da ga bo gospod priporočil, toda bridko se je motil. Ko je Mann spet prišel, je bogataš brezbrizno zmajal z glavo in gladko odklonil vsako pomoč. Mann niti vedel ni, ali je bogataš njegovo delo sploh prebral ali ne. Vendar ni obupal.

»Imel sem vas za dobrotnika in prijatelja umetnosti,« je previdno pričel Thomas Mann.

»Jaz vas pa ne štejem med pisatelje.«

»Potem pa oprostite, gospod, sva se pač oba motila,« je rekel Thomas Mann in odšel.

Angleškemu dramatik Shawu se je nekoč primerilo tole:

Pri neki predstavi ga je občinstvo burno klicalo na oder, ploskanja ni hotelo biti ne konca ne kraja. Ko se je vihar navsezadnje le nekoliko polegel in je za trenutek nastopila tišina, je zaklical nekdo na galeriji:

»Ta vaša stvar ni nič vredna, gospod Shaw!«

Shaw se je obrnil proti galeriji in odgovoril:

»Sem čisto vašega mnjenja, gospod, toda kaj hočeva sama proti takemu številu ljudi!«

ČARODEJEVA DELAVNICA

Zvezda iz števil.

Napiši na šestnajst kosov papirja zaporedne številke od 1 do 16. Nato jih položi v obliki križa ali zvezde s štirimi roglji brez posebnega reda na mizo, kot ti pokaže naša skica. Nato naroči, naj si A zapomni neko številko iz vrste A, B iz vrste B, C iz vrste C in Č iz vrste Č.

Zdaj številke premešaj in jih potem na novo uredi v drugačnem redu kot so bile prej. Zdaj ti morajo A, B, C in Č povedati, v kateri vrsti so zdaj njihove številke, in ti boš lahko vsakemu povedal, katero številko si je prvotno mislil.

Recimo, da je bila zvezda najprej tako urejena, kakor kaže primer I.

I.	A	II.	A
1		14	
2		7	
6		8	
9		1	
Č 14 16 5 11	× 15 3 12 8 B	Č 11 10 15 9	× 2 12 13 16 B
10		6	
4		3	
13		4	
7		5	
C		C	

Nato si naj vsak zapomni svojo številko, ti pa zvezdo razdereš in jo potem spet sestaviš, seveda po nekem redu. Številke, ki so bile prej v vrsti A, tvorijo zdaj nastavke novih rogljev. Zraven teh pridejo številke iz vrste B, potem iz C in na zunanje konce zvezde pridejo številke iz vrste Č. Novo dobljena zvezda je torej taka, kakor kaže primer II.

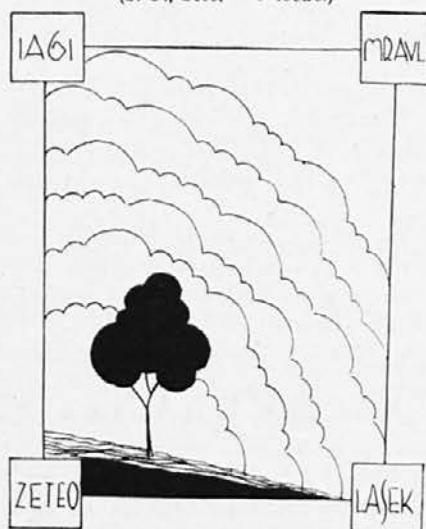
Ker veš, da v vsaki novo sestavljeni vrsti leži samo še po ena številka iz prvotnih vrst, in ker tudi natančno veš za prostor te številke, ti ne bo težko uganiti izbranih števil. Če na primer C reče, da je v drugi zvezdi njegova izbrana številka v vrsti A, potem je to lahko samo številka 7.

Umetnija bo vzbudila še večje občudovanje, če si izbereš namesto zvezde na štiri žarke zvezdo s poljubnim številom žarkov. Paziti moraš samo na to, da bo v vsakem žarku prav toliko števil, kolikor ima zvezda žarkov. Zvezda z osmimi žarki bo torej obsegala vsa števila od 1 do 64. Pri večjem številu si boš seveda težje zapomnil prvotno stanje števil, v ostalem pa tvoja naloga ne bo nič težja in nič bolj tvegana.

UGANKKE IN MREŽE — KDO JIH RAZVEŽE

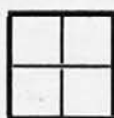
Drevo.

(S. O., Sele. — 3 točke.)

Kvadrat.

(Pepe, Kropa. — 5 točk.)

Vstavi v polja števila, katerih vsota bo vodoravno, navpično in po diagonalah enaka — vsota vseh štirih števil pa 9.

Enačba.

(Jože Juter, Maribor.)

$$(c^3 - 4) + (c^2 + 10) + a + (c^2 + 3) = (c^2 + 10) + (c^3 - 4) + c^2 = (c^2 + 10) + (\tilde{c}^2 + 2) + (b^2 + 2) + b^2 + (b^2 + 2) + (\tilde{c}^2 - 4) + \tilde{c}^2 + (c^3 - 4) + a + b^2.$$

Konjiček.

(Natan, Celje. — 17 točk.)

e r j o j i r o n a
s s d p e m a v k k
a s o t č p a u p t
i i č t t v a a i a
r p r o k J r č i ž
o e a s i s r n a o
r a r a t j j o d m
p m i d e n a m p n
j i t a m e l a l o

Številnica.

(Janko Moder, Dol. — 15 točk.)

1	7	2
9		3
12	13	10
5		

3	4	5
10		9
7		12
14	10	5

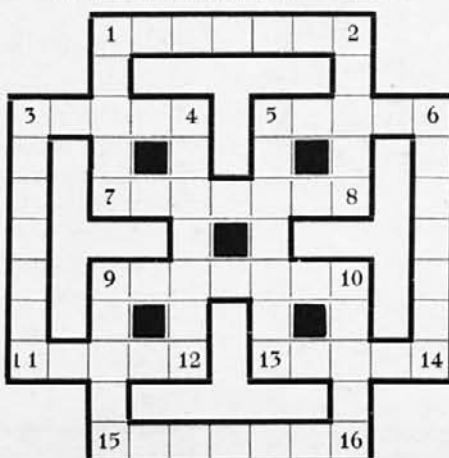
6	7	8
		11
		7
		15

2 5 5 — 4 7 11 7 15 — 1 9 12 5 15 —
14 15 5 10 5 — 8 6 3 11 7 15 15

Vodoravno: 1. del soda, 5. romunska reka, 6. spona, 12. jestvina, 14. pes. — Navpično: 1. dostojanstvo, 2. rastlina, 3. sadno drevo, 5. sorodnik, 7. števnik.

Navzkrižnica.

(Nace Cuderman, Tupaliče. — 12 točk.)

Vstavi v prazne prostore 7 a, 1 c, 1 č, 8 e, 1 f, 1 g, 7 i, 1 j, 7 k, 4 l, 1 n, 15 o, 4 p, 4 r, 3 s, 1 š, 5 t, 1 z tako, da dobiš besede naslednjega pomena: 1—2 oseba iz Hamleta, 3—4 plačilno sredstvo, 5—6 svetovno zlo, 7—8 mlečni izdelek, 9—10 tekoča vodica, 11—12 psotka, 13—14 zdravilno sredstvo, 15—16 kovina, 1—7 reklamno sredstvo, 2—8 kralj Hunov, 3—11 jugoslovanski politik, 4—12 ime slovenske dežele, 5—13 prijeten prostor, 6—14 od Kristusa izbran, 9—15 del rastline, 10—16 umetnik.

Odbiralnica.

(France, Središče. — 7 točk.)

Vs a s g o l j u v p o l j i l h a l a č
r p a p i m o b z e t s e j b o t s e p k

Črkovnica.

(M. P., Ljubljana. — 9 točk.)

D R R G O R V
J G E I D R E
E V L S R I M
L M E K O D U
E P A L A R Š
K O S B H A I
M D A S O Š K

Vraza.

(Gorenje, Radovljica. — 8 točk.)

Sestrica je črna, njen bratec je bel in drug se za drugim vrstila, pa vendar še prvi ni drugega ujel. In čudna mi znana je njuna lastnost: če sestra se daljša in raste in veča pa bratu, o strašna, o grozna nesreča, pa bratu se krajša njegova dolgot. Spreminja se čas in spreminja se brat: pričel se je daljšati, večati, rasti. A sestra? — Sirota spet mora upasti. Za njuna imena izvedel bi rad.

Nageljčki.

(Castor & Pollux, Maribor. — 13 točk.)

Rešitev ugank v junijski številki.

Fiziognomična uganka. Rokodelec.

Iz literature. Vzemi iz vsakega dela prvi dve črki, menjaje pri zadnjem in nato prvem pisatelju, da dobiš: Lepa beseda lepo mesto najde.

Boržno poročilo. Številke v decimalnih povedo, katere črke je vzeti iz predstojajočih mest. — Denar sveta vladar.

Posetnica. Brezposelni delavec.

Konjiček. Narava nas uči ljubiti, ljubezen krotko potrpeti; samo ljudje, ljudje na sveti uč nas sovražiti, kleti.

Fran Levstik.

Črkovnica. Črke jemlješ po velikosti zvezd. Najprej 1., 5., 9., potem 4. in 6., 3. in 7., 2. in 8. Tako nadaljuješ v vseh oddelkih. Dobiš: Duh enega krepostnega človeka je več vreden in bolj odličen, kot sonce z vsemi premičnicami in zvezdami neba. Bent(ley).

Črkovnica. Če vzameš namesto pik črke, ki stojé v abecedi pred tisto črko, dobiš: Usmiljene matere izredé hudobne hčere.

Dvoboj. Vzemi črko v desnem kotu, nato proti levi vsako drugo in dobiš: Kri ni voda.

Besednica. Dnevi v tednu.

Sklanjatev. Pri ednini vzemi vsako prvo črko v imenu, pri dvojini drugo in pri množini tretjo, pa dobiš: Resnica v oči kolje. N. p.

Rešitve je treba poslati do 20. vsakega meseca na naslov: Janko Moder, Dol pri Ljubljani. — Zastavljenci ugank naj pošiljajo tudi vse rokopise na isti naslov.

NARODNO BLAGO

»SMRT« V LJUDSKEM VEROVANJU

Jabolčne olupke na deželi obesijo pozimi na kakšen tram nad pečjo. Ko se dodobra posušijo, jih zažgejo. Pravijo, da s prijetnim dimom in vonjem preganjajo smrt.

Isto delajo in pripovedujejo o borovcu, vedno zelenem grmu.

V hišo, kjer imajo mrliča na odru, ne smeš nikoli pogledati skozi okno. Mrlič bi se hudo maščeval.

Če človek umre, je treba ustaviti stensko uro in ogle dalo obrniti v steno.

Kadar pogrebci neso mrliča iz vasi, pazijo, koga najprej srečajo: moškega ali žensko. Kajti tistega spola bo prihodnji mrlič v vasi.

Če se pri napivanju komu razbije kozarec, bo kmalu umrl.

V najrazličnejših oblikah se pojavlja tako zvani »spomine«: če kaj nenadoma potrka na stekla, zazvoni zvonec in ni nikogar pred vratmi, ti je umrl bližnji sorodnik.

Zbral St. P.

UGANKARJEM

RESILCI UGANK IZ JUNIJSKE ŠTEVILKE

Ložar Janez (100), Modrinjak France (100), župni urad Pišce (100), Rošker Justina (100), Kržišnik Helena (100), Kržišnik Angela (100), Jan Lovro (100), Knjižnica Marijanišče (100), Pavlin France (100), Mihelčič Franc (100), Bulovec Ivo (100), Vovk Joža (100), Dobrovoljc Lojze (100), Toman Tine (100), Stanko Jeglič (100), Kalan Luka (100).

Zorman Viktor (65), Papler Julka (66), Štiherle Alojzij (91), Lukovšek Ivanka (84), Papler Marija (84), Demšar Viktor (84), Jeraša Janez (84), Justin Mihaela (91), Primožič Ivan (91), Gruden Franc (75), Erjavec Malka (84), Golnar Franc (84), Zorec Alojzij (84), Samostan Stična (84), Briški Jože (75), Šušteršič Franc (60), Trebše Alojzij (75), Mlakar Jožef (91), Savica Srednja vas (91), Cesar Anton (91), Sodja Franc (91), Brezar Marica (75), Aleš Franc (75), Im-

perl Peter (75), Cuderman Ignacij (84), Perkavec Albin (91), Benedik Franc (75), Kalan Minka (69), Petelin Mimica (69).

Nartnik Marija (40), Videnšek Ana (50). — Videčnik Aleksander (19), Oberstar Franc (11), Kantušer Božo (21).

Posebno uganko so rešili: Ložar Janez, Modrinjak France, župni urad Pišce, Rošker Justina, Kržišnik Helena, Kržišnik Angela, Lukovšek Ivanka, Papler Marija, Demšar Viktor, Jeraša Janez, Jan Lovro, Pavlin France, Mihelčič Franc, Bulovec Ivo, Erjavec Malka, Golnar Franc, Zorec Alojzij, Samostan Stična, Briški Jože, Šušteršič Franc, Vovk Joža, Dobrovoljc Lojze, Toman Tine, Mlakar Jožef, Savica Srednja vas, Cesar Anton, Sodja Franc, Jeglič Stanko, Kalan Luka, Perkavec Albin.

Izžrebani so bili: za prvo nagrado: Ložar Janez, akademik, Ljubljana, Sv. Petra cesta 20; za drugo nagrado: Cuderman Ignacij, gostilničar, Tupaliče, pošta Predvor; za tretjo nagrado: Nartnik Marija, učiteljica, Rožni dol, Bela krajina. Nagrada za neocenjene ugank: Mihelčič Franc, organist, Radovljica. Za četrtletne nagrade: Modrinjak France, kaplan, Pišce pri Brežicah; Zorman Viktor, dijak, Marijanišče, Ljubljana; Videnšek Ana, pekarna, Moste-Ljubljana, Predovičeva 10; Vovk Joža, bogoslovec, Ljubljana, Semenišče; Imperl Peter, Sevnica 204; Jeraša Janez, Rožna dolina, cesta X/19, Ljubljana-Vič.

POMENKI

Bohinjski ugankarji: Tudi meni bo ustrezno z vašim predlogom. Pazite pa, da bodo naslovi popolni!

Pepe, Kropa: Uganki sta mi čisto dobrodošli. Še pošlji! **Nace Cuderman, Tupaliče:** Nekatere priobčim, druge bom popravil.

Zmago, Ljubljana: Upam, da bo tvoja prihodnja pošiljka še boljša.

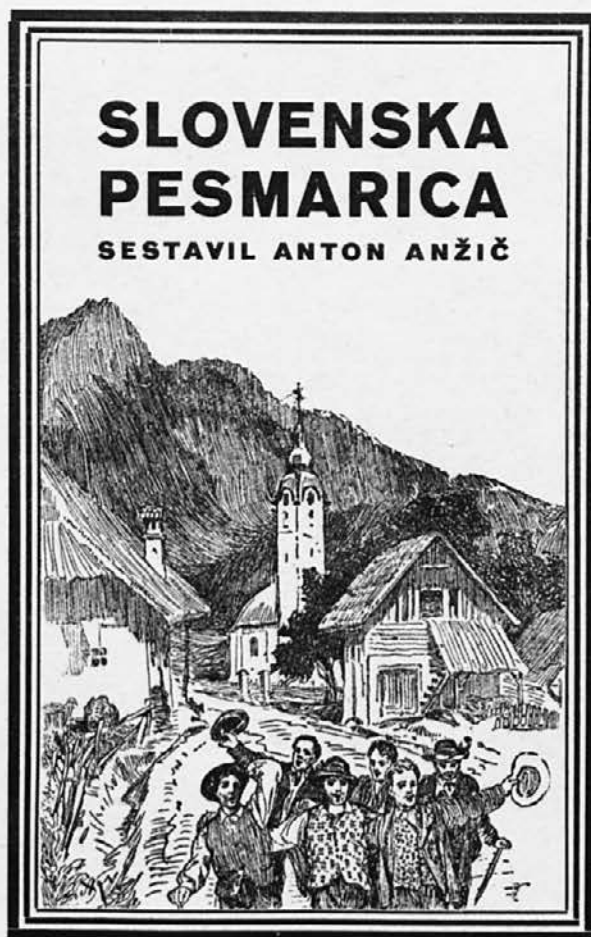
B. F., Kranj: Majske rešitve so prekasno prišle.

RAZPIS NAGRAD ZA JULIJ

Izžrebani dobé knjige iz Mohorjeve založbe: za 1. nagrado v vrednosti 80 din, 2. nagrado 40 din, 3. nagrado 20 din.

Pravkar je izšla v založbi Družbe sv. Mohorja tale pesmarica, ki obsega v desetih razčlenkih 353 narodnih in poljudno - umetnih pesmi v besedilu, kakor je razširjeno med našim ljudstvom.

Cena broširani knjižici je 15 din, za neude 20 din; vezani 21 din, za neude 28 din.

Pesem, ki jo zapoje fantje na vasi, zbor deklet ali skupina veselih otrok, je dar božji, ki razveseljuje slehernega dobrega človeka — bodisi v naravi, doma ali na potu. — Gojimo lepo petje kadar in kjerkoli moremo!

Zbirko domačih pesmi toplo priporočamo. Sezite po njej!

Če hočete biti zdravi si utrjujte zdravje sedaj, ko je čas

Družba sv. Mohorja ima v zalogi več zdravstvenih priročnikov, ki so jih spisali strokovnjaki. Nekatere knjige naštevamo na tem mestu in jih vsem prav posebno priporočamo

DR. BRECELJ ANTON:

KNJIGA O ZDRAVJU IN BOLEZNIH

Glavna poglavja te knjige so: Prehlad; O vetrovih in drugih prebavnih motnjah; O zobeh in glistah; O kužnih boleznih in prisadih; Tri poglavitne šibe; O krvi; O življenjskih temeljih družine; O bolnikih in zdravnikih; O, ti živci; Poslanica o pomlajevanju; Zdravstvuj, ženski rod; Zdravje v kmečkih domovih; O prehrani; Shranjevanje in pripravljanje hraniv z zdravstvenih vidikov; Prva pomoč v nezgodah; Domača lekarna

Broširan izvod stane 30 din (za neude 40 din)
V platno vezan izvod 39 din (za neude 52 din)

DR. ŠIMEC MALKO:

ZDRAVSTVENI NASVETI ZA DRUŽINO IN DOM

Knjiga obravnava tale poglavja: Človeško telo, celica, organ; Okostje; Mišičevje; Dihalni organi; Prebavila in prehrana; Srce in krvni obtok; Organi življenja; Živčevje; Čutila; Koža; Obleka; Stanovanje; Bolnik v družini; Domača lekarna

Broširan izvod stane 15 din (za neude 20 din)
V platno vezan izvod 24 din (za neude 32 din)

KNEIPP — PODGORC:

DOMAČI ZDRAVNIK

Knjiga obsega nad 240 strani in podaja ceno, povsod znano zdravljenje z vodo po naukih in izkušnjah župnika Kneippa. Delo je ilustrirano. To je že šesta izdaja te velepomembne knjige!

Broširan izvod stane 27 din (za neude 36 din)
V platno vezan izvod 36 din (za neude 48 din)

Naročila izvršuje

DRUŽBA SV. MOHORJA V CELJU